

T.C.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

**M.Ö. I. BİN ÖNCESİ ANADOLU SARAY MİMARİSİNİN ORTAYA
ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE YÖNETİME DAİR DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ**

Gökhan ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Doç. Dr. Ralf H. BECKS

BURDUR - 2019

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

M.Ö. I. BİN ÖNCESİ ANADOLU SARAY MİMARİSİNİN
ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE YÖNETİME DAİR
DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Gökhan ŞAHİN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN : Doç. Dr. Ralf H. BECKS

Üye : Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI

Üye : Dr. Salih Gökhan TİRYAKİ

BURDUR-2019

**MAKÜ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24.07.2019 tarih ve 2019/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 11.10.2019 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Gökhan ŞAHİN'in "M.Ö. 1. Bin Öncesi Anadolu Saray Mimarisinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Yönetime Dair Düşündürdükleri".konulu tez çalışması Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Doç. Dr. Ralf H. BECKS

ÜYE

: Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI

ÜYE

: Dr. Öğr. Üyesi Gökhan TIRYAKI

ONAY

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ETİK BEYAN METNİ

T.C.

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYANI

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “M. Ö. I. Bin Öncesi Anadolu Saray Mimarisinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Yönetime Dair Düşündürdükleri” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik etik ilkeleri ihlal etmediğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐

Tezim sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.

☒

Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Gökhan ŞAHİN

23.10.2019

TEŞEKKÜR METNİ

Saray mimarisinin dönemsel özellikler ışığında değerlendirilerek ortaya çıkışı ve gelişimi serüveni sonunda yönetime dair düşündüklerinin belirlenmesi amacıyla yürütülen bu çalışmanın hazırlanması ve sonuçlanmasında; benden bilimsel desteklerini esirgemeyen, yanımda olan ve bana yol gösteren, tecrübesi ile tez konumu öneren ve bu sayede bilime; fikri, akademik ve kültürel genişliği olan bir konu ile katkı sağlamama yardımcı olan ayrıca çalışma azmi ve disiplini konusunda da örneklik eden danışmanım Sayın Doç.Dr. Ralf H. BECKS'e, araştırma öncesi çalışmalarda ve akademik eğitimim esnasında, tez konumun seçiminden, çalışmanın fikri aşamasına kadar büyük emekleri bulunan Sayın Doç.Dr. B.Ayça POLAT BECKS'e, fikirlerinden faydalandığım Prof.Dr. Mehmet ÖZHANLI ve Dr. Salih Gökhan TİRYAKİ' ye, özellikle bilimsel tecrübelerinden yararlandığım ve kaynak değerlendirmesi ile bana sürekli destek olan değerli ağabeylerim Doç.Dr. Yakup KAHRAMAN ve Doç Dr. Sinan YAZICI'ya, çalışmamın tüm sürecinde kütüphanesinden faydalandığım, yardımlarını ve manevi desteğini her an yanımda hissettiğim çok kıymetli dostlarım Arkeolog Esengül ÇALAYIR'a, Arkeolog Zehra KILIÇLAR'a ve Arkeolog Nihal UZUN'a, tüm çevirilerim için yardımcı olan İngilizce Öğretmeni Murat AKYÜZ'e ve İtalyanca çevirilerim için Yunus Emre ZENGİN'e, teknik konularda sürekli yanımda olan Bilişim Teknoloji Öğretmeni Celal YÜCEL'e ve Mustafa BAL'a, eğitim hayatımın her anında yanımda olan ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyerek hayatımın her anında olduğu gibi eğitim sürecimin her basamağında da büyük fedakârlıklar göstererek mücadelem ışığım olan babam Aydın ŞAHİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çizimlerim ve diğer teknik konularda bana yardımcı olup bu çalışmanın en zor dönemlerimde çalışmamın tamamlanması için beni motive eden, desteğini her an kalbimle hissettiğim, biricik eşim Nihal ŞAHİN'e sevgilerimi sunarım.

“Her şey bir rıza içindir” diyen babam Aydın ŞAHİN'e sevgi, minnet ve en derin muhabbetlerimle...

Gökhan ŞAHİN

Burdur 2019

ÖZET

“M.Ö. I. Bin Öncesi Anadolu Saray Mimarisinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Yönetime Dair Düşündürdükleri” isimli tezin konusunu Anadolu coğrafyasında belirli bir zaman aralığında inşa edilmiş saray yapıları oluşturmaktadır. Çalışma, konuya ilişkin Anadolu coğrafyası temel alınarak saray yapılarının neler olduğu ile ilgili olarak gerekli yayınların taranması, konunun kronolojik olarak değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Bununla beraber araştırma ile saray yapılarını oluşturan, şekillendiren ve zamanla değiştirerek geliştiren unsurların neler olduğu geçmiş yayınların taranması yardımıyla incelenmiş, saray yapılarının hangi kriter ve parametreler ışığında değerlendirilmesi gerektiği irdelenerek konunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Ayrıca saray yapılarının ilk olarak nasıl ortaya çıktığı, mimarilerinin nelerden oluştuğu, dönemsel ve kültürel özellikler ile benzerlik ve farklılıkların neler olduğu ile beraber yönetim kavramı üzerine düşündürdükleri kapsamlı değerlendirilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde yönetim adına birçok bilimsel veriyi de kendi içerisinde saklamayı başaramamış olan bu mimari formların dikkatle incelendiğinde, tüm insani faaliyetlerin sürdürüldüğü temel yerleşim alanlarında, iklimin ve çevresel koşulların ana etkenliği de dikkate alınarak şekillendirildikleri bariz bir şekilde görülmektedir. Tüm işlevsel ve çok amaçlı yapılarının yanı sıra içinde bulundukları yerleşim alanına şekillendirici bir örneklik teşkil etmeleri bakımından da mimarlık tarihi açısından oldukça önemli bir yer edinmektedirler.

I. Bin öncesinde varlığı bilinen Anadolu saray örneklerinin yer aldığı yerleşim yerlerinin örneklendirilmesi ile genişletilmiş olan bu çalışma ile saray yapılarını ortaya çıkaran süreç, yönetim kavramının süreçle ilişkisi, gibi basamaklar titiz bir çalışmayla sunulmaya çalışılmıştır. Son olarak değerlendirmeler kısmında mimari gelişim ve yönetim adına düşündürdükleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Saray, Mimari, Yönetim, Organizasyon.

(ŞAHİN, Gökhan, M.Ö. I. Bin Öncesi Anadolu Saray Mimarisinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Yönetime Dair Düşündürdükleri, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2019)

ABSTRACT

Before the first millennium BC, the issue of the thesis that called as the thought of the appearance, development and management of Anatolian Palace architecture that were build in a certain time period in the geography of Anatolia.the study of screening of the necessary publications related to definitions of the palace structures on the basis of the Anatolian geography, allows the chronological evaluation of the subject. However, with the help of the screening of past publications, this study is examined the elements that form, shape and develop the palace structures also it is supplied a better understanding about necessary evaluation parameters and criterions. Also, how the palace structures first emerged, what their architectures were, what their chronological and cultural features, similarities and differences were, thoughts of the management concept were evaluated comprehensively.

It is obvious that these architectural forms which have managed to keep many scientific data in their own form within the historical process, have been shaped by taking into consideration the main activity of climate and environmental conditions in the basic settlement areas where all human activities are carried out. In addition to all their being functional and multipurposeful, they have a great importance in the history of architecture in terms of forming and exemplary example of their residential area.

In this study, the steps that reveal the palace structures of the settlements in which the Anatolian Palace samples were known before the first millenium BC, also the relationship between the concept of management and the process were tried to be meticulously. In the final part of the study, the thoughts led by management of the architecture has been explained.

(ŞAHİN, Gökhan, , Thoughts concerning the appearance, development and management of Anatolian Palace architecture before the first millennium BC, Master's Thesis, Burdur, 2019)

Key Words : Anatolia, Palace, Architecture, Management, Organisation.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
HARİTALAR DİZİNİ	ix
LEVHALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YÖNETİM.....	8
1.1. YÖNETİM VE ORGANİZASYON.....	8
1.2. SARAY	17

İKİNCİ BÖLÜM

1. SARAY MİMARİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE OLUŞUM SÜRECİNE İLİŞKİN 1. BİN YIL ÖNCESİ ANADOLU SARAY ÖRNEKLERİ.....	28
2.1. Geç Kalkolitik Dönem Sarayları.....	28
2.1.1. Malatya/Arslantepe Sarayı.....	28
2.2. İlk Tunç Çağı Sarayları	36
2.2.1. Norşuntepe Sarayı	36
2.2.2. Elmalı Karataş/ Semayük Sarayı	42

2.2.3. Küllüoba Sarayı.....	49
2.2.4. Troya II Sarayı	53
2.3. Orta Tunç Çağı Sarayları	56
2.3.1. Kültepe Sarayı	56
2.3.1.1. Eski Saray	57
2.3.1.2. Warşama Sarayı	59
2.3.1.3. Güney Terası	63
2.3.2. Acemhöyük	65
2.3.2.1. Sarıkaya Sarayı.....	66
2.3.2.2. Hatipler Sarayı.....	68
2.3.3. Karahöyük Sarayı	69
2.3.4. Beycesultan Sarayı.....	71
2.4. Geç Tunç Çağı Sarayları.....	74
2.4.1. Hattuşaş/Büyükale Kral Sarayı	74
2.4.2. Troya VI Sarayı.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SARAY MİMARİSİNİN YÖNETİME DAİR DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	88
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	98
EKLER.....	111
EK 1. HARİTALAR	111
HARİTALAR.....	111

EK 2. LEVHALAR	122
LEVHALAR	122
ÖZGEÇMİŞ	151

KISALTMALAR DİZİNİ

AGE	:Adı Geçen Eser
AGM	:Adı Geçen Makale
BİBL.	: Bibliyografya
BKZ.	: Bakınız
C.	: Cilt
ÇEV.	: Çeviri
ETÇ	: Erken Tunç Çağı
GTÇ	: Geç Tunç Çağı
İTÇ	: İlk Tunç Çağı
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
RES.	: Resim
S.	: Sayfa
SKÇ	: Son Kalkolitik Çağ
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBA-AR	: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
Vd.	: Ve devamı
YY	: Yüzyıl

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Arslantepe Höyüğü'nün konumunu gösteren harita.....	111
Harita 2: Arslantepe Höyüğü'nün konumunu ve bölgedeki önemini gösteren harita..	112
Harita 3: Norşuntepe Höyüğü'nün konumunu ve bölgedeki önemini gösteren harita.	113
Harita 4: Elmalı Karataş / Semayük Höyüğü'nün konumunu ve bölgedeki önemini gösteren harita.....	114
Harita 5: Küllüoba ve Çevresini Gösteren Harita	115
Harita 6: Troya Yerleşimini Gösteren Harita	116
Harita 7: Kültepe ve Kayseri Ovasını Gösteren Harita.....	117
Harita 8: Acemhöyük Yerleşimini Gösteren Harita	118
Harita 9: Karahöyük Yerleşimini Gösteren Harita.....	119
Harita 10: Beycesultan Yerleşimini Gösteren Harita.....	120
Harita 11: Hattuşa'yı Gösteren Harita.....	121

LEVHALAR DİZİNİ

Levha I, Res. 1: Arslantepe Höyüğü Hava Fotoğrafında Arslantepe Genel Görünümü/ Arslan Tepe Höyüğü.....	122
Levha II, Res.1: Arslantepe Höyüğü Kamu Yapıları İzometrik Görünüşü.....	123
Levha III, Res.1: Arslantepe Höyüğü Hava Fotoğrafında Arslantepe Saray Kompleksi Yapı IV/ Koridorun genel görünümü.....	124
Levha IV, Res. 1: Arslantepe Sarayı Rekonstrüksiyonu.....	125
Levha IV, Res. 2: Arslantepe Saray Kompleksi Planı.....	125
Levha V, Res. 1: Arslantepe Höyüğü, giriş odasında bulunan bir binanın her iki tarafında bulunan duvar resimleri.....	126
Levha VI, Res. 1: Arslantepe Höyüğü, giriş odasında bulunan bir binanın her iki tarafında bulunan duvar resimlerinden sol taraftaki tasvirin ayrıntılı görüntüsü.....	127
Levha VI, Res. 2: Arslantepe Höyüğü, giriş odasında bulunan bir binanın her iki tarafında bulunan duvar resimlerinden sağ taraftaki tasvirin ayrıntılı görüntüsü.....	128
Levha VII, Res. 1: Arslantepe Höyüğüne ait bir buluntu olan silindir mühür.....	129
Levha VIII, Res. 1: Norşuntepe Höyüğü Hava Fotoğrafı.....	130
Levha VIII, Res. 2: Norşuntepe Saray Kompleksi Planı.....	131
Levha VIII, Res. 3: Norşuntepe Saray Kompleksi, Pithoslu Mekân.....	132
Levha VIII, Res. 4: Norşuntepe Saray Kompleksine ait detaylı plan.....	133
Levha IX, Res. 1: Elmalı Karataş/Semayük Saray Kompleksinin Genel Görünümü...	134
Levha IX, Res. 2: Elmalı Karataş/Semayük Sarayı Planı.....	135
Levha IX, Res. 3: Elmalı Karataş/Semayük Sarayı Detaylı Planı.....	136
Levha X, Res. 1: Küllüoba Genel Yerleşim Planı	137
Levha X, Res. 2: Küllüoba Megaron Kompleksi.....	138
Levha XI, Res. 1: Troya II, Yerleşim Planı	139

Levha XII, Res. 1: Kültepe Saray Yapıları Genel Planı.....	140
Levha XII, Res. 2: Kültepe Eski Saray Planı	141
Levha XII, Res. 3: Kültepe Warşama Sarayı Planı.....	142
Levha XII, Res. 4: Kültepe Güney Terası Planı	143
Levha XIII, Res. 1: Acemhöyük Sarıkaya Sarayı Planı	144
Levha XIII, Res.2: Acemhöyük Hatipler Sarayı Planı.....	145
Levha XIV, Res. 1: Karahöyük Saray Planı.....	146
Levha XV, Res. 1: Beycesultan Tabaka VI Sarayı Planı.....	147
Levha XVI, Res.1: Hattuşa/Büyükale Kral Sarayı Planı	148
Levha XVII, Res.1: Troya VI son evreleri	149
Levha XVII, Res.2: Troya VI Sadeleştirilmiş Genel Planı.....	150

GİRİŞ

Başta bölgesel olmak kaydıyla Anadolu'nun saray mimarisinin değerlendirildiği, “M.Ö. I. Bin Öncesi Anadolu Saray Mimarisinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Yönetime Dair Düşündürdükleri” isimli bu tezin konusunu esas itibariyle Anadolu coğrafyasında belirli bir zaman aralığında inşa edilmiş saray yapıları oluşturmaktadır. Bu bağlamda konu değerlendirildiğinde: hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu oldukça büyük yapılar olmakla beraber kamu işlerinin yürütüldüğü görkemli ve gösterişli yapı olarak tanımlanan Saray; Antik Çağ öncesi Anadolu'sunda ise genel anlamı ile krali bir yönetimi elinde bulunduran iktidar sahibi kişilerin ikameti olarak karşımıza çıkmaktadır. Boyutları açısından sıradan bir ev tipini aşan veya bir yerleşke içinde hüküm sahibi olan bir kişinin ikamet ettiği konutu olarak tabir edilebilecek bir formda, oldukça büyük bir konut, hane, mesken veya ev olarak abartılı olan tüm yapılar saray olarak kabul edilmektedir.¹

Bu yapılar temelde konukevi olmakla beraber idari, ticari ve resmi işlerin görüşüldüğü mekân algısından hareketle görkemli, büyük ve merkezi birer yapı kompleksi özelliği taşımıştır. Bunların dışında Saray'da resmi nitelik taşımayan gündelik yaşamla ilgi bir takım faaliyetler de devam etmiştir.²

Ayrıca yönetici sınıfa ait saray olarak tanımlanan yapılar birer oda yapısı olarak korunaklı olup jeopolitik konumu itibariyle de yerleşim yerindeki diğer yapılardan ayrılarak kendilerine has mimari formları ile de oldukça dikkat çekicidir.

Antik Çağ öncesi Anadolu'sunda saray kriterini oluşturan ana öge ise mimaride ve tasarda saklıdır. Şöyle ki: detay olabilecek bulguların uzun zaman aralığında tahribe uğradığı, yer değiştirdiği veya yok olduğu bilindiğine göre muhafaza edilmiş ve tahribe

¹Rudolf Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Ankara, 2007, s. 398.

² Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia Archaeology In The Near East*, New York, Vol: 4, 1997, s. 197.

en az uğramış, en kolay ulaşılabilen bulgular olan temel ve duvar yapılarından yola çıkarak yapılacak tespitler de saray yapısının tanımlanabilmesinde ana kriterin tasar ve plan olduğu kanısını doğrulamaktadır. Ayrıca çok fazla değişikliğe uğramamış olan avlular da kendilerine özgü tipleri ile konuya ışıklık edecek kriterler sunmaktadır.

Araziye empoze edilerek düzenlenen basit oda yapıları olarak sık sık karşılaştığımız bu yapılar; bazen hisar kapılarına veya kent surlarına bir cephesini yaslamış olsalar da konum itibari ile yerleşkenin ortasına yapılandırılarak yerleşkenin odak yapısı olmuş ve bu durum sonucunda bu oda yapılarına bir merkezlik kazandırılmıştır. Yapıların malzeme ve yapım tekniği ise Anadolu Coğrafyasının ana özelliklerini taşımaktadır.

Konusu itibari ile bu çalışma ile amaçlanan; belirtilen tarihi dönem içerisinde söz konusu Anadolu Saray Mimarisinin oluşum sürecine ilişkin ilk örneklerinin ortaya çıkış anından itibaren bu yapıların form, işlev ve gelişimini en temel haliyle incelemektir. Buna ek olarak saray mimarisinin coğrafi koşullar ile dönemin kültür ve sanat anlayışı da dikkate alınarak gelişimini tespit etmek ve tüm bu olguların yönetime dair düşündürdüklerinin değerlendirilmesini yapmaktır.

Bu amaçla çalışma da saray yapılarının dikkatli bir şekilde tanımlanması ve incelenmesi için yapılar; dekorasyon, buluntular, açılı ve ölçü bakımından bir takım özellikler ile malzeme, işçilik ve sosyolojik çıkarımlar yönünden de değerlendirilmiştir.

Çalışma birkaç aşamalı olarak hazırlanmış olup araştırmanın birinci bölümünde saray yapılarının yönetici veya idareci gibi seçkin sınıftan ayrı düşünölemeyeceğinden hareketle yönetim ve organizasyon kavramlarının tanımları yapılmıştır. Konu farklı disiplinlerin kaynaklığında ve ilişkili olan diğer kavramlarla harmanlanarak etraflıca değerlendirilmiştir.

Saray kavramını hazırlayan sürecin tam da bu noktada başladığı yani yönetici olgusunun ve iyi bir organizasyonun sonucu olarak var olduğu bilindiğine göre çalışmanın bu bölümü konuyla ilgili açıklayıcı bilgiler sunmaktadır.

Şöyle ki yaşamsal devamlılığın bir gereğı olarak insan ırkının bir arada ve belirli kurallar içerisinde uyumlu yaşamasını sağlama ihtiyacıyla gerek duyulan otonom ve bu otonomun ihtiyaç duyduğu her türlü organizasyonun tanımlanması ile şekillenen

yönetim, ilk önceleri soyut bir kavramı ifade etmekteydi. Gelişen tüm insani faaliyetlere paralel olarak yönetim kavramı da gelişmiş; saray, idareci konutu, yönetici evi gibi kavramlarla adeta somutlaşmış ve yeni bir mimari form olan saray yapıları ile de iyice belirginleşerek yeni bir anlam kazanmıştır.

Teknolojik gelişmeler ve buna paralel kullanılan yapı malzemeleri ve inşaat teknikleri ile yüksek işçilik ve dönemsel sanat anlayışlarıyla harmanlanan bu saray yapıları diğer birçok mimari forma da örneklik teşkil etmektedirler. Saray mimarisinin gelişim evresi incelendiğinde; Malatya/Arslantepe Sarayı ile Anadolu'da ilk örnek olarak karşımıza çıkan saray/tapınak yapısı, saray mimarisi konusunda öncü örnek olarak farkındalık oluşturmuştur. Ortaya çıkan mimari anlayış daha sonrasında da devam eden yeni yapıların inşasıyla sürekli gelişmiş, değişik evrelerden geçerek günümüze kadar varlığını ve etkinliğini sürdürebilen bir mimari anlayışı da oluşturmuştur.

Yönetici sınıfa ait saray tanımlı yapılar, çoğunlukla kompleks yapılar olup depolar, ulaşım yolları, kabul salonları, tören işlevli kent meydanı gibi mimari formlarla desteklendikleri için saray kompleksi olarak da tanımlanmaktadır. Geç Kalkolitik dönemden itibaren ticaretin günlük hayata etkinliğine paralel olarak artan mal dolaşımını sağlamak için teknolojik ihtiyaçlara gereksinim duyulmuş ve bu ihtiyaçlar çanak-çömlek üretimini arttırmıştır. Ticaret sonrası artan mal muhafazası için depolar inşa edilmiştir. Zenginliği ve güvenliği koruma hissi ile yüksek sur duvarları, barınma hissi ile konutlar inşa edilmiştir³. Günlük hayatı kolaylaştıran tüm bu gelişmeler artık yerleşimlerin kent kimliğinin oluşturulmasını sağlamıştır.

Bir başka dönem olarak karşımıza çıkan ve kendilerine özgü özellikler taşıyan İlk Tunç Çağı Anadolu kültürleri Geç Kalkolitik Çağ'da ortaya çıkmaya başlayan kültürlerin bir gelişimi görünümündedir.⁴ Daha da gelişen kültürlerin Tunç Çağı teknolojisi ile de iyice şekillenen saray yapılarının kronolojik değişimleri değerlendirildiğinde; farklı kültürlerin ortak ve birbirlerinden ayrı olan yönlerini dönemsel özellikleri ile birlikte yansıttıkları gözlenebilmektedir. Bu özgün mimari

³ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul, 2002, S. 116.

⁴ Sevin, 2002: 118.

yapılar dönemsel yönetime dair düşündürdükleri bakımından da oldukça dikkat çekicidirler.

Başlangıcından sonuna kadar işleyen bu yoğun organizasyon süreci karar alıcı bir mekanizmanın varlığına duyulan ihtiyaçla yönetici olgusunu yani yönetici sınıfını ve bürokrasiyi doğurmuştur. İdareci veya yöneticiler için bir idareci konutu ve organizasyonuna duyulan ihtiyaç ise idareci ikametlerini gerekli kılmıştır. Bu aşamadan itibaren gerekli olan ikameti sağlayan bu oda yapılarına artık saray denilmektedir. Bu duruma saray/tapınak tartışmalarına rağmen dönem için ilk ve saygın örnek olarak anıtsal yapılarıyla “Arslantepe” örneği gösterilebilir.

Çalışmanın birinci bölümünün ikinci aşamasına geçildiğinde artık saray yapısı tüm yönleriyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Anadolu saray mimarisinin genel hatları; nasıl ortaya çıktığı ve gelişimi kronolojik olarak değerlendirilmiştir. Bir mimari form olarak tanımlanmasıyla başlayan süreç baz alınarak yazısız çağlarda hangi bulgular ışığında ve nasıl tanımlama yapıldığı, benzer mimari formlar ile ayırım noktaları ve diğer mimari formlardan olan tapınak yapısı ile problematiğine ışık tutacak olgular değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Arslantepe örneği sunulmuş ve saray yapıları işlevsel yönleriyle de değerlendirilmiştir.

Kullanılan malzeme, yapı yöntemleri, teknik, plan tipleri ve kültürel özelliklere değinilmiştir. Ayrıca yapıların etkileşim içinde olduğu, örneklik teşkil ettiği diğer mimari formlarla olan ilişkisine de değinilmiştir. Daha açık bir ifadeyle saray yapıları dikkatle incelendiğinde bu yapıların yerleşim alanı içerisinde ki diğer mimari formlara da fikir kaynaklığı ve ışıklık ettiği gözlemlenmektedir. Şöyle ki seçkin ve soylu olan bir sınıfa ait olan bir meskenin düzenleniş biçimi başından sonuna kadar özen gösterilen ve yerine göre anıtsal mimari anlayış ile desteklenen, oldukça yüksek estetik hazzı barındıran güçlü mimari formlar olarak örneklik teşkil etmektedir. Bunu gören ilk soylu aileler ise konaklarını bu mimari formların etkisiyle oluşturmaktaydı. Bu yönleri ile örnek bir model oluşturmaları açısından yeni inşa alanlarında da uygulanması en kolay, güvenilir ve risk barındırmayarak kabullenilebilirlik açısından en etkin tercih ve seçenek olma durumundadırlar.

İkinci bölüme geçildiğinde saray mimarisinin ortaya çıkışı ve oluşum sürecine ilişkin antik çağ öncesi Anadolu saray örnekleri kronolojik olarak verilmiştir. Bölgesel özellikleri, etkileşim alanları ile birlikte tüm örnekler üzerinden konu etraflıca değerlendirilerek benzer ve farklı yönler ile konu ele alınarak örneklendirilmiştir.

Üçüncü bölüme geçildiğinde saray yapılarının yönetime dair düşündükleri konusu ele alınmıştır. Araştırmanın bu bölümünde ise çok dikkat çekici çıkarımlar yer almaktadır. Saraylar kimi zaman akropolisi andıran heybetli yapılarıyla otoriteye destek sağlayıcı bir önem katmaktadırlar. Şöyle ki; yükselti ile zihinlerde bir otorite hissi oluşturulmakta ve hiyerarşik konumun önemi saraya ulaşımı sağlayan rampalar veya teraslar aracılığıyla da yinelenmektedir. Bu tip yapılara bir rampa aracılığıyla ulaşılması; yukarıya doğru izlenilen yol, yükselti ve otoriter gücün pekiştirilmesi ise mimari teknik ve planla sağlanmış oluyordu. Kabul salonları ile desteklenen oda yapıları; yöneticilerin misafir ağırlayan konuksever bir geleneğinin var olduğuna ve bazen de tören amacıyla önemli organizasyonlar tertipleyen bir yönetime vurgu yapmaktadır. Kabul salonlarındaki ihtişam ve özen ile birlikte dönemsel ve kültürel değişiklikler sonucunda konumlandırılmış anıtsal eserler, yönetici adına bir karşılama alanı oluşturmaya yönelik olup dekorasyondaki lüks yapı ise konuksever niteliği taşıyan ve sıradan olmayan ayrıcalıklı bir idarecinin varlığının kanıtı olmaktadır. "Anıtsal resmi salon" olarak da tanımlanabilecek olan bu yapılar sarayın kabul salonu işlevini de gerçekleştirmektedir. Ayrıca tören işlevli veya kent meydanı görünümlü olmalarının yanında saraya ulaşan yol için geçitlik etme özelliği de taşımaktadırlar.

Özel bir ikametgâha yani saray yapısına davet ediliyor izlenimi oluşturan anıtsal resmi bir salon ile hedeflenen otoritenin zenginliğini ve gücünü sergilemekti. Yani yönetilen kesimin günlük ihtiyaçlarını karşılayacak ekonominin çok üzerinde bir ekonomik varlığın sahibi olan yönetici, bu gücünü konfor ile desteklemekte ve bunun yaparken de mimari formlardaki görsellik ve ihtişamla bunu açıkça sergilemektedir. Otoriteyi pekiştirmeye yönelik tüm bu çabalar ile yönetilen kesim üzerinde mimari destekli bir takım algılar oluşturmaya çalışılmakta ve bu yapılırken de zengin motifli ve özenli işçilik tercih edilmekteydi. Tüm bu mimari icraatlar soyut olan otoritenin somut olan mimari yapılarla desteklenebilmesi ile otoritenin görülebilir ve hissedilebilir bir hal kazanmasına yönelikti.

Yönetici sınıfın birçok yöntem ile otoriteyi vurgulamaya çalışırken kullandığı yöntemlerden bir diğeri ise mimaride gözlemlenen tasar anlayışıydı. Tasar; otoritenin yaşamsal bir takım ihtiyaçlarına göre daha sonra şekillendirilebilecek tarzı ile birlikte merkeziliği de göz önünde bulundurarak uygun bir mimari anlayışla önceden belirlenen ve saray yapısının tanımlanmasını en açık şekilde ortaya koyan bir kriter olarak da oldukça dikkat çekicidir. Tüm bunlar dikkate alındığında bir monarşik gücün doğması beraberinde otoritenin güvende kalmasını sağlayacak bir yönetici ikametgâhı veya sarayının hazırlanması gerektiğini düşündürmüş olmalıdır. Bu düşünceden hareketle merkezilik ve konfor ile desteklenen yöneticiye ait özel yapılar önceden tasarlanmıştır. Bunu yaparken faydalanılan işçilik, özen ve ihtişam bu izlenimi bariz bir şekilde yansıtmaktaydı.

Araştırmanın artık son bölümü durumunda olan dördüncü bölümde ise konu toparlanmıştır. Sonuç olarak çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde Anadolu'da bulunan saray yapıları tarih öncesi ve tarihi çağlara göre dönemlere ayrılabilmekte, uygarlıkların birbirleri ile olan ilişkileri sonucu benzerlikler ve farklılıklar taşımaktadır. Bu durum saray mimarisi konusunun daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Kendi mimari anlayışları ve dönemsel özellikleri ile bu yapılar sınıflandırıldığında bu yapıların tasar tipleri ve gelişimlerinin iyi incelenmesi, ayrıntılı bir çalışmayla benzerlikler ve farklılıkların ortaya konulması gerekmektedir.

Bu değerlendirmelerin tamamlanmasıyla mimari bir form ile somutlaşmaya başlayan yönetim kavramının, tüm insani alanlar da farklılıklar göstermiş olduğu ve yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği adına zamanla genişletilmiş ve şekillendirilmiş olduğu kronolojik bir inceleme sonucunda görülmüştür. Ancak mimarlar bu yapıların sadece biçimsel özelliklerini geliştirip şekillendirmekle kalmamış aynı zamanda yönetim organlarının belirginleşmesi ve bu organların toplumda etki uyandırması adına mimariyi bir yönetim algısı üzerine tasarlama eğilimi içerisinde de olmuşlardır.

Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için mimari teknik ve plan üzerinde dönemin kültürel veya sanatsal özelliklerini de yansıtacak bir takım oynamalar yapmışlardır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde çalışmamızda M.Ö. 1. Bin Öncesi Anadolu Saray Mimarisini Ortaya çıkaran, geliştiren tüm sosyal olgularla beraber mimarların

uyguladıkları inşa teknikleri ve sanat anlayışı gözlemlenmiş ve bu hususlar da ayrı ayrı ele alınmıştır. Yönetim ve organizasyonun, sanatsal tüm anlayışların ve coğrafi konum ile fiziki şartların mimari formları nasıl etkilediği belirlenmiş ve örnekleri ile belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YÖNETİM

1.1. YÖNETİM VE ORGANİZASYON

Yönetim olgusu tanımlanırken farklı disiplinlerin tanımlamaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde yönetim bir grup insanın iş birliği ile kişilerin ortak çabasının belirli bir hedefe yönltilmesi sürecindeki iş ve çabalarının bütünü⁵ olarak tanımlanabilir.

Geniş anlamda ise başkaları aracılığı ile iş görmek olarak tanımlanan yönetim, bir grup insanın ortak çabasının belirli bir amaca yönltilirken kar amacı güdülün ya da güdülmesin, grubun amaçlarına ulaşmada planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon ve denetim işlevlerinin yerine getirilmesi⁶ şeklinde de tanımlanmaktadır.

Yönetimin varlığının insan faktöründen ayrı düşünölemeyeceğı göz önüne alınarak değerlendirildiğinde sevk ve idare etme işlevi ve süreci anlamına gelen yönetim kavramı tüm kaynakları ve tüm zamanı daha tasarruflu kullanmayı ve bu sebeple daha çok verim elde etmeyi amaç edinmektedir.⁷ Burada dikkat edilecek husus yönetsel faaliyetlerin en önemli ögesinin iş gücü; başka bir ifadeyle yönetim faaliyetlerinin kaynağının insan olduğı konusudur. Maddi kaynakların (ekonomi, araç-gereç, toprak, mekanik donanım vs.) hemen hepsi insan aracılığı ile değer ve anlam kazanmaktadır.⁸

Yönetim kavramının incelenmesinden sonra yönetimin temel fonksiyonlarından olan ve yöneticinin uygulamak zorunda olduğı bir diğér işlev organizasyon (örgüt, teşkilat) kavramıdır. Organizasyon (örgüt, teşkilat) kavramı belirli bir amaca yönelen ve parçalardan oluşmuş bir sistem olarak tanımlandığı gibi birçok bireyin bilinçli olarak koordine edilmiş eylem veya güçlerinden oluşmuş sistem olarak da tanımlanmaktadır.

⁵ Kemal Tosun, *İşletme Yönetimi*, Ankara, 1992, S. 11.

⁶ İsmet Mucuk, *Modern İşletmecilik*, İstanbul, 1998, S. 137.

⁷ Ahmet Hamdi Aydın, *Yönetim Bilimi*, Ankara, 2011, S. 23.

⁸ Doğan Canman, *Çağdaş Personel Yönetimi*, Ankara, 1995, S. 2.

Çağlar boyunca insan hayatı için oldukça önemli olan organizasyon veya örgütlenme hemen her iş için ihtiyacı hissedilen kavramlardır. Bir düzenleniş biçimi olarak da ifade edilen örgüt veya örgütlenme bir grubun amaçları ile ideallerinin gerçekleşmesi doğrultusunda gerekli olan yer, araç-gereç ve bireyin sağlanması ayrıca bunların belirli bir sitemle bir araya getirilip bireyler ile birimler arasında yetki ve görev dağılımı yapılması olarak da ifade edilmektedir.⁹

Belirlenen amaçlar doğrultusunda hareket eden birçok kişinin koordineli bir biçimde çalıştıkları yapıya örgüt denilmekte ve insanların belirli bir amaç için örgütlenmesi yöneticinin bir örgütçü, bir planlamacı gibi çalışmasını sağlamaktadır.

Bir örgütün varlığı yönetimin varlığına bağlıdır. İnsanların sosyal zorunluluklar dolayısıyla bir araya gelmelerinden itibaren örgütlenme süreci başlamaktadır. Örgüt kavramsal olarak teşkilatlanma veya organize (organizasyon) etme sürecinden sonra oluşmuş yapı anlamında kullanılmaktadır.¹⁰

Yönetim olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlığın ataları yaklaşık olarak iki-iki buçuk milyon yıllık bir süreçte avcı-toplayıcı bir yaşam tarzı sürmüştür ve bu süreç günümüzden hemen hemen on bin yıl öncesine kadar devam etmiştir. Bu zaman aralığında doğanın hazır imkânlarından yararlanan insanlık toplumsal, beşeri ve zihinsel birikimini sürekli geliştirmiş, hayatın devamlılığı için doğaya egemen olabilmek ve var olma mücadelesi verebilmek amacıyla örgütlenmeye ihtiyacı olduğunu fark etmiştir. İşte bu farkındalık tamda bu noktada bilim insanlarını bir problematiğe yönlendirmiş ve çözüm arayışı için birçok bilim insanı derinlemesine bir takım tespitlerde bulunmuştur.

Bu bilim insanlarından birisi olan ve insanlığı değişik dönemlere ayıran Morgan'ın sınıflamasına göre; Yabanıllık: doğa ürünlerinden sade haliyle yararlanıldığı dönemi ifade etmektedir. Barbarlık: tarım ve hayvancılığın yanında insanın kendi faaliyetleri aracılığıyla doğal ürün üretimini arttırmayı başarabilecek yöntemler

⁹ Aydın, 2011: 50.

¹⁰ Salih Güney, *Yönetim Ve Organizasyon*, Ankara, 2007, S. 27.

kazandığı dönemdir. Uygarlık ise doğal ürünlerin ham madde olarak kullanıldığı dönemi kapsamakta ve asıl mana da ustalık dönemini ifade etmektedir.¹¹

Daha sonra yerleşikliğin başladığı dönemde bu örgütlenmeye ihtiyaç daha da artmış ve yönetim günümüze kadar sürecek olan tarzıyla ilk olarak hane¹² de başlamış olmalıdır. Yönetim kavramını daha net anlayabilmek için haneyi oluşturan aile kavramından başlamak doğru olacaktır.

Tarihin kesintisiz akışı içerisinde aile kavramının bir toplumun temel yapı taşı olduğu ve her ailenin toplumsal örgütlenmede, toplumsal yönetimin ilk kademesini teşkil ettiği rahatlıkla izlenebilmektedir. Aileyi teşkil eden bireylerin rol ve statüleri ile kaynakların hane içi dağıtımından; aile bireylerinin hane içerisindeki çalışma stratejisine kadar iş bölümü ve paylaşımının gereksinimi bir yönetim süreci gerektirmektedir. Bu gereksinimler sonucunda hane içerisindeki işlerle aile içi üretim, ailede tüketim ve yine aile için kaynak arayışı ilk başlarda küçük iş bölümü ve paylaşımı ile küçük örgütlenmeleri gerekli kılmıştır. Bu işleyişin karar alma süreci bir kişi tarafından dayatılabileceği gibi toplu biçimde de kararlaştırılmış olabilir.¹³

Zamanla yapılan işlerin büyüklüğü ile büyük örgütlenmelere ve yönetsel süreçlere ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Neolitik köylerde belli bir düzene göre yerleştirilmiş barınaklardan da görüldüğü üzere toplumsal eylemlerin yönetilmesini sağlayan sosyal bir örgütlenme mevcuttur.¹⁴ Bununla birlikte Neolitik bir köyde tarih öncesi çağa ait tüm kaplar ortak bir benzeyişe sahip ve tekil bir örneklik yansıtır. İşte bu durum kişiselliğin aksine, toplumsal geleneğin hâkim olduğunu göstermektedir. Yani uğraşı kamusaldır ve kuralları ise toplumsal deneyin sonuçlarından oluşmaktadır.¹⁵

¹¹ Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni*, İstanbul, 2003, S. 28-29.

¹² Hane: Aynı Yaşama Alanında Oturan, Aile Olarak Tanımlanıp Birden Çok Bireyden Oluşan, Temel İhtiyaçların Karşılanması Konusunda Gereken Ekonomik Veya Diğer Etkinliklerin Sağlanması Ve Paylaşılması Noktasında Birliktelik Gösterebilecek Bir Yaşam Pratiği Oluşturmuş Toplumsal Birimdir. (Bkz: Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara, 1999, S. 292).

¹³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü), Ankara, 1999, S. 292-293.

¹⁴ Gordon Childe, *Kendini Yaratan İnsan* (Çev. F. Ofluoğlu), İstanbul, 2001, S. 74.

¹⁵ Childe, 2011: 74.

Yerleşik düzene ait daha somut ve çeşitli bulguların elde edilmesi ile bu durum daha bilimsel bir düzlemde tartışılmıştır.

Bilim insanları bahsedilen bu örgütlenmeler veya gruplar üzerine oldukça fazla değerlendirmede bulunmuştur. Bu değerlendirmelere bir diğer örnek olarak ise Amerikalı Antropolog Elman SERVICE¹⁶'in günümüzde de etkisini sürdüren şeması gösterilebilir. Bu şemada toplumlar; sürü, kabile, şeflik ve devlet olarak dört aşamada sınıflanmıştır. Bu sınıflamalara göre sürü, yabani bitki toplayan ve avlanan gezgin aile gruplarını tanımlamıştır. Kabile, akrabalık bağı ile birbirine bağlı bulunan birkaç aileden meydana gelmiş daha büyük bir toplumsal birime işaret eden geniş anlamlı bir terimdir. Kabile sürüden biraz daha farklı olup topluluk üyeleri geçimlerini çobanlık, bahçecilik ve çiftçilikle sağlamıştır. Kabilelerin liderleri vardır ve bu liderler şölenlerin yapılmasını sağlamış, savunmayı örgütlemiş veya köy adına yapılacak ortak işleri denetleyip gözetlemişlerdir.

Service'nin sınıflandırmasında şeflik; kabile ve devlet arasındaki “bir yönetim biçimi” olarak, üretici kaynakların şefin denetiminde olduğu, birkaç yerleşim yerinin tek merkezi otorite altında birleştiği, yönetimin babadan oğula aktarıldığı, seçkinlerin liderliğindeki topluluklardır. Şeflikler geliştikçe siyasi otorite çok daha güçlü kurumlardan oluşmaya başlamıştır. Şefin soyundan olanlar ise statülerini doğumla kazanmaktadırlar. Şeflikler, oldukça büyük nüfusları bir arada tutmak amacıyla teraslar, sulama ile depolama gibi gelişkin yapılarda görüleceği gibi yoğun tarım yapılan toplumlardır. Şefler anıtların inşası esnasında sarf edilen büyük emeğin de denetleyicisidirler. Seçkin kesime ait olanların evlerinin oldukça donanımlı olduğu, nadir bulunan nesnelere sahip oldukları ve değerli eşyalarla gömüldükleri bilinmektedir.

Bu şemanın dördüncü aşaması ve en gelişkin evresi devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler, çok daha büyük nüfusları barındıran, yasalar uygulayan ve vergileri yöneten daha resmi yönetim kurumlarının var olduğu sınıflı toplumlardır. Bütün bu aşamalardan sonra Service farklı ekolojik bölgelerden elde edilmiş ürünlerin toplanması ve dağıtılmasının denetlenmesi için bir yönetim kurumunun gerekli olduğu

¹⁶ Colin Renfrew- Paul Bahn, *Arkeoloji Anahtar Kavramlar* (Çev. S. Somuncuoğlu), İstanbul, 2013, S. 275-277.

ortamlarda toplumsal evrimin yaşanacağını ileri sürmektedir. Ona göre toplumların büyüüp karmaşılaşmasıyla yönetim ve eşgüdüm (koordinasyon) gereksinmelerine cevap olarak yöneticilikte gelişmiştir.¹⁷

Bu aşamaların sırayla izlenmesi gibi bir zorunluluğun olmadığını iddia eden görüşler de mevcut¹⁸ olmasına rağmen, genel itibari ile Service'nin sınıflandırması, ilkel toplumdan gelişmiş devlet aşamasına doğru giden süreçte makul bir sınıflandırma olarak görünmektedir. İlk insanlardan günümüze değin yönetim veya organizasyon; karar verme, planlama, yönlendirme ve örgütlenme bağlamında insan hayatında var olmuştur. İnsanlık tarihinde oluşan tecrübeler ve düşünsel kalıntılar, hiç şüphesiz günümüz dünyasının birçok alanında var olduğu gibi yönetim anlayışının da temelini teşkil etmektedir.

Avcılık ve toplayıcılık döneminden yerleşikliğe kadar olan dönemi kapsayan yönetim kavramının, bildiğimiz anlamda bir yönetim ve yönetsel ideolojilerin tamamen dışında bir yönlendirme ve örgütlenme bağlamında değerlendirilmesi, araştırmacıların görüş birliği sağladığı ve genel kabul gören bir tespittir.¹⁹ Toplumlarda yönetimin oluşmasını ya da değişmesini tetikleyen üretimin, bireysellikten kurtulup toplumsal bir nitelik kazanmasıyla bireysel çabaların yerini giderek toplu çalışmalar almıştır. Tüm bu örneklerden yola çıkıldığında ortak uğraşı gerektiren işlerin iş bölümünün aileden başladığı ve bunun yönetsel süreci de başlattığı kanısına varılmaktadır.

Bir aile de ev ekonomisinin var olması zorunluluğu yönetimi, örgütlenmeyi, iş bölümünü ve otoriteyi olasılıkla gerekli kılmıştır. Etnografik kanıtlar ışığında, yazısız çağlarda kadının kazanımları ve başarıları bulunmuş ve bunlar erkeğe yakıştırılabilecek buluş veya icatlar ile birlikte tek bir ekonomi içerisinde birleştirilmiştir. Neolitik ekonomi bitki yetiştiriciliği gibi kadın buluşu olduğu kanıtlanan ve sürü besleyiciliği gibi erkeğe yakıştırılan görevlerin karma olarak birlikte uygulandığı bir ekonomidir.²⁰

¹⁷ Renfrew- Bahn, 2013: 277.

¹⁸ Engels, 2003, S.24-28

¹⁹ Kurthan Fişek, *Yönetim*, Ankara, 2015, S. 51.

²⁰ Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu* (Çev: A. Şenel- M. Tunçay), İstanbul, 2009, S. 74.

Bu ekonominin işleyişi bir iş bölümünün varlığının en temel kanıtı olmalıdır. İş bölümü ise bir yönetimin başlangıcı ve temelidir.²¹

Bir mimari yapı grubunun şekillenmesi esnasında, tarih öncesinden günümüze kadar devam eden finansal destek, işçi yönetimi ve araç gereç türü tüm ihtiyaçların temini ve tüm organizasyon büyük bir emeğin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Oldukça büyük olan bu emeğin denetim ihtiyacı ve sonuçta ortaya çıkan bu gösterişli iş, bir liderin varlığına duyulan ihtiyacı gözler önüne sererken devasa taşlardan oluşturulmuş anıtların inşası ve organizasyonu mimari yapıların liderler veya yöneticiler tarafından yapıldığını gösteriyor olmalıydı. Örgütlenme ya da yönlendirme olmaksızın toplu bir çaba düşünölemeyeceğine göre kolektif bir bilinç varlığı ile yönetim günümüzdeki anlamına kavuşmasından çok daha önceleri dahi toplumsal yaşamda mevcuttu.

En eski zamanlarda, son buzul çağının son bulmasıyla değişen iklim koşulları sonucunda ısınan hava ve oluşan çöller, kıtlıkla mücadele edemeyen insanların daha verimli alanlar olarak belirledikleri Mezopotamya ve Nil Kıyıları ile diğer sulak alanlarda toplanmasına neden olmuştur. Devam eden süreçte tarımsal faaliyetlerin başlamasına paralel suya duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyacın giderilmesi için verilen mücadele ilk devletlerin oluşmasının etkin sebeplerindendir.²²

Bir başka ifadeyle insanlık tarihi içerisinde en temel gereksinimlerden biri olan üretim ve bu üretime duyulan ihtiyaç sonrası tarımın ortaya çıkışı ile devamında mülkiyet kavramının doğuşu ve buna paralel mülkiyetin korunması ihtiyacı devlet olgusunu ortaya çıkarmıştır. Tarih öncesi çağlardan günümüze değin kat edilen üretim ilişkilerindeki gelişim yeni devlet şekillerini gerekli kılarken her yeni devlet ve üretim şekli kendisine uygun yönetim sistemini ve sistemin sağlayıcıları olan kurumları da ortaya çıkarmıştır.²³

²¹ Kurthan Fişek, *Yönetim*, Ankara, 2011, S. 85.

²²J. C. Barreau Ve G. Bigot, *Tarih Öncesinden Günümüze Bütün Dünya Tarihi* (Çev. A. Özışık), İstanbul, s. 24-26.

²³Abdullah Köktürk, *Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı*, 2015 S 73.

Yönetim kavramının tarihsel gelişimine dikkatle bakılması insanlığın geçmişte nerede bulunduğu, şu an nerede olduğu ve gelecekte nerelerde olmak istediğini belirlemek bakımından oldukça önemlidir. Aile kurumu toplumsal sistemin doğal bir ürünüdür ve bunun yanı sıra toplumun kültürünü yansıtmaktadır.²⁴ Bilindiği üzere bireysel amaçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda bir arada yaşamak zorunluluğu bulunan insan grup çabalarına yönelmektedir. Grup çabaları ise güçlü bir iş birliğini gerekli kılmaktadır. Böyle değerlendirildiğinde ise yönetimin bireylerin işbirliği tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olduğu görülebilir.²⁵

Toplu bir çabayı iyi bir yönlendirme ile dizayn eden ve yönetim biçimi kurumlaşmaya başlamış bir örgüt yapısı ile yönetim ve devlet kavramlarının birbirini tamamladığı bilinmektedir. Toplumsal artımın saraylarda birikmesinden itibaren bu birikim toplumsal ve siyasal gelişmeleri tetiklemekle birlikte bu süreci hızlandırmıştır. (askeri sınıf güçlendirip imparatorluklara yol açılır).²⁶

Gösterilen tüm örnekler insanlığın nereden geldiği, hangi siyasal ve toplumsal aşamalardan geçtiği ve geleceğe dönük yol tayini bakımından da oldukça önemlidir. İnsan ırkının geçmişinde bir arada yaşamak olgusu vardır ve geleceğinde de var olması kaçınılmazdır. Bu ise ancak ve ancak yönetim olgusuyla sağlanmaktadır. İnsanlık tarihi ise genel anlamıyla bu birikimlerden oluşmuştur.

Arkeolojik buluntuların ışığında ve yapıcı büyük mimari formların inşasının delillğine rağmen birçok bilim insanı konuyu öznel değerlendirmiş ve bu alanda yapılan çalışmalarda kendi dünya görüşüne paralel hareket etmiştir. Tarih öncesi çağların analizinde kimi yaklaşımlar konunun değerlendirilmesinde nesnellik ilkesinden kopuşa neden olmuştur. Örneğin, Neolitik yerleşim alanlarından birisi olan Köln-Lindenthal Köyü, 28 dönümlük bir sahada birbirine paralel yerleştirilen 21 adet uzun ve çatılı evden oluşturulmuştur. Evlerin bazılarının aileyi aşan akraba topluluklarını barındıracak kadar büyük (30 x 6 m) olduğu, bu yerleşim yerinin sürekli olarak

²⁴ Lewis Henry Morgan, Eski Toplum (Çev. Ü. Oskay), İstanbul, 1994, S. 43.

²⁵ Salih Güney, 2007: 5

²⁶ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara, 1982, S. 279.

terkedilip tekrar kullanıldığı ve etrafının son haliyle sur ve hendek ile çevrili olduğu bilinmektedir. Bu savunma hendeğinin yapımı için gerekli olan kazma işinin yaklaşık 3000 iş günü gerektirdiği hesaplanmıştır.²⁷ Bununla beraber Avrupa ve Yakın Asya Neolitik halkları kullandıkları yerleşme yerlerini yaparken üyelerin tümünün katıldığı toplumsal organizmalar oluşturmuşlardır. Kamu yolları, caddeler, barınaklar bireylerce değil toplulukça, ortak çabayla yapılmış olmalıdır. Bu ise toplumsal örgütlenmenin var olduğunun ifadesidir.²⁸

Tüm bu örnek verileri edindiğimiz ve kaynaklarından oldukça yararlandığımız ünlü Arkeolog Gordon CHİLDE, maddi, teknik ve bilimsel yaklaşımın aksine ” önderlik ” ilkesi savunucusu Alman bilginlerinin bile Lindenthal Köyü’nde herhangi bir “şeflik” belirtisine rastlayamadıklarını²⁹ belirtmektedir.

Neyse ki 19.yy sonlarına doğru arkeolojinin doğumunu müjdeleyen entelektüel ortam bir sonraki yüzyılda bilimsel verileri etkin kılacak ve tartışmalı konular daha doğru bir düzlemde tartışılabilir ve ilerleyen dönemlerde netlik kazanacaktı. Aksi tüm görüşlere rağmen büyük mimari formların bulunduğu sahalar ve kentleşme sağlanmış yerleşimler eş zamanlı olarak birçok kişinin görev üstlendiği, bireyler arası gündelik bilgi akışının, sosyal hayatın ve toplumsal uyumun sağlandığı alanlar olmakla beraber kendi toplumlarını da geliştirebilmekteydi. Bu durum tüm zamanlar için geçerliydi ve hatta zamanın çok uzak dilimlerine kadar erişebilmekteydi. Çünkü ideal biçimiyle toplumsal gelenek teklik gösterir: Günümüz insanı tüm çağları kapsayan geleneğin kalıtsısı ve zamanla birikmiş tecrübenin mirasçısıdır.³⁰

Yönetim kavramının değerlendirilmesi ile saray mimarisinin oluşum sürecine ilişkin konuya açıklık getirilmeye çalışılırken önemli bir prensiple hareket edilmiştir. Bu prensip ise toplumsal kurumların tarihi süreçte neden sonuç ilişkileriyle biçimlendiği düşüncesinden oluşmaktadır. Bu anlayış: insan toplumunun bir bütünden ibaret olduğu, öncesiyle ve sonrasıyla tüm tarihi kapsayan bir bütün olduğu görüşüdür. Dolayısıyla

²⁷ Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu* (Çev: A. Şenel- M. Tunçay), İstanbul, 2009, S. 74.

²⁸ Childe, 2009: 74-75.

²⁹ Childe, 2009: 81.

³⁰ Childe, 2009: 30.

toplumu ilgilendiren olayların nedenleri, toplumu ilgilendiren kurumların oluşmaları ve gelişmeleri bu bütünlük ilkesinden kopmadan araştırılmalıdır.³¹

³¹ Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara, 1982, s. IV.

1.2. SARAY

Saray kavramı, detaylı ve yeterli çalışmaların azlığı ve verilerin yeterli olmadığı alan ve dönemler için tanımlama güçlüğü çekilen oldukça sorunlu bir kavramı temsil etmektedir. Mimari bir form olarak Saray tanımlamasına geçmeden hemen önce insanlığın dimağında yer edinen konut mimarisinin kökenlerine inmek ve bu kavramın nasıl geliştiğinin değerlendirilmesi doğru olacaktır. Bunun için birçok konuda Anadolu'yu etkileyen Mezopotamya çok önemli bir alandı ve buradan başlamak daha doğru olacaktır. Bu alanın mimarlığı değerlendirildiğinde M.Ö.5600-5000 arasına tarihlenen Halaf Kültürü (Halaf Höyüğü-Tel Halaf) oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Anadolu sınırına yakın bir alanda bulunan Halaf, mimarlığı ile dönem içinde ayrı bir yer tutmaktadır. Halaf kültürünün ayırt edici bir mimari formunu yansıtan ve en iyi örneklerinin Halaf orta evrelerinde incelenebildiği bilinen “Tholos” adı verilen yapılar³² oldukça dikkat çekicidir. Kuzey Irak'ta yer alan Arpaçiya Höyüğü'nde bulunan bu yapılar, dörtgenle yuvarlağın bir arada kullanıldığı daha doğrusu bu iki biçimi birleştiren³³ kubbeli yuvarlak asıl bir mekân ile yanda birkaç gözü bulunan dikdörtgen çıkıntıdan meydana gelmiştir. 2.50 m ile 12 m arasında ölçülere sahip bu yapıların ana odalarında fırın ve ocaklar yer alırken dikdörtgen planlı kısımları ise depo olarak kullanılmakta³⁴ ve yapılar bu tarzları ile binlerce yıl sonrayı etkileyen bir tarzı hazırlamaktaydılar.

Bilindiği gibi Mezopotamya bataklık ve balçık bir alandan oluşmaktaydı. Bu coğrafya da ahşap ile taş bulunmadığından mevcut malzeme grubu bu mimari geleneğin

³² Sevin, 2002: 90-91.

³³ Erhan ACAR, “Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut Ve Yerleşme, Housing And Settlement In Anatolia A Historical Perspective, Habitat II, 1996,s.387.

³⁴ Sevin, 2002: 91.

oluşmasının en önemli nedeni olabilirdi.³⁵ Halaf Kültüründen sonra Mezopotamya Prehistoryasının en önemli evresini temsil eden Ubeyd Kültürü ortaya çıkmaktadır.

5. binyıl ilk yarısına tarihlenen ve Güney Mezopotamya'daki Ubeyd Höyüğü'nden (Tell El Ubeyd) adını alan bu kültür, Sümer Medeniyetinin başlangıcı sayılabilecek bir dönemdir. Geç Ubeyd ev ve tapınaklarından bahsedildiğinde ortada bulunan geniş bir salon ve bunu iki taraftan kuşatmış odalar göze çarpar. Bu yapılar üç parçalı planlı yapılar olarak da bilinmektedir.³⁶ Bu durum sonucunda yuvarlak planın giderek dörtgenleşmiş olduğu açıkça izlenmektedir. Ubeyd kültürünü temsil eden ortası avlulu ve iki taraftan kanatlı olan bu yapı tarzı, çok daha sonra bit-hilani olarak bilinen konut yapıları da etkileyecektir. Burada orta avlunun günlük işler için kullanım görmesiyle beraber dini içerikli bir konut-tapınak işlevi taşıması da muhtemeldir. Bu duruma örnek olan yapılara Anadolu'da, Malatya Değirmentepe'de rastlanmaktadır.³⁷

Devam eden süreçte Mezopotamyalı tüccarların Anadolu ile Kuzey Suriye arasında kurdukları ticaret ağı, yeni yapılaşmalar meydana getirmiştir. Uruk ticari kolonileri (Şanlı Urfa Hassek Höyük) ile yerel ticari merkezler (Norşuntepe ile Arslantepe) hisarlı bir kentleşmenin ve bit-hilani konut tipinin bölgede yerleşmesini sağlamışlardır. Batı kıyılara gelindiğinde ise bu durum liman kenti Troia' da, vadi kenti Beycesultan' da ve iç kesimlerde Demircihöyükte, megaron dizilerinden oluşan bir kent tasarımı ve bunu koruyan hisar veya sur formunu geliştiriyordu.³⁸

Gelişen ekonomi ile üretim süreçlerindeki değişkenlik ve artan mal yani üretim fazlası ürün erkeğin rolünü ön plana çıkarıyordu. Toplum yapısında meydana gelen bu hiyerarşik yapı ile toplum düzeni, toprak ağalığına, krallığa ve imparatorluğa doğru evirilmekteydi. Bu durumun yansıması mekânda ve konutta, saray, baş tapınak, aşağı

³⁵ Acar, 1996: 387.

³⁶ Sevin, 2002: 94-97.

³⁷ Acar, 1996: 388.

³⁸ Acar, 1996: 388-399.

kent gibi formlarla çok açık bir şekilde kendini gösteriyordu. En sıradan ev ile çok görkemli bir saray birer “ataevi” olarak kimliğe bürünüyordu.³⁹

Konut mimarisinden saray mimarisine geçildiğinde Mezopotamya’da saray yapılarının birinci hanedanlık dönemi içerisinde inşa edildiği ileri sürülmüştür.⁴⁰ Fakat genel kabul olarak M.Ö. 3. bin sıralarında ortaya çıkmış olduğu değerlendirilmektedir.⁴¹ Saray kavramı ile birlikte Sümerce Kral anlamına gelen “Lugal” kavramı oldukça dikkat çekicidir. Bu kavram “büyük adam” anlamına gelmekteydi. Başlangıçta kent toprakları tanrının malı kabul edilip tanrı tarafından yönetiliyordu ve bu temsilciler “en” veya “ensi” terimleriyle gösteriliyordu. Lugal ise karşıt güce karşı askeri niteliği bulunan bir terimi karşılamaktaydı. Yani en, “rahip-yönetici”, lugal “kral” kavramlarını karşılamaktaydı. Bu tanımlama tapınak olmadığı kesinlikle bilinen ve saray kavramının yakıştırıldığı anıtsal mimari ile yeni binaların yapılmasından sonra daha da manalanmıştır.⁴²

Saray kavramı Mezopotamya’ya olasılıkla dışardan gelenlerin getirdiği bir yenilikti. Er Hanedanlar Döneminin bitiminde yine bu dışardan gelen kavimlerin etkisiyle siyasi ve dini işler birbirinden ayrılmış⁴³ ve bu durum kralları siyasi işlerini yürütmek için tapınağın çok uzağında bir alanda anıtsal binalar inşa etmeye yönlendirmiş olmalıdır. Bu duruma örnek bir saray Eşunna Kentinde bulunmaktadır. Bu kentte tapınak kentin kuzeybatısında iken saray kentin güneyinde yer almaktadır. Uruk Kentinde de durum farklı değildir. Eanna kutsal alanından oldukça uzağa ve batıya Sin-

³⁹ Acar, 1996: 389.

⁴⁰ Ernst Heinrich., (1984) Die Palaste Im Alten Mesopotamien, Walter de Gruyter, Berlin, 1984, s.9.

⁴¹ Oliver Aurenche, A l’origine du Temple et du Palais dans les civilisations de la Mesopotamie Ancienne, Ktema Strasbourg, 1982, s.237.

⁴² Hans J. Nissen, Ana Hatlarıyla Mezopotamya Yakın Doğu Arkeolojisi’nin İlk Dönemleri (İ.Ö. 9000-2000) (çev. Z. Zühre İlkelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s.160.

⁴³ Nicholas J. Postgate, Early Mesopotamia Society and Economy at the Dawn of History, Oxford: Ekinok Inc..1994, s.137.

Kasid Sarayı yapılmıştır.⁴⁴ Mezopotamya da ilk saray yapısı Kish Kentinde tespit edilmiştir. Bu yapı anıtsal boyutları ile Mezopotamya tapınak geleneğinin aksine yıkıldıktan sonra tekrar yerleşim görmeyişi gibi özellikleri nedeniyle saray olarak yorumlanmıştır.⁴⁵ Bu gelenek, tapınak alanlarının tekrar kullanım gördüğü ve yıkıntılar üzerine tekrar tapınak inşa edildiği fakat sarayların tekrar kullanım görmediği ve bu durumun bu iki mimari yapının ayrımı için önemli bir kanıt oluşturduğu noktasında oldukça önemlidir. Kish kentinde yer alan bu sarayın bir yüzü dış bükey iken bir yüzü düz olup bu yapı elliden fazla odaya sahiptir. Yine bu yapı koridorlar ile bölümlenmiş ve odalarının depo, ocak ve ışık işlevli oldukları tespit edilmiştir.⁴⁶ Bu bölümlenmeler daha sonraki saray yapılarında da kendini gösterecek ve bunlar mimari bir form olarak yapıya işlevlik kazandıracaktır.

Kent inşalarının topoğrafyası da oldukça önemlidir. Kent kuruluşları uzun bir zaman boyunca kısa süreli tarihi olaylar olarak değerlendirilmiş ve bir grup siyasi seçkin veya krali yönetimlerin iktidar gücü ile ilişkilendirilmiştir. Bir kent inşa edilirken amaç iktidar ve uygarlık ideallerinin somutlaştırılmasıydı. Seçkin sınıfın başlattığı bir eylem olan kent inşası, iktidarın ve gücün imzasını taşımaktadır.⁴⁷ Yakındoğu da kent inşa etmek fikri egemen seçkinlerin siyasi bir eylemi olarak görülmektedir. Bu dönemde etkin siyasi erk meşrutiyyetinin simgesi olarak anıtsal binalar inşa ettirmiş ve propaganda amaçlı oluşturduğu yazıtlarla da bunlardan bahsettirmiştir. Bu propaganda vurgularına örnek verildiğinde, M.Ö. 8. yy’ da yaşadığı bilinen Asur Kralı II. Şarrukin muhtemelen M.Ö. 3. bin yılda Agade’yi kuran Akadlı arkadaşına özenerek, günümüzde Horsabad adıyla bilinen yerde “Dur Şarrukin”i (Şarrukin Kalesi) kurması yukarda bahsettiğimiz düşünceyi desteklemektedir. Yine bununla beraber Babil Hükümdarı olan II. Nabukad-Nezarda M.Ö 6. yy başlarında mimari ve teknolojik pek çok gelişimi bir araya toplayarak Babil’in görkemli kentsel peyzajını yeniden kurdurmuştur. M.Ö 7. yy’ın ilk

⁴⁴ Postgate, 1994: 139.

⁴⁵ Postgate, 1994: 139.

⁴⁶ Postgate 1994: 140.

⁴⁷Ömür Harmanşah, Eski Yakındoğu’da Kent, Bellek, Anıt (çev. Fügen Yavuz), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015,s.24-25.

yarısı itibariyle Urartu Kralı II. Russa'nın devletinde bir uçtan bir uca, adeta bir tür kraliyet simgesi fonksiyonu gösteren özgün bir taş işçiliği ile pek çok hanedan kalesi kurdurması yine oldukça iddialıdır. Ayrıca Kilikya Suriye Hitit Kralı olan Adanawalı Azativatas'ın, günümüzde Karatepe-Aslantaş olarak bilinen yere yaptırdığı bir kaleye kendi kraliyet adını vererek buraya Azativataya deyişi bir başka örnek olarak karşımızda durmaktadır.⁴⁸

Zaten kent kuruluşları bir devletin tören, anma vb. festivaller şeklinde ortaya çıkan gösterileridir. Bu coşkulu etkinlikler halkın geçmişle olan ilişkisinin tekrar tanımlanmasına araç olmuştur. Bu duruma paralel inşa projeleri ise kentin merkezine yayılmış bir vaziyette bulunan kamusal nitelikli anıtlar dizisi inşa etmek suretiyle devlet mekanizmasının yazılı ve görsel nitelikli anlatılarını sergileyen mekânlar olarak gözler önüne serilmiştir.⁴⁹

Tüm bu açıklayıcı bilgilerden sonra tanımlama yapmak gerektiğinde, boyutları ile sıradan ev tipini aşan ya da yerleşim alanı içerisinde yönetici konutu olarak değerlendirilebilecek bir biçimde olup çok büyük bir ev şeklinde abartılı olarak inşa edilmiş tüm yapılar saray olarak kabul edilebilir.⁵⁰ Bir başka ifadeyle saraylar, kralların veya yakınlarının ikametine ayrılmış büyük bir yapı veya kamu işlerinin yürütülmesi amacıyla inşa edilmiş oldukça büyük binalar olarak da tanımlanmaktadır.⁵¹

Etimolojik kökeni değerlendirildiğine “saray” kelimesi ilk olarak Roma İmparatoru Augustus'un yerleşim yeri olan “Palatium (Roma İmparatorluk Sarayları) Tepesi” isminden kaynaklanmış ve İngilizcede Palace olarak söylenmiştir.⁵² Günümüz dillerinde saray kelimesi yine benzer şekilleriyle İtalyanca Palazzo, İspanyolca Palacio, Fransızca Palais olarak kullanılmaktadır.⁵³

⁴⁸ Harmanşah, 2015: 21-22.

⁴⁹ Harmanşah, 2015: 30.

⁵⁰ Rudolf Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı* (Çev. B. Madra), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007. s. 398.

⁵¹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 2010, s.35.

⁵² Gordon Campbell, *The Grove Encyclopedia Of Classical Art And Architecture*, Oxford Üniversitesi, 2007, s.27.

⁵³ Gordon Campbell, *The Oxford Dictionary Of The Renaissance*, New York, 2003.

Saraylar genel olarak kraliyet yerleşkeleri olarak tanımlanırlar. İnşa özellikleri ile değerlendirilecek olursa yazılı kanıtların bulunmadığı tarih öncesi dönemler için saray yapısı temel olarak mimari özelliklere göre tanımlanmaktadır. Mimari yapının büyüklüğü, oda sayısının fazlalığı gibi özelliklerinin yanı sıra güçlü duvar yapısının varlığı ile savunma amaçlı yapılar olarak dikkat çekmekte ve çevrelerindeki yapılardan ayrılmaktadırlar. Saray yapılarının tanımlanması için bulunduğu kültürlerin, mekânın ve zamanın özellikleri bilinmelidir. İçinde bulunduğu zaman diliminde krallığın gücünün bir yansıması olarak saray yapıları daha korunaklı, daha büyük, daha geniş çapta olabilmekte ve ekonomik güce göre de değişmekte ve gelişmektedir. Saraylarda bulunan küçük tapınım odaları ile krallar siyasi, politik ve askeri liderliklerine dinsel bir misyon da eklemişlerdir.⁵⁴ Bütün bunlardan yola çıkıldığında bir mimari yapı olan saray yapısının hangi temel bulgulara dayanılarak tanımlandığı konusu daha kolay anlaşılabilir.

Bununla beraber bir saray yapısının nasıl oluşmuş olabileceği fikri tarihin satır aralarında da kendini bulmuş ve Herodot, “Tarih” isimli eserinde Asurlular’dan bağımsızlığını kazanan Med halkından bahsederken bir saray inşaatında bahsetmiştir.⁵⁵ Medlerin bağımsızlık sonrası içlerinde oluşan kargaşandan kurtulmaya çalıştıklarından ve bir düzen arayışı içerisine girdiklerinden bahsetmektedir. Anlatıya göre bu esnada toplumsal konularda hâkimlik eden, adaleti ve becerikliliği ile saygın birisi olan Deiokes halk tarafından ileri sürülüyordu. Gözü yükseklerde olan Deiokes bunun üzerine “krallığının ihtişamına uygun” bir konut istediğini belirtir ve hüküm sürebilmek için yanına muhafızlar verilmesini talep eder. Medler bunun üzerine Deiokes’in işaret ettiği bir yere büyük bir kale yaptılar. Medlerden dilediği kişileri muhafız yapmasına izin verdiler. Deiokes iş başına geçtikten hemen sonra Medlere surlarla çevrilmiş tek bir kent oluşturmalarını emretmiş ve sadece bu kent için çalışmalarını ve diğer kasabaların ikinci planda kalmasını istemiştir. Her istediğinin yapıldığını iyi bilen Deiokes bu seferde oldukça büyük kale bedenleri yaptırmıştır.

⁵⁴ Gwendolyn Leick, *Dictionary Of Ancient Near East Architecture Londra*, 1988, s.155.

⁵⁵ Herodotos, *Tarih* (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Kitap: Klio, İstanbul, 2012, s. 57.

Birbiri ardına sıralanmış birçok surdan oluşan bu yer Akbatana olarak bilinmekteydi.⁵⁶ Herodot bu yapı için arazinin oldukça elverişli yani eğimli olduğundan söz etmekte ve bu yapı inşası için sanatın payı ve önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca bu kalenin 7 adet sura sahip olduğundan, sonuncu sur içinde krala ait saray ve hazine olduğundan, en büyük surun Atina'nın çevresine eş büyüklükte olduğundan ve sur mazgallarının renkliliğinden bahsetmektedir. Deiokes'in sarayı çevreleyen bu yapıları kendisi için özenle yaptırdığını ve halkın yerleşmesi için ise kalenin çevresindeki alanı bıraktığından bahseden Herodot, halkın dışarda kalması ile artık günlük işlerin elçiler aracılığıyla yapılmasından, kralın yanına kimsenin girememesinden ve Deiokes ile halk arasına konulan mesafeden de bahsetmiştir.⁵⁷ Böylece Herodot bir kralın zihin dünyasında sarayın ne anlam ifade ettiğinden sarayın yapım aşamalarına; yapının nasıl oluşturulduğundan mimari özelliklerine ve niteliklerine kadar aydınlatıcı fikirler sunmuş ve saray yapıları hakkında bilgiler edinilmesine yardımcı olmuştur.

Hakkında çok detaylı çalışma bulunmayan saray yapıları tanımlanmaya çalışılırken zaman zaman tanımlamayı karmaşıklaştıran durumlar da bulunmaktadır. Ortak özellikleri barındıran her yapı grubu saray olarak tanımlanmayabilir. Yine yerleşke içerisinde bulunan dinsel merkezliliği temsil eden bir diğer yapı olma durumunda bulunan tapınak yapıları ile saray yapılarının benzer görünümde olmaları ve bazı işlevler yönünden benzer kullanım alanlarının bulunması bazı dönemler için saray ve tapınak tanımlanmalarını güçleştirmektedir. Bu güçlük daha önce de bahsettiğimiz gibi sarayın bazı bölümlerinin dinsel işlevinin bulunmasından; tapınaklarda ise hüküm sahibi kişilere ait konut bölümlerinin varlığından kaynaklanmaktadır. İşte bu durumlar için “Tapınak-Saray” tabiri de kullanılmaktadır.⁵⁸

Tapınak ve sarayların her zaman birbirinden keskin hatlarla kolayca ayrılmadığı⁵⁹ bilindiğine göre saray kavramının daha detaylı ve daha özenli değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle saray kavramının oluşumunu

⁵⁶ Herodotos, 2012: 58.

⁵⁷ Herodotos, 2012: 59.

⁵⁸ Naumann, 2007: 398.

⁵⁹ Leick, 1988: 155.

hazırlayan süreci doğru değerlendirmeli ve sonrasında ise ayırıcı mimari üslup, tasar ve plan özellikleri tekrar gözden geçirilmelidir. Daha doğru değerlendirmelerde bulunabilmek ve özellikle tarih öncesi çağlar için daha net veriler elde edilebilmesi için saray yapısının ilk örneklerinden yola çıkılması ve daha fazla veriyle konunun değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Tarih öncesi çağlar için saray kavramını tanımlamak gerektiğinde özellikle Anadolu coğrafyası açısından ayrı bir değere sahip olan Arslantepe Höyüğü oldukça ön planda durmaktadır. Birbiri üzerine inşa edilip katmanlar arsında kalan ve yüzeyin oldukça altında yatan bu kent insanlığın en erken devlet sistemlerinden birine ışıklık edecek saray kompleksinin varlığını da içerisinde saklamaktaydı.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Arslantepe örneği diğer yerleşim yerlerine göre bu anlamda ilk örnek olma durumundadır. Çağdaşları arasından ayırıcı özellikleri ile sıyrılırken yeni gelişen finansal, dinsel ve siyasal bir merkez olarak doğmaktaydı. Bölgenin elverişli konumu dış ilişkilerdeki üstünlüğü elde tutmayı sağlıyordu. Tarımsal uygunluk, su kaynaklarının zenginliği ve Fırat Irmağının taşkın alanlarının dışında bulunması bu durumun nedenlerindendir. Yörenin güçlü doğal yapısı ile üstün tarım potansiyeli Arslantepe'ye çok önemli bir konum kazandırmıştır. Artık Arslantepe yöre topraklarını denetimi altında tutan, ham maddelerini işleyen ve bu süreci organize eden egemen bir merkez olma durumu kazanmıştır.⁶⁰

Burada asıl dikkat edilmesi gereken daha öncede bahsettiğimiz gibi saray kavramını ortaya çıkaran süreçtir. Toplumda yönetici sınıf belirginleşmeye başladığı andan itibaren seçkin sınıf kendi işlerini kamuya ait olan ve çevresindeki yapılardan bariz farklarla ayrılan bu anıtsal mekânlarda yürütüp kaynakları bu kamusal alanlarda toplamışlardır. Bu durum bu yapıların yönetimin merkezi olarak kabul edilmesini sağlamış olmalıdır. Bu bağlamda Arslantepe doğal konumunun sağladığı avantajları ile

⁶⁰ Marcella Frangipane, “Doğu Anadolu’da Kentleşme Modelleri”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Housing and Settlement in Anatolia: A Historical Perspective, Habitat II, 1996, s.60-61.

yöreye egemen olan yapısıyla iyi bir örnektir. Bu nedenle saray mimarisine ışıklık etme durumundadır.

M.Ö 4. binyıl sonunda tepenin güneydoğu yamacında en az 2600 m² lik oldukça geniş bir alanda kerpiçten yapılmış anıtsal binalar yer almaktaydı. Alanda bulunan farklı işlevlere sahip diğer yapılar arasından en görkemlisi fonksiyonel ve mimari açıdan çeşitli bölümlerden oluşan büyük bir yapı topluluğuydu (Res.2, 3: Yapı 4). Yapısı itibariyle çok amaçlı bir düzene sahip olduğu için saray olarak nitelendirilecek bir biçimde olan bu anıtsal yapı topluluğuna giriş, kısmen çatı ile örtülü ve duvarları bezemeli olan uzun bir koridordan sağlanmaktaydı. Bu koridordan yapının diğer bölümlerine ulaşılmaktaydı (Res.4). Sadece koridor veya avlu gibi bağlantılarla ulaşılan, birbirlerine doğrudan geçişi bulunmayan bölümler dini etkinliklerle malların depolanışı ve dağıtılmasını sağlayan merkezi kurumlarca kullanılmaktaydı. Binada birçok mühür baskısının bulunması, idari işlerin yoğunluğunu ve bu etkinliklerin yapılması esnasında malları depolardan alan ve aynı zamanda mühürleme yetkisi bulunan birden çok memurun çalıştığını kanıtlamaktadır. Duvar bezemelerindeki zenginlik, prestij ikonlarının fazlaca kullanıldığına dolayısıyla ideolojinin gücü meşrulaştırılırken oynadığı rolün önemine ve tarzına dikkat çekmektedir. Bütün bunlar tüm etkinliklerin merkezileştirildiğine, mühürleme sisteminin kullanılmasıyla kayıtların tutulduğuna ve böylece sürekli gelişen bürokrasinin varlığına ilişkin temel bulgular oluşturmakla beraber, güçlü, dini ve siyasi kurumlardan oluşan bir devlet sisteminin doğuşuna da kanıt oluşturmaktadır. Aslında Mezopotamya sistemiyle oldukça benzer olan bu sistemin ortaya çıkmasında, yerleşmenin yapısını ekonomik, dini ve idari işler için ayrılmış anıtsal boyutlarda olan bir alanın gelişmesi belirlemiştir. Önceden daha çok dini işlevler için yapılmış olan büyük yapı ilk defa farklı işlevlerde kazanıp mimari üslup olarak oldukça gelişmiş ve böylece yakın doğu da sarayın başlangıcı zamansal olarak belirlenebilmiştir. Gerçekte bu yapı şahsi ikamet veya konut amaçlı bir kullanım alanı olarak değil, birçok faaliyetin bir arada yürütüldüğü kamu hizmetleri için tasarlanmış olma izlenimi taşımaktadır.⁶¹

⁶¹ Frangipane, 1996: S.62.

Böylece gün yüzüne çıkarılan anıtsal kamu binaları, metalürji ve sanatsal ürünlerin etkileyici ve ihtişamlı yapısı, seramiklerden mühür baskılarına kadar tüm kanıt ve belgeler en erken devlet sistemlerinin doğuşunu müjdelemekteydi. Ayrıca sosyal tabakalaşma açısından da Anadolu'da ilk örnek olarak yorumlanmıştır. Tüm bu bilgiler ve çıkarımlar tarih öncesi dönemler için saray kavramının tanımlanmasına ışık olacak önemli bulgulardır.

Bu ve benzeri örneklerle saray yapılarının artık nelerden oluşabileceğine dair güçlü kanıtlara dayalı yorumlardan sonra saraylar mimari üslupları, kullanım amaçları gibi yönlerden de farklı şekillerde tanımlanmış ve zamana göre fonksiyonları ile de diğer mimari elemanlardan farklı olarak değerlendirilmiştir.

İşlevsel yönleri ile değerlendirildiğinde hükümdarların aile üyeleri, yakın çevreleri ve hizmetkârlarının bir arada yaşadığı, hükümdarın muhafazası amacıyla güvenlik gücünün barındırıldığı ayrıca devletin ihtiyacı olan hazinenin bulunduğu ve muhafaza edildiği, tüm bunlarla beraber yönetim işlerinin de yürütüldüğü yapılar topluluğudur. Mutlakiyetçi devlet biçimine özgü olan politik gücün merkezliğini teşkil eden saray, temsili niteliği ağırlık taşıyan bir yapıdadır. Bu nedenle döneminin tüm maddi olanakları ile beraber teknoloji düzeyi ve mimarlık anlayışının en üstün seviye de kullanıldığı gösteriş yapısıdır. Mutlakiyetçi hükümdarların genellikle siyasi güçleri ile beraber dinsel kimliğe de sahip olmalarından ötürü saraylar kutsal nitelikler de taşımaktadır.⁶²

En genel ifadeyle devlet işlerinin görüldüğü ve denetlendiği mekânlar⁶³ olarak tanımlanan saray yapıları krala ait şahsi ikametgâh ve kralın doğal yerleşkesi olduğu için resmi işlerin dışında günlük yaşamla ilgili her türlü aktivitelerin de yapıldığı mekânlardır.⁶⁴

Diğer yapılar ile saraylar her zaman birbirinden keskin hatlarla kolayca ayrılmayabilirler. Tarih öncesi dönemlerde resmi misafir ağırlanan, ticaretin yönetilebileceği kompleks yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yapısal yönleri ile

⁶² Ali Gevgilili, Doğan Hasol, Bülent Özer, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, s.1611-1614.

⁶³ Leick, 1988: 156.

⁶⁴ Eric M. Meyers, *The Oxford Encyclopedia of Archaeology In The Near East*, New York, 1997.

değerlendirildiğinde saray odaları, daha müsait alan sağlaması açısından üst katlara inşa edildiği gibi boyalı duvarları, bitkilerle süslenmiş terasları ile de üstün dekoratif özellikleri⁶⁵ bakımından oldukça gösterişli yapılardır.

⁶⁵ Leick, 1988: 156.

İKİNCİ BÖLÜM

1. SARAY MİMARİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE OLUŞUM SÜRECİNE İLİŞKİN 1. BİN YIL ÖNCESİ ANADOLU SARAY ÖRNEKLERİ

2.1. Geç Kalkolitik Dönem Sarayları

2.1.1. Malatya/Arslantepe Sarayı

Arslantepe Höyüğü, Malatya Ovasında, Orduzu beldesine bağlı, Fırat’a 15 km yakın mesafede bulunan ve Mezopotamya kültür bölgesinin izlerini yoğun olarak taşıyan 40 m yükseklikte bir yerleşim yeridir. (Levha.1-Res. 1) Adını, olasılıkla taştan yapılmış ve kabartmalarda da sıkça betimlenen 2 adet aslan heykelinden ve Türkçesi “aslanın veya aslanların tepesi” isminden esinlenerek almış olmalıdır.⁶⁶Höyüğün eski adı, Hitit kaynaklarında Malitiya, Geç Asur ve Urartu kaynaklarının sunduğu verilere göre ise Melid, Meliddu ya da Meliteya idi.⁶⁷ Bu yerleşim yeri Anadolu coğrafyası açısından çok önemli bir yere sahiptir. (Harita 1)

Arslantepe ilk kentlerin ortaya çıkışına ve devlet örgüt sistemlerinin doğuşuna tanık olunan bir zamanda adeta bir ışık olarak kentleşme sürecini başlatmıştır.⁶⁸ Geç Kalkolitik dönemde bu önemli yerleşim yerinde dinsel, siyasal ve ekonomik güç belli bir seçkin sınıfın elindedir.⁶⁹

Bölgenin elverişli konumu (Harita 2) dış ilişkilerdeki üstünlüğü elde tutmayı sağlıyordu. Tarımsal uygunluk, su kaynaklarının zenginliği ile kentin Fırat Irmağının taşkın alanlarının dışında bulunması bu durumun nedenlerindendir. Yörenin güçlü doğal

⁶⁶ Marcella Frangipane, *Arslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme, Türkiye’deki İtalyan Kazıları* (Çev. E. Özbayoğlu), Ankara İtalyan Kültür Heyeti, 1993, s. 32.

⁶⁷ Francesca Balossi Restelli, “Arslantepe: Devletin Kökeni”, *Atlas Dergisi, Sayı :243*, 2013, s. 37.

⁶⁸ Frangipane, 1993: 31-32.

⁶⁹ Frangipane, 1996: 61.

yapısı ile üstün tarım potansiyeli Arslantepe'ye çok önemli bir konum kazandırmıştır. Artık Arslantepe yöre topraklarını denetimi altında tutan, ham maddelerini işleyen ve bu süreci organize eden egemen bir merkez olma durumu kazanmıştır.⁷⁰

Bilindiği üzere höyük olarak tanımlanan tepeler, formunu topraktan inşa edilen evler, köyler ve şehirlerden oluşan özel yerleşim biçiminden almaktadırlar. Arslantepe diğer tüm yerleşim yerlerinden ve benzerlerinden bazı yönleri ile ayrılmaktaydı. Son Kalkolitik çağdan (M.Ö.3700-3500; yerleşmeye ait tabakalaşmada VII. Dönem veya Mezopotamya'da eski Uruk evresinin karşılığı) başlayarak çok uzun bir iskân tepesinin var olduğu Arslantepe höyüğü, 4. binin ortalarından itibaren güneybatı yamaç üzerinde uzanan akropolisin zirvesini oluşturan anıtsal nitelikli yapıların merkezi olarak belirlemektedir. Arslantepe'de mimarlık açısından oldukça önemli yapısal özellikleri bulunan, Kalkolitik üstüne yaslanmış ve 4. binin sonuna ait olan yönetim yapıları ve dini yapılar oldukça görkemliydi.⁷¹ Son Kalkolitik Çağdan başlayarak geç Hitit Dönemine kadar süreklilik gösteren bir tabakalaşma göstermektedir.

Arslantepe' de tarihi süreç içerisinde tepenin en geniş yerleşmelerinden birisini Son Kalkolitik Çağı yerleşmesi oluşturmuş ve bu yerleşim merkezi, höyük alanının tamamını kaplamıştır.⁷² Malatya Ovası'nda yerleşim yeri bir bütün olarak değerlendirildiğinde yerleşim, tüm alanın zirvesini Arslantepe'nin teşkil ettiği bir piramide benzetilebilir.⁷³

Henüz 4. bin ortalarına doğru Arslantepe kendi bölgesi üstünde siyasi ve olasılıkla ekonomik bir etkiye bulunabilecek kapasitede merkezlerden biri olarak görünmektedir. Çağdaşı yerleşmelerde bulunmayan ihtişamlı ve özel fonksiyonel amaçlara yönelik mimarlık merkezleriyle üretim araçlarını ve kaynaklarını tek bir merkezde toplayamamış olsa bile, güçlü bir seçkinler sınıfına ait önemli bir merkez olarak belirlemektedir. Bu sürecin doruk noktası, M.Ö. 4. binin sonlarında (VI A

⁷⁰ Frangipane, 1996: 60-61.

⁷¹ Frangipane, 1993: 33-35.

⁷² Frangipane, 1993: 38-39.

⁷³ Marcella Frangipane, "Merkezi Ekonominin Doğuşu Son Kalkolitik Çağ", *Arkeoatlas Dergisi*, Sayı:2, 2003, s.15-16.

döneminden bahsedilmekte), bu yerleşim yerinin ekonomik faaliyetlerin çok önemli bir bölümünü denetlediği ve büyük bir öneme sahip yönetim merkezi olarak kabul edildiği dönemde belirir.⁷⁴

Dönemle ilgili olarak Arslantepe buluntuları; ilk devletleşmenin ve topluluğun siyasal denetim araçlarının ne tür biçimlerinin var olduğunun anlaşılmasına çok önemli katkılar sağlamıştır. Arslantepe’de yapılan kazılar sonucunda höyüğün güney batısında yerleşim alanının çok büyük bir kısmına yayılmış olan kerpiçten yapılmış birkaç anıtsal kamu yapısı bulunmuştur. Kimi dinsel kimi ise yönetsel nitelikli bu yapılar yöreden çok açık bir farkla ayrılmakta olup yakın doğu tarihi açısından da önemli bulgular sağlamaktadır. Bu yapılar yangınlarla (M.Ö. 3000 civarı) yıkılmasına rağmen üzerlerine yıkılan duvarlar sayesinde korunmuş bir halde bulunmuşlardır.⁷⁵

M.Ö. 4. binyıl sonunda tepenin güneydoğu yamacına en az 2600 m²’lik oldukça geniş bir alanda kerpiçten yapılmış anıtsal binalar yer almaktaydı. Alanda bulunan farklı işlevlere sahip diğer yapılar arasından en görkemlisi fonksiyonel ve mimari açıdan çeşitli bölümlerden oluşan büyük bir yapı topluluğuydu. (Levha. 2-Res.1). Yapısı itibariyle çok amaçlı bir düzene sahip olduğu için saray olarak nitelendirilecek bir biçimde olan bu anıtsal yapı topluluğuna giriş, kısmen çatı ile örtülü ve duvarları bezemeli olan uzun bir koridordan sağlanmaktaydı. Bu koridordan yapının diğer bölümlerine ulaşılmaktaydı. Sadece koridor veya avlu gibi bağlantılarla ulaşılan, birbirlerine doğrudan geçişi bulunmayan bölümler dini etkinliklerle malların depolanışı ve dağıtılmasını sağlayan merkezi kurumlarca kullanılmaktaydı.⁷⁶

Burada dikkat çeken önemli bir yapı VI A tabakasında bulunan ve yapıların en eskisi olma durumunda olan yapı IV’tür. (Levha. 3-Res.1) Yapım ve inşa tekniği ile değerlendirildiğinde yapının duvar kalıntılarının yüksekliği 2 m’ yi aşmaktaydı. Kireçten yapılmış olan ve beyaz sıva ile birçok kez sıvanmış olan bu duvarların en dar kısmı 1 m kalınlığındaydı. Bu kalınlık söz konusu duvarların birleşme noktalarında 1.60

⁷⁴ Frangipane, 1993: 41.

⁷⁵ Frangipane, 1993: 42

⁷⁶ Frangipane, 1996: 62.

m' ye kadar ulaşabiliyordu.⁷⁷ Bu yapıya, dikdörtgen bir odaya benzer anıtsal bir kapıyla ve kapının her iki yanında bulunan düzensiz destekleme amaçlı duvarların bulunduğu bir yoldan geçilerek ulaşılabilirdi. Hemen girişte bulunan odada iç duvara yaklaşık halde ve her bir yanda ikili olarak karşı karşıya yerleştirilmiş, sıvalı olan dört adet direk çatı örtüsü veya kapı kapatma sistemiyle ilişkili olarak ahşap kuşaklı atkılar ile bağlanmış olduğu düşünülmektedir.⁷⁸ (Levha. 4-Res.1,2) Geçitli duvardan oluşan cephenin her iki yanında taş tabanlı ve kerpiç duvarlı iki adet yüksek sahanlığın girişleri gözetlemek amaçlı nöbetçi kulübesi olarak kullanılması mümkündür. Yoldan gelen girişin hemen yanında, köşede bulunan uzun bir tekneyi andıran bir yapı ise yükleriyle buraya gelen hayvanların barınması için yapılmış bir ahır olarak düşünülmektedir.⁷⁹ Kapı ile aynı istikamette kuzeye doğru devam eden resimlerle süslü koridorun uzunluğu 35 m idi. Sokak görünümünde olan bu koridorun duvarları oldukça önemli resimlerle süslenmişti.⁸⁰ Örneğin koridor duvarlarına işlenen sahnede gölgelikli ve kızaklı bir araba üzerinde taşınan seçkin bir kişi betimlenmekteydi.⁸¹(Levha. 5-Res.1)

Uzunlamasına dizayn edilmiş bu büyük koridordan yandaki bir girişten yan yana sıralanmış ve depolama amacıyla kullanılan odalar kompleksine giriliyordu. Koridordan girilebilen tek oda yalnız merkez oda idi. Bu odada bulunan nişin yanlarında ve oda içi güney duvarında kat kat beyaz sıva ile örtülü bir tabaka altında bazı duvar resimleri bulunmuştur. Burada üç tabaka halinde üst üste yapılmış resimlerden orta tabakada bulunmuş resimde sıkça tekrarlanan aynı insan veya şemalaşmış insan formunda bir figür betimi yer almaktaydı.⁸² Bu betimde dua eder gibi bükülen bir figür belki bir sunak ile üst kısımda kıvrımlı ve saçaklı zengin bir gölgeliğin yer aldığı bir tür masa arkasında durmaktadır (Levha. 6-Res.1,2). Duvar bezeme ve süslemelerindeki

⁷⁷ Frangipane, 1993: 42

⁷⁸ Frangipane, 1993: 42

⁷⁹ Frangipane, 1993: 42-43

⁸⁰ Frangipane, 1993: 43

⁸¹ Frangipane, 2003: 21

⁸² Frangipane, 1993: 43.

zenginlik, prestij ikonlarının fazlaca kullanıldığına dolayısıyla ideolojinin gücü meşrulaştırılırken oynadığı rolün önemine ve tarzına dikkat çekmektedir.⁸³

Arslantepe resimlerinin ayrıca önemi M.Ö 4. bin için çok ender bir örnek olmakla beraber bulunduğu yer bakımından da dikkat çekicidir. Şöyle ki; bu resimler ilk merkezi yapılarda ve bu yapıların da depolama ve dağıtım faaliyetleri ile ilgili birimlerinde, bir kamu binası içerisine yerleştirilmesi açısından önemlidir. Bu durum devletin gelişmeye başladığı evrelerde bu tür faaliyetlere atfedilen ideolojik önemi göstermesi bakımından çok önemlidir.⁸⁴ Özellikle geçiş alanlarında bulunan bu duvar resimlerinin süsleme amacı dışında sembolik anlatısal özellikte ve beraberinde ideolojik mesajları ziyaretçiye iletmek amacıyla da yapıldıkları düşünülebilir.⁸⁵ Resimli merkez oda aracılığıyla biri kuzey diğeri güneyde olan gerçek depolara geçiliyordu. Bu odalarda pek çok in-situ malzeme ele geçirilmiş olup, niteliksel olarak bu malzemeler farklı niteliklere sahiptir.⁸⁶ Bu bulgulara yola çıkılarak depolamanın karmaşık bir örgütlenme içerisinde olduğu düşünülebilir. Güneyde yer alan depoda ele geçen malzemelerden olan kâseler 100 taneden fazlaydı. Bu kâseler çarkta acele ve özensizce yapılmıştı. Daha çok Mezopotamya çevresi yerleşmelerinde yaygın olan bu kapların, merkezi kuruma bağlı kamu çalışanları için ayrılmış yemek kapları olduğu ön görülmektedir. Yani yeni seçkin sınıf toplumdan iş talep ediyor ve bu işin karşılığını yemekle ödüyordu. Bu durum saray depolarının boyutlarının küçüklüğünden ve içerisinde tahıl tohumlarının bulunmamasından da rahatlıkla anlaşılabılır. Çünkü bahse konu mekânlar ürünlerin uzun süre muhafazası ve depolanması için çok uygun yerler değillerdi. Bu güney deponun bir başka özelliği içerisinde birden çok mühür baskısının yer almasıdır. Bahse konu kâselerin ve mühür baskılarının aynı odada bulunmaları, bu odanın; yiyeceklerin yönetsel bir denetim altında dağıtılmaları için kullanılmış bir depo olduğunu düşündürmektedir.⁸⁷

⁸³ Frangipane, 1996: 62.

⁸⁴ Frangipane, 1993: 43

⁸⁵ Frangipane, 2003: 16.

⁸⁶ Frangipane, 1993: 43

⁸⁷ Frangipane, 1993: 44-45.

Bina’da birçok mühür baskısının bulunması, idari işlerin yoğunluğunu ve bu etkinliklerin yapılması esnasında malları depolardan alan ve aynı zamanda mühürleme yetkisi bulunan birden çok memurun çalıştığını kanıtlamaktadır.⁸⁸ Makbuz belgelerinin en İlkel hali olan mühür baskıları ile ürünlerin hareketi kontrol edilebilmekteydi. Ürünü alan kişinin imzası niteliğinde olan mühür baskısının tüm olması ürünün tüm olması anlamına gelmektedir. Mühür baskısının kırılması oluşan hareketin ve yetkili kişinin varlığını belgelemektedir. Mühür baskıları bir kere kırıldıktan ve ürün açıldıktan sonra bir süre daha muhafaza ediliyordu.

Kuzeyde yer alan bir diğer depoda ise birden çok büyük boyutlu kap tespit edilmiştir. Bu depoda VI A dönemi tabakalarında fazlaca bulunan seri üretim kâselerinin ve mühürlerinin olmayışı bahsi geçen bu deponun sarayın iç kullanımına ait olan bir depo niteliğinde olduğunu göstermektedir. Saray yapısı içindeki mühür buluntuları büyük bir önem taşır. Geniş koridorun batısında yer alan duvar içerisinde 5000 adet kırık mühür ele geçirilmiştir. Bu mühürler karmaşık yönetim sisteminin varlığının bizzat kanıtıdır.⁸⁹ Yine VI A tabakasında bulunan bir silindir mühür baskısında, üzerinde kral figürü bulunan kızaklı arabanın yer aldığı sahne göz doldurucu ve ince işçilik eseri olup iktidarı sergilemeye ve güçlendirmeye yönelik önemli bir tasvirdir.⁹⁰ (Levha. 7-Res.1) Mühürlü nesnelerin varlığı yazısız çağlar için malların merkezi bir yolla yönetimi ve denetim mekanizmalarının anlaşılması bakımından çok önemli bulgular olup bilime oldukça fayda sağlamıştır.

Bütün bu somut bulgular, devletin doğuşunun bu ilk dönemlerinde merkez yönetime bağlı birçok kişiyi kapsayan bir görev dağılımı ve belki de işlevlerin hiyerarşisiyle, çok karmaşık olan bürokratik ve yönetsel sistemin varlığının delilidir.⁹¹ Yine VI A dönemine ait bir başka kamusal alan olan ve sarayın batısında yer alan (Yapı III) bir silah deposudur. Arslantepe’de ki madencilik üretiminin ve ince işçilik düzeyinin anlaşılması bakımından bu oda buluntuları oldukça önemlidir.

⁸⁸ Frangipane, 1996: 62.

⁸⁹ Frangipane, 1993: 45.

⁹⁰ Frangipane, 1993: 47.

⁹¹ Frangipane, 1993: 46.

İçerisinde arsenikli bakırdan yapılmış birçok silahın yer aldığı bu odadaki buluntular (12 mızrak ve 9 kılıç) törensel bir özelliğe sahip olduklarını düşündürcek bir tarzda yapının duvarına asılıydı.⁹² Bu odanın ortasında dörtgen şekilli bir sunak, sunağın karşısında ocak ve yapının duvarlarında nişler tespit edilmiştir. Bu yapının kültle ilgili faaliyetlere ayrıldığı düşünülmektedir.⁹³ Bu kompleks yapının diğer önemli kısımlarından olan ve Tapınak A ile Tapınak B yapıları tepenin eğilimine uygun olarak alana yayılmışlardır. A Tapınağı Mezopotamya mimarlık etkilerini taşımaktadır. Bu tapınak olasılıkla dini ritüeller için kullanılan kültürel bir yapı idi.⁹⁴ Büyük bir dikdörtgen hücre ile uzun duvarlarının birinin yanında yer alan iki adet küçük mekândan oluşur. Hücre ortasında dörtgen küçük bir podyum ve iki niş arasında ise dip duvarına bitişik halde bulunan tekneli düz bir sunağa sahipti. Bu yapı içerisinde bulunan yırtıcı hayvan kemikleri olasılıkla ayın töreni kalıntılarıydı.⁹⁵ İki yan mekân olasılıkla depoydu ve fonksiyonları farklıydı.⁹⁶

Bu yapıya yakın durumda olan ve yukarıda bahsettiğimiz güney ve kuzey depolar ise buluntu bakımından oldukça zengin olup sıralı kompleks yapılarıdır.

Bütün bunlar tüm etkinliklerin merkezileştirildiğine, mühürleme sisteminin kullanılmasıyla kayıtların tutulduğuna ve böylece sürekli gelişen bürokrasinin varlığına ilişkin temel bulgular oluşturmakla beraber, güçlü, dini ve siyasi kurumlardan oluşan bir devlet sisteminin doğuşuna da kanıt oluşturmaktadır. Aslında Mezopotamya sistemiyle oldukça benzer olan bu sistemin ortaya çıkmasında yerleşmenin yapısını ekonomik, dini ve idari işler için ayrılmış anıtsal boyutlarda olan bir alanın gelişmesi belirlemiştir. Önceden daha çok dini işlevler için yapılmış olan büyük yapı ilk defa farklı işlevlerde kazanıp mimari üslup olarak oldukça gelişmiş ve böylece yakın doğu da sarayın başlangıcı zamansal olarak belirlenebilmiştir. Gerçekte bu yapı şahsi ikamet veya konut

⁹² Frangipane, 1993: 47-48.

⁹³ Frangipane, 1993: 48.

⁹⁴ Frangipane, 1993: 48.

⁹⁵ Frangipane, 1993: 48.

⁹⁶ Frangipane, 1993: 49.

amaçlı bir kullanım alanı olarak değil, birçok faaliyetin bir arada yürütüldüğü kamu hizmetleri için tasarlanmış olma izlenimi taşımaktadır.⁹⁷

Arslantepe yerleşimi değerlendirildiğinde, bölgede daha önce de sivrilmiş konumundan ötürü son Uruk genel hatlarına dahil edilecek olduğunda ve ayrıca Mezopotamya temelli örgütlenmeyle kendi ekonomik ve yönetsel sistemini örgütlediğinde bile Arslantepe'nin çok açık bir özerklik yapısı sergilediği, maddi kültürün tüm kanıtları ışığında rahatlıkla söylenebilir.⁹⁸

M.Ö. 3350-3000 yıllarına tarihlenen büyük sarayın ana aktivitesi ritüel veya tören amaçlıyla gerçekleştirilen, üretim malları üzerinde idari kontrolün bulunduğu, dağıtımdan ibaretti. VI A tabakasında mimari bir bütünlük içerisinde konuşlandırılmış olup işlevleri farklı olan yapılar tek bir kompleks oluşturmaktadır. Bu yapılar Mezopotamya mimarisine aykırı olarak Anadolu geleneği ile birbirine inşa edilmiştir.⁹⁹ Burada halkın yaşadığı konutlar henüz bulunamamıştır. Bu politik idari merkezde bu nedenle nüfus yoğunluğu oluşmamış ve böylece Mezopotamya modelinden farklı olarak kentleşme olmadan oluşmuş bir siyasal ve finansal merkezleşmenin varlığı ile ilgili ciddi kanıtlar sunmaktadır.¹⁰⁰ Anıtsal inşanın Yakınoğu' da temsili noktasında önemli bir yer tutan Arslantepe seçkin sınıf için düzenlenmiş yapılar olarak geniş yankı uyandırmasına karşın buradaki anıtsal yapının bir tapınak olma olasılığı da muhtemeldir.

Arslantepe' de Geç Uruk Dönemi'ne ait olan yapılar yangınlarla yok olmuş sonrasında ortak kullanım alanları terk edilmiş ve yabancı topluluklar yerleşim alanında konuşlanmıştır. Gerek yerleşim düzeni ile konutlar gerekse Doğu Anadolu-Transkafkasya kökenli seramik buluntuları bu durumu kanıtlamaktadır.

⁹⁷ Frangipane, 1996: 62.

⁹⁸ Frangipane, 1993: 42.

⁹⁹ Frangipane, 2003: 25.

¹⁰⁰ Frangipane, 2003: 19.

2.2. İlk Tunç Çağı Sarayları

2.2.1. Norşuntepe Sarayı

Tunç Çağ'ın erken saraylarından birine sahip olan Norşuntepe Höyüğü, Elazığ İl'inin 27 km doğusunda yer alan Altınova'da bulunan konik biçimli bir höyüktür (Levha. 8 - Res.1). Konumu itibariyle kültürleri birleştiren bir köprü olarak önemli bir geçit noktasında yer almaktadır.¹⁰¹

Elazığ, Malatya ovaları Tunç Çağına ait olan yerleşim yerlerini barındırması ve bu çağa ait kültürlerin gelişimi açısından çok önemli bir konumda bulunmaktadır. Bölge (Harita 3) bir taraftan gelişmekte olan Ubeyd ve Uruk'ta olduğu gibi kentleşme sürecine ortak olmuş, diğer taraftan ise Mezopotamya ile Kafkas ve Anadolu coğrafyalarının kültürel iletişimini, ticari mal döngüsünü sağlamış ve kültürler arası bilgi paylaşımının odak noktası olmuştur. Bu bölgenin tarih öncesi çağlar için diğer bölgelerin arasından sıyrılmasını sağlayan diğer bir özelliği ise bakır ve gümüş madenlerinin varlığı ile stratejik bir öneme sahip olması ve bununla da farklı bir sosyoekonomik model inşa edebilmiş olmasıydı.¹⁰²

Bu dönem için Elazığ bölgesinde yerleşimler kümeler halindedir ve bu bölgede farklı ölçeklerde olan birçok yerleşimin varlığı tespit edilmiştir. Burada birbirine eşit büyüklükte olan Korucutepe ve Tepecik gibi yerleşim alanlarına nazaran Norşuntepe, kaplandığı alan bakımından oldukça önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰³ Norşuntepe de bulunan mimarı kalıntılar ile nesnelerin çeşitliği ve metal işlemeciliği konusunda gelişkin el sanatlarının göstergesi olan bir takım buluntular burada ki zengin köy yaşantısının bariz kanıtıdır.¹⁰⁴ Norşuntepe bu bağlamda bölgenin önemli bulgularının sağlandığı bir yerleşim alanıydı. İlk Tunç Çağı'nın sonlarına doğru Norşuntepe'de gün

¹⁰¹ Frangipane, 2003: 22.

¹⁰² Mehmet Özdoğan, “ Fırat Uygarlıkları: Tarihin Aktığı Nehir ”, *Arkeoatlas Dergisi*, Sayı:2, 2013,s.73

¹⁰³ Frangipane, 2003: 15.

¹⁰⁴ Frangipane, 2003: 16.

yüzüne çıkarılan oldukça ihtişamlı bir saray yapısı, dönem itibariyle Norşuntepe'nin bir kent devleti oluşumunu geliştirebildiğini açıkça göstermekteydi.¹⁰⁵

Norşuntepe'de yerleşimin geçmişi ele alındığında İTÇ III evresinin XIII-VI. tabakalarında Trans Kafkasya-Doğu Anadolu kültürlerine ait gelenek artık sağlam bir zemine oturmuş ve bu durum yan yana sıralı mekânlar ile genel anlamıyla mimaride daha net görünür bir hal kazanmıştır. Artık oldukça büyük alanlara yayılan kompleks yapılar ortaya çıkmaktadır.

Norşuntepe yerleşimi için ETÇ III dönemi sonuna tarihlenen kompleks yapının inşa edildiği alan güney ve batı kısımlarda yapılan çalışmalarla (doldurma ve teraslama gibi yöntemlerle) 2700 m² ye kadar açılmış ve genişletilmiştir. Mimari bütünlüğün sağlandığı bu yapı da kullanılan ölçüler ve yapım teknikleri ile yapı anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Bu yapıdaki büyük ölçülü binalar, 1.8 m genişliğinde olan ve üst üste dizili olup çok türlü sıralardan oluşturulmuş taş temel ile arazi meyilline karşı korunmuştur. Kerpiç duvarların hemen üst kısmı ahşap kirişlerle desteklenmiştir. Geniş bir planlama ile binalara ait bir üst katın varlığı yapının dikkat çeken diğer özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁶

Norşuntepe yerleşimine ait kompleks yapılar ardışık olarak sıralanıp VIII. tabakadan başlayarak akropolden geçen bir sokağı takip etmektedir. Batı kısımda oldukça derli toplu bir vaziyette planlanmış yerleşim yerleri, merkezde açık, boş olan bir alan ve doğu kısımda ise erzaklar için ayrılmış depolar, atölyeler ve resmi nitelikli yapılar yer almaktadır (Levha. 8 - Res.2). VI. Tabakada, tepede yer alan düzlük üzerinde ihtişamlı bir yapıya rastlanmaktadır. Söz konusu bu anıtsal yapı içinde 100 adet büyük boylarda pithos ele geçmiştir.¹⁰⁷ Bu pithoslar toplam dört depoya ve depoların her birinde 25'er adet olmak üzere yerleştirilmiş olup her bir pithos 1 m yükseklikteydi ve ağız kısımlarına kadar toprağa gömülü bir vaziyette kullanılmaktaydılar (Levha. 8 – Res.3). 26 x 15 m ölçülerinde olan bu dikdörtgen yapı,

¹⁰⁵ Özdoğan, 2013: 74

¹⁰⁶ Harald Hauptmann, "Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağın Bitimine Kadar Norşuntepe'de Yerleşimin Gelişimi", *VIII. Türk Tarih Kongresi, I.Cilt*, Ankara, 1979, s.62.

¹⁰⁷ Frangipane, 2003: 24.

simetrik olarak sıralanmış dört depo odası ile güneyde, daha derinde yer alan oda dizilerinin üst katına açılan dört adet oturma odasından oluşmaktadır. Avlunun batısı sekiz odadan oluşan bir bina ile sınırlanmıştır. Pithos binasına benzerliği ile dikkat çeken bu yapı oturma işlevli oda olarak düzenlenmiştir. Diğer depolar ise avlunun batısında yer almaktadır. Sadece depolama kaplarında 200 ton hububat depolanabilen bu kompleks yapı yöreye ait tarımsal üretimin fazlalığının da önemli bir belirtisi olmaktadır.¹⁰⁸ Muhtemelen bir beye ait ikamet olan ve pithos binası olarak adlandırılıp ana bölüm olarak nitelendirilen bu idari kısım; batı yönde yer alan depo odaları, güney yönde ise atölye ve oturma odaları ile çevrelenmiş bir planın oldukça geniş tutulduğu anıtsal bir yapıdır.¹⁰⁹ Taban döşemeleri ile duvarlar beyaz sıvalı olup pithos mekâna ait duvar tuğlaları diğer duvar tuğlalarına göre çok daha iridir.¹¹⁰ Pithos mekânlarında herhangi bir geçidin bulunmadığı göz önüne alındığında bu mekânlara girişler olasılıkla üst kattan açılan bir geçitle sağlanıyordu.

Bu mekânların güneyinde kalan bölümde ardı ardına sıralanmış 8 adet oda yer almakta ve bu odalara ise avludan girilebilmekteydi. Bu odaların ortalarında dört köşeli ocakların varlığı bu odaların olasılıkla yatak odası olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Bir avlu çevresine yerleştirilen ve çok farklı işlevlere sahip odalardan oluşmuş bir plana sahip bu kompleks yapı alelade bir yapıdan çok öte ve dönemine ait karakteristik özellikleri bölge düzeyinde barındıran bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Norşunepe' de yer alan ve saray olarak yorumlanan bu yapı bağımsız duvarlarıyla birlikte yer yer bitişik oda külliyeleri ile de karşımıza çıkmaktadır. Höyüğün doğusundaki dik yamaç yakınlarında yer alan kalın duvarlardan da anlaşılacağı gibi hisara ait bir bölümü teşkil eden ve 5 adet odadan (1-5 nolu odalar) oluşmuş oda sıraları yer almaktadır. En güneyde yer alan odadan açılmış bir kapı aracılığıyla girişin sağlandığı bir geçeneğe girilmekteydi. Bu geçeneğin üst kata merdivenle çıkış yapılabilmekteydi ve geçenek yer yer kaldırımıyla döşeliydi. Bu geçide

¹⁰⁸ Hauptmann, 1979: 62.

¹⁰⁹ Harald Hauptmann, *Keban Projesi 1971 Çalışmaları*, Ankara, 1974, s.74.

¹¹⁰ Hauptmann, 1974: 75.

batı yönden bitişik olarak konumlandırılmış olup avlunun hemen doğusunda yer alan bu odalar (6-8 nolu odalar), içlerinde bulunan büyüklü küçüklü fırınların varlığından hareketle genel olarak yapının ev yönetimine ait odalar olarak değerlendirilebilir¹¹¹ (Levha. 8 - Res.4).

Norşuntepe kazıları ile yerleşimin dokusunu oluşturmuş olan iç mekânların işlevsel olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu farklılaşma depolar, ışıklar, konutlar vb. gibi kendisini göstermektedir. Dış mekânların ise sokak ve avlular olarak bölümlemesi ise yerleşimin genelinde var olan bu farklılaşmanın diğer bir kanıtıdır. Girişler anayolun aksine yan sokaklar ile avlulara açılmaktadır.¹¹² Avlular bu yapıları ile yaşam aktivitelerinin sağlandığı tüm birimleri birbirine bağlayan bir merkezi konumda meydanlık görevi üstlenmişlerdir.

Depoların konutlardan daha büyük olması ile konut mekânlarının yaklaşık eşit büyüklükte olması ayrıca bu konut yapılarının kendi aralarında ise herhangi bir farklılaşmanın bulunmayışı mimari yönden fark edilir bir özelliktir. Bu tip özellikleri kendi bünyesinde barındıran bir yerleşim dokusuna sahip Norşuntepe için bahsettiğimiz bu özellikler, bu yerleşim yerinde ETÇ sonlarında henüz sosyal tabakalaşma olmayışının önemli bir işaretidir.¹¹³

Yönetici kesime ait konutlardaki ayırt edici özellikler ve diğer konutlarla yönetici konutları arasındaki farkların burada bulunmayışı gibi yukarıda bahsettiğimiz özellikler, bu yerleşim yeri için değerlendirildiğinde, burası için sosyal tabakalaşmanın olmadığı ve dolayısıyla buranın saray olarak değerlendirilemeyeceği¹¹⁴ yönünde yorumları beraberinde getirmiştir. Bu durumun aksi bir görüşle erken saray yapılarında bulunan anıtsallık ile mutlak bir gücün ve yöneticinin adeta simgesi olan üretim fazlası malın varlığı gibi kriterler, Norşuntepe örneği ele alınarak değerlendirilecek olursa; bu tip erken yerleşimler için bahse konu kriterlerden hareketle saray tanımlamasının genel kabul gördüğü bilinmektedir.

¹¹¹ Naumann, 2007: 403

¹¹² Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, İstanbul, 2004, s.105.

¹¹³ Aktüre, 2004: 105.

¹¹⁴ Aktüre, 2004: 105.

Bu görüşü destekler nitelikte olan bir tanımla Rudolf NAUMANN, boyutları ile sıradan ev tipini aşan ya da yerleşim alanı içerisinde yönetici konutu olarak değerlendirilebilecek bir biçimde olup çok büyük bir ev şeklinde abartılı olarak inşa edilmiş tüm yapılar saray olarak kabul edilebilir¹¹⁵ demektir. Tüm bunların ışığında Norşuntepe ETÇ yapısı olasılıkla sarayın bir bölümü olarak değerlendirilebilir.¹¹⁶ Ancak burada bina topluluklarında bir değişiklik göze çarpmaktadır. Dönem başlangıcında kırsal alan yerleşimleri küçük ve dağınıkken sonradan iyi planlanmış bir merkezi yapı haline dönüşmüştür. Bu yapının kapladığı alan sadece son evre de büyümüştür. Benzer bir sürecin Tepecik'te de yaşandığı gözlemlendiğinde buranın da bir “Bey Evi” veya “Ağa Konağı” olabileceği düşünülebilir.

Norşuntepe'de M.Ö. 3. binyılın ilk yansında metal aletlerin yapımında kullanılan ocaklar ile birlikte bulunan metal eritme kapları¹¹⁷ atölyelerin işlevlerini ortaya koymaktadır. Bu aletlerin üretimi ve bölgeler arası ticaretin varlığı Norşuntepe yerleşiminin gelişkin bir ekonomik yapıya sahip olmasını sağlamıştır.¹¹⁸ Norşuntepe’ de organize metal alet üretimi ustalaşmış zanaatkârların, eritilmiş bakır ile metal aletlerin varlığı uzmanlaşmış bir iş gücünün kanıtı olmaktadır.¹¹⁹

Geç ETÇ yerleşmesinde oluşan bir tahribat, kentleşmeden hemen önce hiyerarşik bir düzene evrilme meyilli olan bir oluşumun da sonunu hazırlamıştır. Dolayısıyla bu gelişim 3. binyıl ortalarından itibaren varlığı bilinen devlet ile ilişkili bir organizasyon yapısının ve kentsel yaşamın zaten hali hazırda var olduğu Yukarı Mezopotamya’nın kendine özgü etkilerinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezdeki boş alanın çevresine kurulmuş ve güney yamaç kesiminde bir sandık duvarla korunmuş olan bu derli toplu olmayan yapılaşmadan hareketle yapının

¹¹⁵ Naumann, 2007: 398.

¹¹⁶ Naumann, 2007: 403.

¹¹⁷ Aktüre, 2004: 103.

¹¹⁸ Aktüre, 2004: 104.

¹¹⁹ Aktüre, 2004: 104.

oldukça dağınık bir vaziyette olduğu tespit edilmekteydi. Yapılaşmanın bu dağınık hali ise Norşuntepe'nin OTÇ' de (M.Ö. 2000-1700) eski önemini yitirdiğinin kanıtıdır.¹²⁰

Ayrıca Norşuntepe örneği temel alınarak çevresindeki yerleşim yerleri ile karşılaştırıldığında, Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Dönemi yerleşimlerinin gelişim yolu ve çizgisi tüm hatları ile takip edilebilir.¹²¹ Norşuntepe ETÇ III sonlarında çevresindeki arazinin tarımsal ürünlerinin korunduğu büyük bir ambar olarak saray gibi bir merkez görünümünde olup yörenin ekonomik liderliğini de yaparak yerleşmenin ekonomisinin kontrolünü sağlamıştır.¹²² M.Ö. 2200 civarında yangınla yıkılan bu yapının oda düzeni Tel Açana Tabaka XI sarayı ile oldukça benzerdir.¹²³

¹²⁰ Frangipane, 2003: 24.

¹²¹ Harald Hauptmann, “Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağın Bitimine Kadar Norşuntepe’de Yerleşmenin Gelişimi”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, I.Cilt*, Ankara,1979,s.56.

¹²² Hauptmann, 1979: 62.

¹²³ Naumann, 2007: 405.

2.2.2. Elmalı Karataş/ Semayük Sarayı

Antalya İline bağlı Elmalı İlçesi'nin hemen hemen 6 km doğusunda bulunan Bozüyük (Semayük) Köyü'nün yakınlarında yer almaktadır. (Harita 4) Semayük höyükle isim benzerliği olan bu yerleşim yeri, isimlerin karışmaması için Karataş-Semayük olarak adlandırılmıştır. M.Ö. 3. binyıl başlarından 2. binyıla kadar höyükte tümü I-VI olarak tespit edilmiş toplam altı tabakanın varlığı belgelenmiş ve bu tabakaların tümü ETÇ' ye tarihlenmiştir.¹²⁴

ETÇ II' den III' e geçiş tabakaları, Karataş'ta üç ayrı kategoride tespit edilebilir. Bu kategori merkezi yapı ve gelişimi, çevrede yer alan köy ve mezarlıktan oluşmaktadır.¹²⁵

Karataş yönetici konutunun yerleşim alanındaki diğer yapılardan nasıl ayrıldığını, diğer yapılarla benzer veya farklı özelliklerinin neler olduğunu belirleyebilmek için yerleşim alanında bulunan diğer konut yapılarının da dikkatle gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yerleşim yerine has karakteristik ve özgün mimari ana hatları ile değerlendirildiğinde; ETÇ II' de ev tipleri genel anlamda megaron planlıdır.¹²⁶ Karataş Köyünün karakteristik özellikleri mimarisinin özgün olmasını sağlayan megaron planlı evlerin varlığıdır. Çağlar boyunca değişen malzemelere rağmen planda süreklilik izlenmektedir. Zamanla çubuk içerikli çamur sıvaların yerini kerpiçler almıştır fakat planda radikal bir değişiklik olmamıştır.¹²⁷

¹²⁴ Jayne L. Warner, *Elmalı-Karataş II The Early Bronze Age Village Of Karataş*, Bryn Mawr: Bryn Mawr College Archaeological Monographs, 1994, s. 9.

¹²⁵ Machteld J. Mellink, "The E.B. II-III Transition At Karataş- Semayük: Village, Center And Cemetery", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt 24-28 Mayıs 1993 Ankara*", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994, s. 457.

¹²⁶ Machteld J. Mellink, "The Prehistoric Sequence Of Karataş- Semayük", *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı 16-20 Nisan 1984, İzmir*", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 104.

¹²⁷ Mellink, 1994: 458.

Megaron yapısı mimari birçok yapının özellikle gelişimine temel oluşturmakla beraber yapılara örneklik teşkil etmekte ve ana kritere etki eden bir form olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁸

Burada megaron kelimesi rastgele yerleştirilmiş dikdörtgen bir bina planı olarak sınırlandırılmış bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Megaron yapılarının temel özellikleri ön bir avluya ve ana odaya bağlı 2 adet yapısal uzun duvarlardan oluşmasıdır. Uzun duvarlar öndeki ante girişlerinde sonlanmaktadır. Arkadaki çapraz duvar çoğunlukla uzun duvarların arkasına yerleştirilir. Böylece arka bir giriş oluşmuş olur. Çoğu Karataş binaları bu gruba yerleştirilebilir. Bunun en iyi korunmuş örnekleri Karataş' ta bulunan ve arka girişi olmayan evlerdir.¹²⁹ Bu evlere yine genel megaron yapısına uygun olarak avlu ve oda arasında bulunan bir kapı ile giriş sağlanmaktadır.¹³⁰ Megaron planlı evlerin neredeyse yarısından fazlası bir arka girişe sahiptir.

Bu tip yapılara girişte ana odaya henüz girmeden bir hazırlık mekânı olarak tasarlanmış avlu yapıları, dış mekândan yapıya doğru bir geçiş elemanı olarak dikkat çekicidir. Karataş örnekleri de böyledir ve bu yapıların üst kısımları da kapalıdır. Bu yapılarda ana oda ise megaronun çekirdeğini oluşturur. Olasılıkla ana oda uyuma, beslenme ve kapalı bir mekân olarak yerel aktiviteler için kullanılan bir barınma alanı durumundadırlar. Bu yapılarda avlu durumunda olan meydanlık yapıları bulunmuştur. Bazı yapıların ortasında merkezi konumda bulunan ocaklar yer almaktadır. Bu ocaklar dışında çok az sayıda sadece birkaç ayırt edici özellik korunabilmiştir.¹³¹

Temel megaron planının ana odası çoğunlukla arka bir oda oluşturmak için çoğunlukla çapraz bir duvarla ayrılmıştır. Giriş genellikle ana odanın arka duvarında bulunan merkezi bir kapı ile sağlanmaktadır. Bazı yapılarda kapı girişine dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Bu gibi durumlarda depolar, var olan evlere sonradan eklenmiş olabilir.¹³² Bu eklentiler sonucunda oluşan durumda, yeni arka odanın zemin

¹²⁸ Warner, 1994: 136.

¹²⁹ Warner, 1994: 137.

¹³⁰ Warner, 1994: 137.

¹³¹ Warner, 1994: 137.

¹³² Warner, 1994: 137.

seviyesi, orijinal taş temel seviyesinden daha yukarıda kalmaktadır. Fakat bu durum; korunmuş örneklerin azlığından dolayı sadece bir varsayımdır.¹³³

Bilimsel tartışmalar sonucunda bilim insanlarınca megaron yapısını teşkil eden avlunun saraya mı yoksa kentin diğer yapılarına mı ait olduğu konusunda çok az sayıda bir fikir birliği sağlanmıştır.¹³⁴ Norşuntepe VI örneğinde olduğu gibi avluyu çevreleyen kapalı birimler bu duruma örneklik teşkil etmektedir. Yapı komplekslerinin hemen hemen tümüne cephesi bulunan avlu, etrafına gelişigüzel yerleştirilen tüm mekânlara “açık ortak alan” işlevi sağlayarak meydanlık etme durumundadır. Veli SEVİN ise megaronu ön kısmında giriş bölümü veya holü bulunan ve devamında içerisinde ocağı bulunan bir salondan oluşan bir konut, ev veya saray olarak tanımlamakta ve bu yapıyı temelde cephesi dar, ince uzun bir yapı türü olarak nitelemektedir.¹³⁵

Tüm bu iskân düzeni için yapılacak değerlendirmelerden hareketle Karataş'ta bir beye veya yöneticiye ait olduğu düşünülen bu özel yapıdan bahsetmek gerekir. (Levha.9-Res. 1) M.Ö.3. bin ortalarından 2. bin başlarına tarihlenen ETÇ I' e ait bir yerleşmenin varlığı bilinmektedir. Burada etrafı hendeklerle çevrilmiş olan dörtgen şekilli bir saray yapısı ve bu yapıyı çevreleyen ev kalıntıları yer almaktadır. Burada oval bir arazi üzerine yerleştirilmiş dikdörtgen bir ev kısım kısım gün yüzüne çıkarılmıştır ve bu yapı höyüğün en yüksek kısmında yer almaktadır. (Levha.9-Res. 2) Söz konusu yapının kademeli olarak güçlendirilmiş olduğu, müstemilatları ile beraber özerk bir bölge oluşturduğu gözlenmiş ve bu durumdan hareketle ayrıcalıklı ve yönetici olduğu düşünülen bir kişiye ait olabileceği ileri sürülmüştür. Yapının inşası ETÇ II' ye tarihlenmektedir ve yapının varlığının ise ETÇ II döneminde sonlandığı tahmin edilmektedir. Merkezi yapıyı ve yapıya ait avlu duvarını çevreleyen palisat, yerleşim yerine ait diğer evler ile yöneticiye ait olduğu düşünülen ev arasında kesin bir sınır oluşturmaktadır.¹³⁶

¹³³ Warner, 1994: 138.

¹³⁴ Warner, 1994: 136.

¹³⁵ S. Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 272.

¹³⁶ Machteld J. Mellink, "Excavations At Karataş-Senayük İn Lycia, 1965", *AJA Vol:70, No:3,s.245*.

Karataş yerleşiminde tabakalar I-V arasında bölümlere ayrılmıştır. Bir yönetici veya beye ait olduğu düşünülen söz konusu özel yapı Karataş I' den itibaren varlığını devam ettirmektedir.¹³⁷

Bu yerleşim yerinde yerleşimin tümünden farklı olarak korunaklı, etrafı küçük evler ile çevrelenmiş olan ve oldukça geniş tutulmuş bir plana sahip olan göz alıcı bir yapı kompleksi yer almaktadır. I-III tabakalarında kompleks yapının dışında yer alan megaron yapılar, kavisli bir dizilimle inşa edilen ve yerleşimin dış hattını veya sınırını teşkil eden hendekler ile çevrelenmiştir. IV-V. evrelerde ise megaron yapılar dairesel sıralanmakla beraber söz konusu bu yapıların, önceki evrelerin hendekleri ile evleri üzerine yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı yerleşimin zamanla büyüdüğü anlaşılmaktadır.¹³⁸

Merkezi yapının duvarları ve çevre duvarları içten payandalarla güçlendirilerek dairesel bir kerpiç duvarla çevrelenmiştir.¹³⁹ Merkezi yapıya ait güçlendirme duvarları ETC' deki benzerlerine kıyasla oldukça mütevazidir. Ancak bu çevre duvarları kompleks yapı içerisinde diğer duvarlarla değerlendirilecek olursa yapının diğer duvarlarına nazaran (25 m bir uzantıyla) daha iddialı ve gösterişlidir.¹⁴⁰

Karataş I. tabakada ortaya çıkarılan bu yapı doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır ve inşa tekniği oldukça farklıdır. Boyutları bakımından oldukça dikkat çekici olan bu merkezi yapının duvarları yaklaşık 80 cm kalınlığında ve uzunlukları ise 1-1.5 m kadardır. Bu merkezi yapının dış ölçüleri 10.75 x 7.20 m ebatlarındadır. (Levha.9-Res. 3) Dış duvarlar, taş temel üzerine ahşap dikmeler aracılığıyla güçlendirilen kerpiçten inşa edilmiştir. Doğu ve batı yönlerden girişi bulunan yapının giriş kısımları kısa duvarlar üzerinde yer almaktadır ve bu girişler 1.08 m genişliğindedir. Kuzeydoğu girişe ait pervaz 2.14 m mesafededir. Böylece burada güçlü bir kuzey pervazı oluşmuştur. Burada kalınlaşan duvar kısmının muhtemelen bir ikinci

¹³⁷ Mellink, 1965: 247

¹³⁸ Ralf Becks, "Tarih Öncesinde Likya", Edt : Havva İşkan Ve Erkan Dündar, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon Ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.31-33.

¹³⁹ Mellink, 1965: 247

¹⁴⁰ Mellink, 1965: 248.

kat merdiven basamağı ile bağlantılı olabileceği öne sürülmüştür. Merkezi odanın duvarlarının iç ve dış kısımlarına rastgele yerleştirilen direk delikleri olasılıkla bir çatı ya da ikinci katın varlığına ilişkin kanıtlardır. Merkezi yapı içerisinde zemine açılmış 12 adet dar ağızlı depolama çukuru bulunmaktadır ve bu çukurların genişlikleri 0.70 m ile 1.00 m arasında değişmektedir. Depolama çukurlarının çoğunun derinlikleri yer seviyesinden 1.00-1.50 m kadardır.¹⁴¹ Bu komplekste, yapı içerisindeki depolama çukurları olasılıkla yöneticiye ait yağ, şarap ve diğer tarımsal ürünler için kullanılmaktaydı. Yine yöneticiye ait kuru gıdalar ise avluda depolanmaktaydı.¹⁴²

Bu kompleksin inşası ile uğraşanların teknik uzmanlığı, yapıda var olan düzgünlük ve planlamadan çok açık bir şekilde izlenebilmektedir. Buradaki planın başka bir yerde tam olarak paralel bir örneği yoktur. Buradaki yapı ETÇ mimarisinin, diğer örneklerle göre daha mütevazı bir örneği durumundadır.¹⁴³

Genel anlamda höyükte yapılan çalışmalarda, birkaç alanda metal, kil ve taş mühürler bulunmuştur.¹⁴⁴ Bu buluntular höyükteki ekonomik ve sosyal yaşamın delilleri niteliğindedir. Dönem itibarıyla Tunç'un işlendiği yerleşim alanları, örgütlenebilmiş bir ticari hayatın ve ustalık isteyen bir endüstrinin kanıtı olmaktadır. Tunç'un işlenebilmesi ve bununla beraber araç gereç teminine kaynaklık etmesi, yerleşim alanında yaşamını sürdüren toplumun; uzman veya ustalarının geçimini idame ettirecek üretim fazlası malı hiç şüphesiz bulundurmaları gerekmektedir. Bu ise yeni bir organizasyonu doğuracak ve böyle uzak ve engebeli araziden getirilecek ham maddenin taşınmasında ise söz konusu üretim fazlası malın bir kısmı kullanılacaktır. Tamda bu durumu doğrulayacak bir şekilde Tunç Çağı'nın önemli bir özelliği olarak Yakın Doğu' da kurulmuş olan nüfusu oldukça kalabalık kentler, endüstriler ve ticaret ilişkileri örnek olarak gösterilebilir.

¹⁴¹ Machteld J. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1964", *AJA Vol:69, No:3, s.245-246*.

¹⁴² Mellink, 1964: 251.

¹⁴³ Mellink, 1964: 251.

¹⁴⁴ Mellink, 1964: 250.

Tüccarlar, ustalar, ham maddeyi taşıyan işçiler ile asker, memur ve yöneticiler geçimlerini üretim fazlası ürünler aracılığıyla sağlayabilirlerdi.¹⁴⁵

Mezarlık alanda bulunan bir mezar örneği incelendiğinde büyükçe inşa edilmiş bir mezar olduğu ve merkezi kompleks yapının yönetici kesimine mensup bireylerden birisine ait olduğu açıkça izlenmektedir. Mezar gömü tipi değerlendirildiğinde ayırıcı bir özellik olarak soylu birine ait bir gömme geleneğinin uygulandığı tespit edilmiştir.¹⁴⁶

Karataş, Batı Anadolu ile Troya II'den Tarsus kıyılarına kadar oluşan bölgeler arası bağlantının önemli bir parçasıdır. Karataş Erken Tunç Çağ'ın karakteristik özelliklerini barındırmakla beraber teknik, ekonomik ve politik gelişimlerin de merkezi olma durumunda önemli bir konuma sahiptir.¹⁴⁷

Çok araştırılmış olmasına rağmen hakkında detaylı çalışma bulunmayan Karataş'ta, mühür kullanımı sayıca çok fazla olup bu mühürlerin büyük bölümü kilden yapılmışken diğerleri ise taştan yapılmışlardır. Bu mühürler, Batı Anadolu'daki ETÇ kentleri (Beycesultan, Troya, Demircihöyük ve Kusura)'nin aksine çok dikkat çekici ve oldukça göz alıcı mühürler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁸ Karataş mühürlerinin dağılımı, merkezi ev ile birlikte bölgedeki seçili diğer evlerin önemini vurgulamaktadır. Elmalı'da bulunan düzgün planlı ev veya düzgün plana sahip kültürel merkezlerin varlığı, Elmalı Ovasında tarih öncesi çağlara ait modern yapılaşmanın kanıtı durumundadır.¹⁴⁹

Bununla birlikte bir yönetici veya beye ait olduğu düşünülen söz konusu özel yapı Karataş I' den itibaren varlığını devam ettirmiş ve konu her ne kadar saray başlığı altında değerlendirilmiş olsa da yapı bölgeye hâkim konumda olan bir “bey evi” olarak da düşünülebilir.

¹⁴⁵ Childe, 2001: 33.

¹⁴⁶ Mellink, 1994: 458.

¹⁴⁷ Mellink, 1994: 459.

¹⁴⁸ Machteld J. Mellink, “Elmalı-Karataş Report On 1991 Activities”, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt 25-29 Mayıs 1992 Ankara*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993, s. 493.

¹⁴⁹ Mellink, 1993: 494.

Karataş'tan elde edilen hayvan kemiklerinin yoğun olarak büyükbaş hayvan kemiklerinden oluşması bu durumu biraz daha belirginleştirmiştir. Sayısal olarak en fazla kemik bulgusu sığır kemiklerinden oluşmaktadır ve bu sığır kemikleri burada et ve süt gibi ekonomik değere sahip ürünlerin varlığına işaret etmektedir. Bu durum ışığında konu değerlendirildiğinde ise ekonomik gücü ve üretim fazlası malı elinde bulunduran bir gücün yani bir seçkin-yönetici grubun varlığını¹⁵⁰ ve dahası bu özel yapının bir “bey evi” veya “ağa konağı” olması kanısını daha da belirginleştirmektedir.

Sosyal tabakalaşmanın bir işareti olan özel bir mezar ise soylu birine ait olarak değerlendirilebilir ve merkezi yapıya ait yönetici bir kişi ile ilişkilendirilebilir. Ölü gömme geleneğinde bu durumu doğrularken sosyal tabakalaşmanın da varlığına kanıt sayılabilir. Fakat bu sosyal tabakalaşma kesin bir yargıya varmadan hemen önce bir tartışmanın kapısını aralayarak buradaki merkezi yapının bir saray kavramı veya bey evi varlığının kanıtlanması sorununu da beraberinde getirmektedir. Saray kavramının daha gelişkin bir yapıyı karşıladığı varsayıldığında ise bir bey evi olarak düşünülmesi muhtemeldir.

¹⁵⁰ Hesse, B. – Perkins Jr., D. “Faunal Remains from Karataş-Semayük in Southwest Anatolia: An Interim Report”, *Journal of Field Archaeology*, 1 (1-2), s. 159-160.

2.2.3. Küllüoba Sarayı

Küllüoba Höyüğü Eskişehir İli Seyitgazi ilçesi sınırları içerisinde, Seyitgazi ilçesine ise 15 km uzaklıkta bulunan Yenikent köyü yakınlarında yer almaktadır.¹⁵¹ (Harita 5) Höyüğe ait kerpiç duvarların büyük kısmı açık gri renge sahip olduğundan höyük yüzeyinin büyük oranda gri renkli olduğu görünmekte ve bu durum höyüğe neden Küllüoba dendiğine açıklık getirmektedir.¹⁵² 250 x 150 x 9.5 m ölçülerine sahip bu höyük Geç Kalkolitik dönemden itibaren erken 2. bine kadar (M.Ö. 2000-1800) yaşamın ve yerleşimin kesintisiz olarak sürdüğü bir yerleşim alanıdır.¹⁵³ (Levha.10-Res. 1)

Höyük kazılarının daha ilk aşamalarında doğu kesimde elde edilen ETÇ II'ye ait olan mimari kalıntılardan yerleşim genel planının Demircihöyük ile oldukça benzer olduğu hemen dikkat çekmiştir.¹⁵⁴ Kazı başkanı Turan EFE Geç ETÇ II'ye ait olan höyük doğu kesimine ait iki adet megaron formunun, yerleşimin orta kısmında olduğunu belirtmiş ayrıca yerleşimden bağımsız olarak meydana inşa edildiklerini gözlemlediği için de bu yapıların idari veya dini işlevli kullanılmış oldukları yönünde bir yorumlamada bulunmuştur.¹⁵⁵ Kamuya ait olarak değerlendirilen ve ETÇ sonlarından OTÇ'ye geçiş aralığına tarihlenen bu yapılar plan ve yerleşim alanına konumlandırılışları bakımından Beycesultan ETÇ II'ye ait "shrine"¹⁵⁶ olarak bilinen yapılar ile karşılaştırılabilirler.

¹⁵¹ Turan Efe, "Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı", *XIX Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1997, s. 152.

¹⁵² Efe, 1997: 155.

¹⁵³ Efe, 1997: 152.

¹⁵⁴ Efe, 1997: 157.

¹⁵⁵ Turan Efe, "Küllüoba 1997 Yılı Kazısı", *XX Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt 25-29 Mayıs 1998 Tarsus*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1999, s. 170.

¹⁵⁶ Efe, 1999: 170.

Yerleşimin ortasındaki avluda inşa edilmiş 21 x 21 m ölçülerindeki yapı kompleksi, merkezdeki çekirdek yapıyı oluşturan megaron ve megaronun her iki tarafına uzunlamasına yerleştirilmiş olan iki adet yapıdan oluşmaktadır. Bağımsız duvarları bulunan bu yapılara, merkez megaronun uzun duvarlarındaki girişlerle geçilmektedir. Yapı dikkatle incelendiğinde yapının, önceden detayları düşünülmüş bir tasarlama aşamasından sonra oluşturulmuş bir plana göre inşa edildiği rahatlıkla gözlemlenebilir. (Levha.10-Res. 2) Bu planlamanın varlığına kanıt olarak, simetrideki özen, dış konutların düzgünlüğü ve megarona ait taş döşemeli sundurmanın yapı ön kısmından dışa doğru çıkarılması gibi durumlar örnek verilebilir. Orta da yer alan megaronun sundurması yapıya ait ana girişi oluştururken güneyde yer alan duvardan da bir tali girişle yapıya ayrıca giriş sağlanmaktadır. Megaronlara has tipik bir özellik olan ocak, oldukça büyük bir vaziyette olup sundurmanın gerisindeki ön oda da yer almaktadır. Arka odaların taban seviyesinin oldukça altında ise depolar inşa edilmiştir.¹⁵⁷ Üç evrelili bu megaron kompleksi buluntularından da anlaşılacağı üzere ETÇ II sonlarına tarihlenen ve Demircihöyük ile oldukça benzer olan bu yapı; İç Anadolu'nun kuzeybatısı için dönem itibarıyla siyasal erkin merkezi konumundaki yerleşimlerde bağımsız olarak inşa edilen kamusal yapıların varlığı konusunda çok önemli bilgiler sumaktadır.¹⁵⁸

Doğu kesimde sürdürülen kazılarda, höyükte yer alan bir akropolisin varlığı ile bu akropolisin etrafının duvarlarla çevrili olduğu belgelendirilmiştir. Yerleşim yerine ait olan ve ön kısımları avluya bakan evlerin arka kısımları ise bahse konu bu çevre duvarına dayanmaktadır. Söz konusu akropolis yerleşim planının da Demircihöyük ile benzerliği göz önüne alındığında ETÇ'nin hemen başlarında bu höyükte bariz bir şekilde Anadolu'ya has bir yerleşim planının varlığı görülmektedir. Bu yerleşim yerinin Demircihöyük ile tekrar karşılaştırıldığında farklı olan kısmı ve taşıdığı önem ise ortada merkezi konumda bulunan avluda yer alan kamusal yapının varlığı yani olasılıkla bir sarayın varlığının bilinmesidir.¹⁵⁹ Bu yerleşim yeri için söylenebilecek diğer bir önemli

¹⁵⁷ Turan Efe, "Küllüoba 1999 Yılı Kazısı", *XXII Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt 22-26 Mayıs 2000 İzmir*", Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara,2001,s. 109.

¹⁵⁸ Efe,2001: 109.

¹⁵⁹ Efe,2001: 109.

nokta ise Küllüoba megaron kompleksinin bu döneme ait yerleşimlerde bağımsız inşa edilen idari yapıların mevcut olduğuna kanıt teşkil ediyor olmasıdır.¹⁶⁰ Yerleşim yerinin ortasında yer alan boş alana bağımsız bir biçimde inşa edilerek uzunlamasına yerleştirilmiş iki ayrı yapıdan oluşturulan bir kompleksin varlığı söz konusudur. Bahse konu Küllüoba saray kompleksi bir beye ait yapı ya da kamusal alan olarak dini ve idari işlevli bir yapı¹⁶¹ olarak karşımızda durmakta ve bu tür bir konut planlamasının en öncü veya eski örneği olmaktadır.¹⁶²

Uzunlamasına yerleştirilme tarzı ve iç kısımlarda uygulanan taksimatları ile bu yapı, Beycesultan' ait ETÇ II megaronumsu yapılarıyla da oldukça benzerdir.¹⁶³ Küllüoba'da bir ana megarona paralel her iki yanda uzanan tali megaronlarla oluşmuş bu kompleks, tali megaronların ana megarona yan girişlerle bağlanması ile sonuçlandırılmıştır. Bu haliyle yapı planı, Poliochni ve Troya yerleşimleri ile beraber Tarsus ETÇ III yerleşimlerine ait konut tipleri ile karşılaştırılabileceği gibi Kültepe ETÇ III saray planı ile de aynı grupta yer alabilir fakat Küllüoba kompleksi tüm bu yerleşimlerden daha eski bir zaman dilimine aittir.¹⁶⁴ Bu durum ise bu planın ilk olarak İç Anadolu'nun batı kısmında ortaya çıkabileceği olasılığını güçlendirmektedir.¹⁶⁵

Bunlara ilaveten kompleksin ana girişini teşkil ettiği düşünülen taş döşemeli bir sundurma doğu kapısına bakmaktadır. Dolayısıyla etrafı ev dizileri ile çevrilmiş olan avlu ve sundurmanın yönü insanları saraya davet eden bir mimari anlayışı kuvvetlendirmekte ve kompleks yapının saray olarak kabul görmesini sağlamaktadır. Ayrıca kontrol altında tutmak amacıyla kuleye cephelenmiş bir avlunun varlığı ile beraber, koruma düşüncesinden hareketle burada bir merkezi yapının olabileceği yani

¹⁶⁰ Efe,2001: 110.

¹⁶¹ Turan Efe, "Küllüoba 1998 Yılı Kazısı", *XXI Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt 24-28 Mayıs 1999 Ankara*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara,2000,s. 120.

¹⁶² Efe,2000: 121.

¹⁶³ Efe,2000: 122.

¹⁶⁴ Efe, 2001: 110.

¹⁶⁵ Efe,2001: 111.

saray yapısının olabileceği kanısı doğrulanmaktadır.¹⁶⁶ Doğu konisinde yer alan yukarı şehir kale suruna bitişik olarak inşa edilen radyal açılımlı evler, Demircihöyük'ten de bildiğimiz “Anadolu Yerleşim Şeması” ile oldukça benzerdir.¹⁶⁷ Fakat burada merkezde idari yapılar bulunmakta ve bu yapılardan birinin yerleşimin beyine ait olduğu düşünülmekte saray kompleksi olarak adlandırılmaktadır.¹⁶⁸ Ayrıca Batı Anadolu için çok özel bir öneme sahip olan mimari tarzın tarihi gelişimi bakımından çok büyük bir öneme sahip olan “kale yerleşim planı” içerisinde bulunan kapı-avlu-saray sıralaması, bu kadar açık olarak ilk defa Küllüoba’da görülmüştür.¹⁶⁹

Bununla beraber mimari bir bütün olarak Küllüoba değerlendirildiğinde etrafının savunma duvarı ile çevrili olması bir yönüyle soylu sınıfın ihtiyaç artışı ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca bu duvar bir aşağı şehir veya kenar mahalle tipi ile sınıfsal farklılıkların pekiştirilmeye çalışıldığını da düşündürmektedir. Burada bir başka form olarak soylu sınıfa ait olduğu düşünülen depo yapıları elbette ki burayı sıradan ev tipinden farklı kılmaktadır. Yapı bu haliyle yerleşme de önemli bir ailenin veya yöneticinin varlığına önemli kanıtlar sunmaktadır. Fakat yapının tamamıyla bir saray kompleksi mi ya da yönetici evi mi olduğu konusu değerlendirildiğinde saray kavramını kullanmak için henüz erken olduğu düşünülebilir. Buna ek olarak sınıfsal olguların daha yeni olduğu değerlendirildiğinde ise buranın bir bey evi olduğu düşüncesi de muhtemeldir.

¹⁶⁶ Turan Efe, “Küllüoba 2000 Yılı Kazısı”, *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt 28 Mayıs- 1 Haziran 2001 Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 2002, s. 319.

¹⁶⁷ Manfred Kormann, “Demircihöyük. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978, Band I, Architektur, Stratigraphie und Befunde”, Mainz, 1983, s. 222-241.

¹⁶⁸ Efe, 2002: 321.

¹⁶⁹ Turan Efe, “Küllüoba 2001 Yılı Kazısı”, *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt 27-31 Mayıs 2002 Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara, 2003, s. 464.

2.2.4. Troya II Sarayı

Çanakkale İl sınırları içerisinde Hisarlık isimli bölgede yer alan Troya yerleşimi deniz seviyesinden 38,5 m. yükseklikte ve konumu itibari ile de deniz ticareti bakımından avantajlı bir noktada bulunmaktadır. Troya Sarayı'nın bulunduğu II. Tabaka ile yerleşim alanı yaklaşık 9000 m².’lik bir alana yayılmıştır.¹⁷⁰ (Harita 6) Troya II (yaklaşık M.Ö 2550-2250 arası ETÇ II) bu dönemde coğrafik açıdan merkezi konuma sahip önemli bir beylik veya krallık merkezi haline gelmiştir. Kale aşağı yukarı 330 m uzunluğunda olup genelde şevli taş kaide üzerinde, taş kerpiç bir üst yapısı olan savunma duvarlarıyla çevrilmişti. Kale’de muhtemelen kült ve toplantı işlevine sahip büyük megaronlar bulunuyordu. Kalenin güneyinde ise bir Aşağı Şehir bulunuyordu.¹⁷¹

Troya Destanı’na konu olan tabaka elbette ki günümüze yakın tabakalardı. Çok eski zamanlarda hatta başlangıçta “Kral Kalesi” olarak yorumlanan Troya yerleşimi, II. tabakasına gelindiğinde ise farklı bir mana kazanmıştır. Anıtsal yapıların ilk kez görüldüğü II. Tabaka, Erken Tunç Çağı II dönemi olarak bilinmektedir. Bu çağda kale, duvarlarının tümü bir saray döşemi ile kaplanmış olan 85 x 100 m ölçüsünde bir alanı çevrelemektedir.¹⁷² Bağımsız bir düzen gösteren bu yapı surları, ihtişamlı megaronları ve Aşağı Şehir gibi unsurlarıyla oldukça güçlü bir kale görünümünde ve ciddi bir beylik merkezi olma durumundadır. Kuzey Batı Anadolu’ya ait bu beylik, sanatsal ve kültürel gelişmede çağdaşlarından ileri bir düzey yakalamıştır. M.Ö. 2600-2450 tarihleri arasında kullanım gören bu kale şiddetli bir yangınla son bulmuştur.¹⁷³

¹⁷⁰ İlhan Kayan, “Troia Yöresi’nin Yüzey Şekilleri”, *Troia: Düş Ve Gerçek*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002, s:313.

¹⁷¹ Manfred Korfmann, “Tarih Öncesi Yerleşim Yeri Hisarlık Tepesi, En Alttan Üste Doğru Troya’nın On Kenti”, *Troia : Düş Ve Gerçek*”, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002, s:347.

¹⁷² Naumann, 2007: 398.

¹⁷³ Sevin, 2002: 126-127.

Bizler için esas noktayı teşkil eden Troya II c tabakasına gelindiğinde Troya I' den kalan surun devam ettiği gözlemlenmektedir. Troya II c tabakasında yer alan bu sur, genişletilmiş haliyle artık 300 m. uzunluğa ve 4 m. genişliğe sahiptir. Bu sur duvarı üzerinde iki farklı giriş yer almaktadır. Bunlar; güneybatıda yer alan, taş döşemeli ve rampalı FM girişi ile güneydoğuda yer alan FO girişidir. Troya yerleşimine, ana kapı olan FO' dan giriş yapılmaktadır. Girişten hemen sonra karşılaşılan bir ön avluda, F megaron yapısı yer almaktadır. Olasılıkla bu ön avlu tehlike anında halkın sığınabileceği bir mekân oluşturma düşüncesi ile tasarlanmıştır. Asıl saray bölümünü ise bu ön avludan ayıran bir duvar ile C Kapısı'dır. C kapısından geçildiğinde ise söz konusu saraya ulaşılabilirdi. Asıl saray bölümünün; planda da görüldüğü üzere tek başına duran megaronlar yani A-E-H yapılarından oluştuğu, bu yapıların simetrik düzeninden anlaşılmaktadır. Burada asıl dikkati çeken ve diğer megaron yapılarından farkıyla ön plana çıkan yapı A megaronudur. A megaronu anıtsallığı, ebatları ve ihtişamı yanında hemen önünde duran sütunlu girişe sahip C yapısıyla bu farklılığı yansıtmaktadır. Yine A megaronu ile simetrik olan B ve E megaronları bir duvar aracılığıyla H ve R megaronlarından ayrılmıştır. İç avlu, H yapısının sol duvar uzantısı ile bölümlenmiştir. Bu uzantı adeta yapının genel görünümünü üçlü gruba ayırmıştır. E megaronunun yapılmasıyla avlu duvarı kaydırılmıştır. Bu yeni avlu duvarı ile F megaronu da artık avlu genel yapısı içerisine katılmıştır.¹⁷⁴ (Levha 11-Res.1)

Bunların dışında kaleye bir başka bölüm daha eklenmiştir. Bu bölüm ekonomi ve yönetim işlevli olan ve girişi FM kapısıyla sağlanan ayrıca çok odalı bir yapı topluluğu görünümü yansıtan D yapısıdır. D yapısı tasar olarak dışa kapalı; işlevsel olarak ise yiyecek içecek ambarı veya depo nitelikli bir yapıdır.¹⁷⁵ Troya'nın içi genel manada büyük ve megaron planlı yapılarla donatılmıştır. Bu yapıların en büyüğü içerisinde ocak bulunan 45 x 13 m. ölçülerindeki A megaronudur. Bu yapı genel manada saray olarak yorumlanmıştır.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Naumann, 2007: 399.

¹⁷⁵ Naumann, 2007: 399.

¹⁷⁶ Sevin, 2002: 126.

Yerleşme de kuzey-güney doğrultulu, simetrik dizilmiş, megaron planlı yapılar yer almaktadır. Tek odalı olan bu yapılara ayrı ayrı işlevler yüklenmiş olabilir. Önceleri bu yapıların kadınlar evi (R) ve erkekler evi (A) olarak düzenlenmiş ve tek bir aileye ait olduğu düşünülmüştür. Bununla beraber daha sonraları yapılan değerlendirmelerle eşit güçte iki farklı ailenin yaşadığı, üçlü gruba ayrılmış evler olarak da düşünülmüştür. Fakat bu iki durum içinde kesin bir durum tespiti yapılamamıştır. Ayrıca bu yapıların yaşam alanı olarak kullanılıp kullanılmadığı sonucu da doğrulanamamıştır. A megaronunun sadece kült amacıyla kullanılmış olabileceği düşüncesi de ileri sürülmüştür.¹⁷⁷

Troya II c'nin tahribatıyla Kral Kalesi'nin belirli bir süre varlığı hissedilememiştir.¹⁷⁸ Üretim fazlası malı yönetici sınıfın elinde topladığı ve bu yönetici sınıfın kral ve muhafızlarının yerleşmenin ortasında bulunan A-megaronunda ikamet ettikleri de ileri sürülmektedir.¹⁷⁹ Bir başka ifadeyle Troya'da kale iç kısmında seçkin sınıf veya yönetici sınıfı oluşturan insanlar otururken halk aşağı şehirde kalenin dışında oturmaktaydı.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Naumann, 2007: 399-400.

¹⁷⁸ Naumann, 2007: 400.

¹⁷⁹ Sevgi Aktüre, *Anadolu Bronz Çağı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları Ankara, 1994, s.113

¹⁸⁰ Manfred Korfmann, "Troia Homeros'un Mirası" *Tunc Bakislar, Anadolu'da Son Kalkolitik Ve İlk Tunc Çağı*, *Arkeoatlas Dergisi*, Sayı:2, 2003, s.133.

2.3. Orta Tunç Çağı Sarayları

2.3.1. Kültepe Sarayı

Eski adı Kaniş veya Neşa olarak bilinen Kültepe yerleşim alanı, Kayseri İli sınırları içerisinde yer alan Erciyes Dağı eteklerinde bulunan Sarımsaklı Ovası'nın ortasında bulunup ovadan 20 m. yükseklikte yer alır ve bu höyüğün çapı 550 m'dir. (Harita 7) Kültepe büyük ve önemli bir ticaret merkezi olmakla beraber Hitit devletinin ilk başkentidir. Ayrıca Anadolu ile Kuzey Suriye'yi birbirine bağlayan büyük ve çok önemli bir kültür merkezi durumundadır.¹⁸¹ (Levha.12-Res.1)

Kültepe' de saray, saray kavramının genel anlamına paralel olarak; kral ailesinin ikameti ve idare veya yönetimin sağlandığı bir merkezdir. Fakat kendi çağında Kültepe saraylarının önemli diğer işlevleri ise onların, kervansaray nitelikli büyük ekonomik bir merkez olmalarıdır. Bu sistem için geniş avlular ve birçok depo odasının varlığı çok önemlidir. Dönem için kervanların ilk uğrak yeri bu saraylardır.¹⁸²

Kültepe yerleşiminde üç ayrı yapıdan yapıdan söz edilebilir. Bunlar: Eski Saray, Warşama sarayı ve Güney Teras olarak adlandırılmaktadır.

¹⁸¹ Fikri Kulakoğlu, "Uluslar Arası Ticaret Merkezi – Kültepe Kaniş", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Aktüel Arkeoloji Yayınları, Eylül-Ekim 2013, s.78.

¹⁸² Tahsin Özgüç, "Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları Ve Mabretleri", *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1999, s.25.

2.3.1.1. Eski Saray

Kültepe’de üç ayrı saray ortaya çıkarıldığı bilinmektedir.¹⁸³ Warşama Sarayının hemen altında yer alan Eski Saray 80 m uzunluğundaki bir alanda 8. tabakada açığa çıkarılmıştır. Sarayın kerpiç duvarları ve taş temelleri tespit edilebilmiştir. Taş temeller 80 cm genişlikteyken tabandan itibaren başlayan kerpiç örgü duvarların genişliği 70 cm civarındaydı. Ahşap yoğun olarak kullanılmıştır. Özellikle kerpiç duvarlarda, dikmelerde, kapılarda (eşik ve sövelerde) kullanılmıştır. Tabanlar da dikme ve duvarlar gibi çok iyi sıvanmıştır. Kültepe mimarlığının ana yapı malzemesi olan bol ahşap, taş ve kerpiç ile işçilik tekniği ve bol sıva kullanımı gibi özellikleri süreklilik göstererek burada da devam ettirmiştir.¹⁸⁴

Bu saraydaki iki büyük salon ile salonu çevreleyen odalar idare bölümünün bu kısımda olabileceğini düşündürmektedir. (Levha.12-Res.2) (Plan 1-2 nolu salonlar) Bu iki odadan büyük olan odanın tabanı yassı taşlar ile düzleştirilmiştir. Düzleştirilen bu tabanda yer alan yanmış kalasların altında tespit edilen küçük bir ocak, Kaniş Karum II kat ocakları ile oldukça benzerdir. Salonun doğusunda yer alan 10 numaralı odada, doğu duvara bağlı 3 m uzunluğunda kerpiç bir bank bulunmaktadır.¹⁸⁵ 12 numaralı oda da etrafı taşla çevrilmiş olan taş tabanlı bir ocak bulunmuştur. Bu ocak tipine Kültepe’de ilk defa rastlanmıştır. Bu mimarlık kalıntıları zemin katı ile ilgilidir. Üst katın enkazı, zemin katı yoğun bir şekilde doldurmuştur.¹⁸⁶ Zemin kat dikkatle örünmüş kerpiç duvarları özenli işçilik ve ustalıkla sıvanmış tabanları oldukça dikkat çekicidir.¹⁸⁷

Üstteki saraya göre daha mütevazı bir tarzı olan bu yapının saray olarak kabul edilmesinin nedeni, tüm tahribata rağmen alanı kaplayan en büyük bina olmasıdır. Warşama Sarayı tek binadan oluşurken Eski saray çok sayıda binadan oluşan bir yapı kompleksidir. Odalardan bazıları birbirine eklenmiş bazıları ise birbirine çok yakın inşa

¹⁸³ Özgüç,1999: 63.

¹⁸⁴ Özgüç,1999: 23.

¹⁸⁵ Özgüç,1999: 23.

¹⁸⁶ Özgüç,1999: 24.

¹⁸⁷ Özgüç,1999: 23.

edilmişlerdir.¹⁸⁸ Sarayın büyük salonunun bulunduğu kuzey bölümüne, güneyindeki fırınlı, tabanı taş döşeli hizmet bölümleri eklenmiştir. Bu yapı tarzı, Anadolu geleneğine çok uygun yerli bir yapı tarzını yansıtmaktadır.¹⁸⁹

Sarayı oluşturan mekânlar avluyu çevirecek tarzda düzenlenmiştir. Eski Saray yuvarlak bir plana sahiptir, çapı 105 m civarındadır.¹⁹⁰ Saray, Anadolu yapı geleneğine uygun olarak binaların yan yana veya birbirine eklenmesi yolu izlenerek oluşturulmuş komplekstir. Bu yönüyle ek yapıları bulunmayan Warşama Sarayından ayrılmaktadır.¹⁹¹ Karum II tabletlerine göre bu dönem için sadece bir Kaniş kralının yani Labarsa'nın isminin geçtiği tespit edilmiştir. Bu nedenle sarayın krala ait olduğu düşünülmüştür.¹⁹² Dendrokronolojik araştırmaları göre Eski Saray M.Ö. 2024'de inşa edilmiş ve tarihi kesin bilmeyen şiddetli bir yangınla yıkılmıştır.¹⁹³

¹⁸⁸ Özgüç, 1999: 24.

¹⁸⁹ Özgüç, 1999: 24.

¹⁹⁰ Özgüç, 1999: 89.

¹⁹¹ Özgüç, 1999: 66.

¹⁹² Özgüç, 1999: 67.

¹⁹³ Maryanne Newton – Peter Kuniholm, “A Dendrochronological Framework for the Assyrian Colony Period in Asia Minor”, TÜBA-AR VII, 2004, s. 167.

2.3.1.2. Warşama Sarayı

Kültepe’de yer alan Assur Tüccar Koloni Çağına ait 7. katta bulunan bu anıtsal yapı Mama ülkesi kralı Anum-hirbinin Kaniş kralı olan Warşama’ya yazdığı mektup burada bulunduğu için buraya Warşama Sarayı denilmektedir. Sarayı çevrelemiş olan iç sur 120 x 110 m, temel kalınlığı ise 2,5-4 m civarındadır. Saray, Eski Saray kalıntıları üzerine belirli bir tasarla inşa edilmiştir. Anıtsal yapının en önemli özelliği kendi türünün Anadolu’da’ki ilk örneği olan mimari bir plana sahip olmasıdır. Merkezdeki avlunun etrafına konumlandırılmış odalardan oluşan bir mimari planı kurulmuştur.¹⁹⁴ (Levha.12-Res.3)

Sarayda taş temel 2,5 m yüksekliktedir. Hemen bunun üzerinde yer alan kerpiç örgülü sur duvarı sarayın kuzey batı ve güney odalarına doğrudan bağlıdır. Bu sur duvarları sarayla birlikte inşa edilmiş ve sarayla birlikte yıkılmıştır. Sarayın batı ve doğu kanatları çok tahrip edilmişlerdir. Sarayın kuzey kanadı ise yapım tekniği, boyutları ve anıtsallığı ile oldukça dikkat çekicidir. Bu saray Anadolu saray mimarlığı tarihine ışık tutmakta ve hatta çivi yazılı belgelerin kanıtladığı bir öncülük teşkil etmekle beraber bir “temel taşı” olma özelliğine de sahiptir.¹⁹⁵

Sarayın kuzey bölümünde 42 tane oda vardır. Oda tabanları oldukça düzgün ve sıkıştırılmış topraktır. Kerpiç duvarlar ağaç dikmeler ile desteklenmiştir. Odalar dikdörtgen planlıdır. Planda yer alan 18-24 nolu odalar ile 42 numaralı odalar küçük ve özellikle dardır. Bu nedenle merdiven odası olabilecekleri düşünülmüştür.¹⁹⁶ Kalın kerpiç duvarların varlığı, çok sayıda ahşap direk ve merdiven boşluğu yapının iki katlı olduğunu düşündürmektedir.¹⁹⁷ Sarayın ana girişi batı cephesindedir. Giriş kısmı, karşılıklı duran iki taş kule ve iki oda aracılığı ile kontrol edilebilmekteydi. Giriş planı Alishar

¹⁹⁴ Fikri KULAKOĞLU, “Kültepe Kaniş-Karumu: Anadolu’nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi ”, Edt: Fikri KULAKOĞLU ve Selmin KANGAL, *Anadolu’nun Önsözü, Kültepe-Kaniş Karumu, Asurlular İstanbul’da*, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları No:78, İstanbul,2011,s:43.

¹⁹⁵ Özgüç, 1999: 8.

¹⁹⁶ Özgüç, 1999: 8.

¹⁹⁷ Kulakoğlu, 2011: :43.

höyük ile benzemekte, Boğazköy ana kapılarının ise prototipi durumundadır. Girişin kuzey duvarının altında yer alan yıkıntıların altında ise daha önce de bahsettiğimiz Mama ülkesi kralı Anum-hirbinin Kaniş kralı olan Warşama'ya yazdığı mektup bulunmuştur.¹⁹⁸

Hitit saraylarının esas elemanı sayılan “avluya açık revak sistemi” Asur Ticaret Kolonileri Çağı yapılarında mevcut değildir. Odaların koridor aracılığıyla avluya bağlandıkları görülmüştür. Plana göre saray kareye yakın dikdörtgen bir plan göstermektedir. Saray oldukça güçlü surla dışarıya kapalıdır. Sırtlarını sura dayamış değişik işlevleri olan ve yanaşık dizili zemin kat odaları, sarayın bütün ihtiyacını sağlamaktaydı. Planında görüldüğü gibi, odalar arasında iç avlular, aydınlatma alanları ve koridorlar yoktur. Saray duvarları oldukça iyi korunmuştur ve her hangi bir duvar resmi izine rastlanmamıştır.¹⁹⁹ Çok kısa bir süre içerisinde önceden hazırlanmış çok iyi bir plana göre inşa edilmiş bu sarayda odaların kapı açıklıkları saptanamamıştır. Bu yüzden odaların birbirlerine göre nasıl ve ne şekilde düzenlendikleri bilinmemektedir. Ancak büyük bir saray için ihtiyaç olan gösterişli merasim odalarının olmadığı düşünülemeyeceğine göre 13, 28, 39-40, 47-48, 50 nolu odalar merasim odaları olabilirler.²⁰⁰

Odalarda tablet, fırın, in situ erzak deposu ve sunak gibi buluntuların yer almaması ve bununla birlikte mühür baskılı bullaların dağınık vaziyette olması odaların fonksiyonlarının tanımlanmasını oldukça güçleştirmektedir. Ancak 15-17, 23-27, numaralı odalar depoları, 31-48, 41-46 numaralı odalar ekonomik ve idari işlevli odaları temsil ettikleri düşünülmektedir.²⁰¹ Bu tip odalarda duvar resmi bulunmayacağı için kral dairesi ve oturma nitelikli odalar üst katta olabileceği kuvvetle muhtemeldir.²⁰²

¹⁹⁸ Kulakoğlu, 2011: 43.

¹⁹⁹ Özgüç, 1999: 9.

²⁰⁰ Özgüç, 1999: 9.

²⁰¹ Özgüç, 1999: 9.

²⁰² Özgüç, 1999: 10.

Batı kanatta yer alan sura bağı birbirene paralel 25 ve 12 m uzunluğunda olan duvarlardan birinin kalınlığı 3 m iken ötekinin kalınlığı 2,5 m dir. Bu duvarlar sura destek duvarı amaçlı yapılmışlardır.²⁰³ Sarayın güneyi fazla tahribe uğradığından tam bir plan elde edilememiştir ve burada saray odaları izine rastlanamamıştır.²⁰⁴ Bununla beraber doğu yönde oda temelleri incelendiğinde ve yangın karakterinden yola çıkıldığında odaların var olduğu kanıtlanabilmektedir.²⁰⁵ Dış duvarların örgüsü düz bir hat biçimindedir ve dışardan dört düzgün cephe açıkça görülmektedir. İç kale surunun sarayın dış duvarı olması ise bu çağda Anadolu’da ilk defa görülen bir yapı tarzı olup Kültepe Sarayı’nı çağdaşı sarayı yapılarından ayırmaktadır. Eski Saray, iç kale surlarından bağımsız olarak yapılmış ve sura bağı değildir. Daha geç saray olan Warşama Sarayı Eski Saray kalıntıları üzerine inşa edilmişse de bu yönüyle ondan çok farklı bir plan yansıtmaktadır.²⁰⁶

Bu yapıda odaların merkezi bir avluyu etrafıca çevrelemiş olması çok özel bir durumdur. Çünkü Warşama Sarayı, Anadolu’da bu planın ilk defa uygulandığı ilk örnek durumundadır. Bu özellikleriyle Warşama Sarayı Hitit mabet ve saray avlularının öncüsü durumundayken çağdaşı Yakınoğu sarayları avlularıyla benzer nitelikler taşımaktadır. Hitit mabet ve saray avlularından ayrılan yönü ise avluda sütunlarının bulunmayışıdır. Çağdaşı Yakınoğu saraylarının tümünde olduğu gibi burada da odalar arası bağlantı avlu aracılığı ile sağlanmaktadır. Dar ve uzun tasarlanmış mekânlar depo odalarıdır.²⁰⁷

Bu kadar depo odasının bulunduğu böyle bir saray yapısına gelen kervanlar yüklerini daha sonra içeri taşınması için saray dışında veya direk avluda boşaltmış olmalıdırlar. Bu durumu saray içerisinde herhangi bir hayvan barınağı veya ahır bulunmayışı doğrulamaktadır. Yüklerin indirilmesi taşınması ve kontrolü çok kısa bir

²⁰³ Özgüç, 1999: 10.

²⁰⁴ Özgüç, 1999: 11.

²⁰⁵ Özgüç, 1999: 12.

²⁰⁶ Özgüç, 1999: 59.

²⁰⁷ Özgüç, 1999: 60.

süre içerisinde iyi bir organizasyonla gerçekleştirilmiş olmalıdır. Ayrıca yazılı kaynaklara göre bu sarayın en önemli özelliklerinden biri Asur'dan ithal edilen malların burada depolanması, vergi hesap ve ödeme işlemlerinin yapılması, malların dağıtımı ve satımı işlemlerinin burada yapılmasıdır. İşte tüm bu işler için odaların bir kısmının ofis olarak kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Saraylar bu yönleri ile devlet yönetimi yanında çok ciddi bir ekonomik merkez veya kervan saray niteliğindedirler.²⁰⁸

Avlunun büyüklüğü ve kalıntılardan yola çıkarak diğer üç kanattaki oda sayılarının ise çok daha az olduğu söylenebilir. Bu odalar hizmet veya yönetim odaları olarak kullanılmış olabilirler.²⁰⁹ Karum Ib katı ile çağdaş olan Warşama Sarayı, dendrokronolojik sonuçlara göre M.Ö. 1832 yılında inşaata girmiş ve en az 61 yıl bir yaşam süresi kullanılmıştır ve M.Ö. 1779'ten sonra bir yangınla tahrip olup birlikte terk edilmişlerdir.²¹⁰

Warşama Sarayı, anıtsal yapıların temsil noktasında önemli bir yer tutan Arslantepe örneğinden başlayarak gittikçe gelişip kendi zamanına kadar devam eden anıtsal mimarinin, yani Norşuntepe, Karataş, Küllüoba ve Troya II c yapılarının son durağı noktasında bulunur. Troya II c yapısına gelindiğinde ise aşağı şehir ve yukarı şehir gibi planlamalar yani daha da belirginleşen sınıfsal olgulara ilişkin mimari bölümlenmeler, söz konusu kompleks yapıların artık saray diyebileceğimiz bir form kazanmaya başladığının delilleri sayılmaktadır. Yukarıda bahsedilen tüm örnekler anıtsal yapıların gelişimini tamamlamaya yakın olduğu göstermektedir. Tüm bunların üzerine Warşama'daki yapının artık saray kavramını tam anlamıyla ifade eden ve saray şeklini tam manasıyla kazanmış bir noktada durduğu söylenebilir.

²⁰⁸ Özgüç, 1999: 63.

²⁰⁹ Özgüç, 1999: 61.

²¹⁰ Newton – Kuniholm, 2004: 168, tablo 1.

2.3.1.3. Güney Terası

İç kalenin dışında yeni bir anıtsal yapı daha açığa çıkarılmıştır. Bu yapının planı diğer Kültepe yapılarından farklı olarak uzun bir koridordan ve koridorun iki yanındaki odalardan ve taş döşenmiş bir tabana sahip bir avludan oluşturulmuştur. Binanın uzunluğu 90 m'yi bulmaktadır. Taş temel, kerpiç duvar, bol ahşap, düz damlı çatı ve sıva temel yapı malzemeleridir. Oda tabanları sert sıkıştırılmış topraktır. Kerpiç duvarlar ahşap dikmelerle desteklenmiştir. Ahşap kapılarda, eşik ve sövelerde kullanılmıştır.²¹¹ (Levha.12-Res.4)

Kuzey-güney istikametli koridor sadece 47 m uzunluğundaki kısmı açığa çıkarılmıştır. Koridorun 13 m uzunluğundaki kısmı 40-42 cm genişliğindeki kalaslarla döşenmiş olup koridorun üstü düz dam biçiminde kapatılmıştır. Koridorun 34 m uzunluğundaki kısmının tabanı ise yassı taşlarla kaplıdır. Bu kısmın üstü açıktır. Odalar, koridora birer kapı ile açılmaktadır.²¹²

Doğu kanatta bulunan 14 odadan A3 ve A4 nolu odalarda büyük ocaklar bulunmaktadır. Isınma amaçlı bu ocaklar 2 m çapındadır. Oda yapı malzemeleri Kültepe mimarı tarzını yansıtmaktadır. A1, A3-5 nolu bu odalara buğday dolu küpler yerleştirilmiştir. Batı kanatta bulunan odaların yapı tarzları, sayıları ve boyutları doğudakileriyle aynıdır. Bu bölümde arka kısımda bir oda sırasının var olduğu bilinmektedir²¹³

Zemin kat odalarının depo ve oturma işlevli olması ikinci bir katın var olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca ahşabın bol kullanılması ve üç tane iç merdivenin varlığı da bu durumu kanıtlamaktadır.²¹⁴ Bahse konu koridor dönem içindeki en büyük koridordur. Koridorun ön kısmında bulunan avlu 75 m civarındadır ve tabanı yassı

²¹¹ Özgüç, 1999: 34.

²¹² Özgüç, 1999: 34.

²¹³ Özgüç, 1999: 35.

²¹⁴ Özgüç, 1999: 36.

taşlarla kaplı olması bakımından Warşama Sarayı ile benzerdir. Döneminin en büyük avlusudur ve üstü açıktır.²¹⁵

Koridor, çok odalı iki kanat, oldukça geniş ve üstü açık avludan oluşan bu kompleks yapının bağlantılarını avlu sağlamaktadır. Yapının zemin katının iç mimari özellikleri dikkate alındığında; zemin katın ikamet ve ekonomi fonksiyonlu olarak hizmet amaçlı kullanıldığı, bununla beraber üst katın ise kabul salonları ve kraliyet dairesi için ayrılmış olduğu görülmektedir.²¹⁶ Yapı etrafında herhangi bir sur bulunmamaktadır. Kral Kaniş idareyi Sitadel'deki yapı kompleksinden yönetmiştir. Ancak Güney Terası da kendi kontrolünde tutmaktadır. Teras yapısı, Sitadeldeki ile çağdaştır. Teras yapısı bir anda inşa edilmemiş olup sonradan yapılan ilavelerle son şeklini almıştır. Ancak Sitadeldeki yer alan çağdaşı sarayla beraber aynı zamanlı ve oldukça şiddetli yangına maruz kalarak yakılmış ve terk edilmiştir.²¹⁷ Bolca kullanılan ahşap bu yangınların ve dolayısıyla tahribatın şiddetini arttırmıştır.²¹⁸

²¹⁵ Özgüç, 1999: 37.

²¹⁶ Özgüç, 1999: 37.

²¹⁷ Özgüç, 1999: 67.

²¹⁸ Özgüç, 1999: 37.

2.3.2. Acemhöyük

Acemhöyük bir şehrin iskân bakımından gerekli her türlü doğal koşulunu kendisinde bulunduran bir yerleşim olarak Ankara İlinin 225 km güneyinde ve Aksaray İlinin ise 18 km kuzeybatısında yer alır. Konum itibari ile Kültepe yerleşimine yakın olmakla beraber Konya İli ile Tuz Gölü gibi önemli noktalara da yakın olan geniş bir ovada yer almaktadır.²¹⁹(Harita 8)

Dönem için oldukça zengin buluntular sunan Acemhöyük'te yapılan kazılar kazılar sonucunda, höyükte iki adet saray yapısı tespit edilmiştir. Bunlar: Sarıkaya Sarayı ve Hatipler Sarayı olarak bilinmektedir.

²¹⁹ Nimet Özgüç, "Acemhöyük Kazıları", *Anadolu (Anatolia)* X-1966, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968, s.2.

2.3.2.1. Sarıkaya Sarayı

Yerleşim yeri civarında yaşayan insanlar, burada enkazı bulunan yanmış büyük bir binaya ait sarı renkli kerpiç yığından ötürü, bu yerleşim yerine Sarıkaya ismini vermişlerdir.²²⁰

2565 m² lik bir alana inşa edilen Sarıkaya Sarayı zemin kat planına göre 50 odalı bir yapı durumundadır. Yapının korunan kısımları yapının genel durumu hakkında oldukça detaylı bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Hiç şüphesiz resmi nitelikli bir bina görünümlü bu yapının duvarları bazı kısımlarda iyi korunmuştur ve korunan bu duvarların boyları yer yer 3.80 m. yükseklikte olmaktadır. Yapının inşaat tarzı göz alıcıdır. Genişlikleri birçok yerde 4 m. olan iri yassı taşlardan oluşmuş temeller üzerine 1,5 - 2 m. genişlikte kerpiç duvarlar örülmüştür. Taş temel üzerine ağaç yastık ve onun üzerine ise kerpiç duvar örülen bu yapının oda iç duvarları badanalıdır. Tavan kısmı ise ahşap dikmelerle desteklenmiştir. Odaların bazılarının tabanları taş döşeli olup bina duvarları, çevresindeki binaları ve sur duvarlarını aşacak kadar yüksek olmalıdır.²²¹

Yapının inşaat tarzından iki katlı olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir. Gün yüzüne çıkarılan odalar zemin katta bulunmakta ve depo odaları olarak kullanılmaktadır. Bu odalara giriş bir üst kattan asma merdivenle inilerek sağlanıyordu.²²² Kuzey kısmında yer alan ve şehre bakan kapı olasılıkla giriş kapısıydı.²²³ (Levha.13-Res.1)

Yapı içerisindeki ulaşım ortada bulunan avlu ile koordineli olarak planlanmış olmalıdır. Planda yer alan 16-15-1-2-3 nolu odalar, kuzeyde bulunan girişten girilince ilk karşılaşılan odalardır. 1 nolu oda, avlu ile diğer odaların bağlantısını sağlayan bir giriş odası niteliğindedir. Hemen arka sırada yer alan ve ikinci bir sıra oda grubu olan 17-14-11-

²²⁰ Özgüç, 1968: 3.

²²¹ Özgüç, 1968: 9.

²²² Özgüç, 1968: 10.

²²³ Özgüç, 1977: 358.

10-4-5-6 numaralı odalardan doğuya bakanlar bu saray yapısına ait büyük odalardır.²²⁴ 8 numaralı odanın hemen bitişiğinde bulunan ve girişi yine 8 numaralı odadan sağlanan 9 numaralı oda, içerisindeki küplerden dolayı sarayın en büyük erzak deposudur.

Üçüncü oda grubunu 12-13-18-19 nolu odalar oluşturmaktadır. Bu odalarda iki adet merdiven yeri bulunmaktadır.²²⁵ Saray yapısı batı, kuzey ve doğu yönlerden mermer kaideli ağaç direklerden oluşturulmuş revaklarla çevrilmişti. Burada tespit edilmiş mekânların tamamı depo niteliklidir. Sarayda hizmete ayrılmış bölümlerin avluya bakan kısımda yer alan toprak altında bulunabileceği düşünülmektedir.²²⁶ Dendrokolojik araştırmalara göre Sarıkaya Sarayı M.Ö. 1774 inşaata girmiş olup, bir defa tadilat görmüştür (M.Ö. 1767 veya 1766).²²⁷ Daha sonra bir yangınla tahrip olmuştur.

Kültepe Sarayı ile malzeme ve yapım tekniği oldukça benzer olan Acemhöyük Sarayında ağırlıklı olarak ağaç kullanılmışken Kültepe Sarayında ise ağırlıklı olarak taş kullanılmıştır. Acemhöyük Sarıkaya Saray duvarları oldukça kalındır. Çok odalı olan ve oldukça büyük görünümlü bu yapı, şehrin bütün iç kalesini kaplamış ve resmi bir bina olarak çok korunaklı bir konumda inşa edilmiştir. Depo odaları, büyük boyutlu mimarı tarzı ve çok sayıda küçük buluntularıyla bu yapının Acemhöyük Bey'ine ait bir saray olduğu şüphesizdir. Bununla beraber Kültepe Sarayları gibi ekonomik ve kültürel bir merkez olma yönünden de benzerdirler.²²⁸

²²⁴ Özgüç, 1977: 358.

²²⁵ Özgüç, 1977: 359.

²²⁶ Özgüç, 1977: 360.

²²⁷ Newton – Kuniholm, 2004: 168, tablo 1.

²²⁸ Özgüç, 1999: 62.

2.3.2.2. Hatipler Sarayı

Hatipler Sarayında 76 oda tespit edilmiş olup bunlardan 6 tanesinin depo olduğu düşünülmüştür. Sarıkaya Sarayında olduğu gibi burada da birçok buluntu ele geçmiştir.²²⁹ Ortak Mühür baskılı bullalardan ve küçük buluntulardan yola çıkılarak Sarıkaya ve Hatipler Sarayının çağdaş olduğu düşünülmüştür.²³⁰ Sarıkaya Sarayı olduğu gibi Hatipler Sarayı da M.Ö. 1774 yılında yapılmıştır.²³¹

Hatipler sarayında çok detaylı bir yapım tekniği kullanılmıştır. Hatipler Sarayı adeta Sarıkaya Sarayına bağlı olan daha çok depo nitelikli bir yapı tarzı yansıtır ekonomi işlevli bir merkez olarak yorumlanmıştır.²³² Bu iki sarayda da küplerle dolu odalar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Hatipler Sarayı da iki katlıdır. Fonksiyonel olarak zemin kat odaları depo, hizmet ve yönetim amaçlı olarak kullanılmışlardır. Üst katlar ise kral ikametne ayrılmışlardır.²³³ (Levha.13-Res.2)

Acemhöyüğün bu anıtsal iki binası da boyutlarına ve tarihi verilerine göre saraydır. Bu sarayların dış cepheleri dik açılıdır ve düz bir hat halinde uzanır. Bu mimari tarz, saray planının esas yapısını oluşturmaktadır. Acemhöyük'te odalar merkezi bir avlu etrafında toplanmıştır. Sarayın etrafında sur bulunmayışı ve muhtemelen sarayın portikolu oluşu Kültepe Sarayı ile ayrılan yönleridir.²³⁴

²²⁹ Özgüç, 1977: 360.

²³⁰ Özgüç, 1977: 361.

²³¹ Newton – Kuniholm, 2004: 168 tablo 1.

²³² Özgüç, 1999: 62.

²³³ Özgüç, 1999: 62.

²³⁴ Özgüç, 1999: 62

2.3.3. Karahöyük Sarayı

Konya merkezinin 7 km güneybatısında konumlanmıştır. Höyük 430 x 530 m ölçülerinde olup 29 m yüksekliğe kültür tabakaları sahiptir. Kazılarda Erken ve Orta Tunç Çağları ait toplam 27 tabaka tespit etmiştir.²³⁵ . (Harita 9) Karahöyük'ün kuzey yamacında bulunan tabaka I'e ilişkin yapı, olasılıkla bir saraydı.²³⁶ Yapıya ait duvarlar bir metre kalınlığında olup bu duvarlarda yatay ve dikey tahta hatıllar kullanılmıştır.²³⁷ Bu duvarlar içerisinde korunmuş bölüm bir orta oda ve onu çevreleyen diğer odalardan meydana gelmiştir.²³⁸ (Levha 14-Res.1)

Buluntulara göre 3-4 nolu odalar erzak odaları, 8 nolu oda yıkanma odası, 5 nolu oda fırın odası olarak kullanılmıştır. İki adet merdiven ise bir üst katın varlığının ve özel yaşam odalarının bu üst katta olduğunu kanıttır.²³⁹ Ayrıca 9 nolu oda içerisinde yoğun miktarda bulunan hayvan kemiklerinden ve adak kaplarından yola çıkılarak kült amacıyla kullanılan bir oda olduğu düşünülmüştür.²⁴⁰ 13 nolu odada bir ocak, 14 nolu oda da ise buranın bir atölye olduğunu düşündürecek renkli fayans boncuklar bulunmuştur.²⁴¹ Bir hayli öneme sahip olan diğer bir buluntu ise damga mühür baskılarıdır. Bulunan mermer bir damga mührün tutamak kısmının kırık olduğu gözlenmiştir. Asur koloni çağına ait olduğu düşünülen²⁴² bu mühür özel mülkiyetin işareti olarak oldukça önemlidir.

²³⁵ Sedat Alp, Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri; *TTK Yayınları*, V. Dizi, S. 31, Ankara 1994, s.11-12, Şekil 1.

²³⁶ Naumann, 2007: 405.

²³⁷ Sedat Alp, "Konya-Karahöyük 1988 Kazısı", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Antalya 18-23 Mayıs 1989, *Ankara Üniversitesi Basım Evi*, Ankara, 1989, s.277

²³⁸ Naumann, 2007: 405.

²³⁹ Naumann, 2007: 405.

²⁴⁰ Sedat Alp, *Zylinder- Und Stempelsiegel Aus Karahöyük Bei Konya*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1968, s.35.

²⁴¹ Alp, 1989: 277

²⁴² Alp, 1989: 277

Karahöyükte 15 odası ortaya çıkarılan bu kompleks yapı Asur ticaret kolonileri çağına tarihlenmektedir.²⁴³ Karahöyük yerleşiminde günümüze kadar ulaşan korunmuş yapı odalarının birbirine kapı ve dehlizler aracılığıyla bağlı olduğu²⁴⁴ görülmektedir. Bu saray yapısında da taş temel üzerine kerpiç duvar örgüsü kullanılmıştır.²⁴⁵ Bu yapı oldukça sade bir görünüm arz etmektedir. Kerpiç yapım tekniği incelendiğinde Kültepe ve Acemhöyük ile oldukça benzer hatta aynı olduğu gözlenmektedir.²⁴⁶

²⁴³ Özgüç, 1999: 62.

²⁴⁴ Alp, 1989: 275.

²⁴⁵ Alp, 1989: 276.

²⁴⁶ Özgüç, 1999: 62.

2.3.4. Beycesultan Sarayı

Denizli İli, Çivril ilçesinde yer alan Beycesultan yerleşimi V. tabakasında bulunan saray yapısıyla oldukça önemli bir yapı durumundadır (Harita 10). M.Ö. 1850 yılında yapıp M.Ö. 1690 yılında yıkılan Beycesultan Sarayı, höyüğün doğu tepesinde yer alır. R. Naumann'a göre bu yapı Hitit Sarayları ile ortak bir tasar ve biçim yansıtmaktadır.²⁴⁷

Kültepe ve Acemhöyükte yapım tekniği oldukça benzerdir. Taş temel, kerpiç duvar ve ahşap dikmeler yapı malzemeleri olarak karşımıza çıkar ve bu tarzıyla yapı Anadolu geleneğine oldukça uygundur. Yapının güney tarafında yer alan ve ahşap desteği bulunmayan duvar olasılıkla bir çevirme duvarıydı.²⁴⁸ Beycesultan Sarayı yaklaşık 60 x 70 m bir alanı kaplamakta ve 47 odadan oluşan kompleks bir yapıdır (Levha 15-Res.1).²⁴⁹ Beycesultan Sarayının üç giriş kapısı olduğu bilinmektedir. Bunlar doğu, batı ve güney girişlerdir.²⁵⁰

Bu yapıda güney giriş 8 numaralı avludan sağlanmaktadır. Bu giriş aracılığıyla hizmetlilere ayrılmış bir grup odaya ulaşılmaktadır. Bu kısımda bulunan duvarlar 80-90 cm kalınlıktadır.²⁵¹

Doğuda bulunan giriş yolu (16 A) 16 nolu mekâna açılmaktadır. Bu oda ana kabul salonu olup dini ritüele geçmeden önce yıkanma ve temizleme işlemlerinin yapıldığı kil çömleklerle dolu bir mekân olarak yorumlanmıştır.²⁵² Tabanı sağlam sıvanmış olan bu oda zeminden 25 cm daha aşağıda olan bir zemine sahiptir ve buraya giriş doğudaki

²⁴⁷ Naumann, 2007: 401.

²⁴⁸ Naumann, 2007: 402.

²⁴⁹ Seton Lloyd – James Mellaart, *Beycesultan Vol. II, Middle Bronze Age Architecture And Pottery*, The British Institute Of Archaeology, Ankara, 1965, s.7.

²⁵⁰ Naumann, 2007: 402.

²⁵¹ Lloyd – Mellaart, 1965: 7.

²⁵² Lloyd – Mellaart, 1965: 9-10

kapıdan 2-3 basamaklı bir merdivenden inilerek sağlanmaktadır. 3 x 2.75 m. ebatlarındaki bu odanın ortasında çatıyı destekleyen ahşap direğe ait bir platform söz konusudur. Duvar kaideleri boyunca sıralanmış pithosların su taşımak amaçlı kullanılmış oldukları düşünülmüş ve bunlar kil kaide içine gömülmüşlerdir.²⁵³

Planda 16 numaralı odanın hemen güneyinde bir kabul odası olan 10 nolu oda vardır. 10 nolu odaya bitişik 15 nolu oda ise bir üst kata çıkışın sağlandığı merdiven odasıdır.²⁵⁴ Güney girişi ile bu bölüm arasında kalan 4-14-19 nolu odaların saraya ilişkin yönetim bölümü ile hizmet, depo ve mutfak amaçlı kullanıldığı, 1-9 nolu odaların ise aydınlatma ve servis bölümleri olduğu düşünülmüştür. Aydınlatma işlevi yönüyle bu bölümler Minos Saraylarına benzetilmektedir.²⁵⁵ 1 nolu avluda üç farklı çapta geniş boşluklar yer almaktadır. İçleri metalle kaplanmış bu boşluklar olasılıkla sıvı maddelerin saklanabileceği sarnıçlardır.²⁵⁶

Üçüncü bir giriş olan ana girişin ise batı girişi olduğu düşünülmektedir. Giriş yolu, önde bulunan 31 nolu odadan sonra 32 nolu iki yanında hücre bulunan geçidi aşp, 28 nolu kabul salonuna ulaşmaktadır. Tabanı yükseltilmiş bu kabul odasından 27 numaralı avluya geçilmektedir. Çevresi ahşap sütunlarla çevrili bu avlu, 23 nolu mekâna açılır. 23 nolu mekân üst kata çıkışın sağlandığı bir merdiven boşluğudur. Bu yönüyle yapı Girit Saraylarına benzemektedir.²⁵⁷ (Levha 15-Res.1)

Merdiven bölümü sarayın iki katlı olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu durum diğer bazı saraylarda olduğu gibi “alt katın hizmet amaçlı, üst katın ise ikamet amaçlı” kullanılmadığı yönünde yorumlanmıştır. Burada durum farklıdır. Bu yörede günümüzde olduğu gibi o dönemde de yöresel bir takım uygulamalar bulunmaktaydı. Bu durumdan

²⁵³ Lloyd – Mellaart, 1965: 10-11

²⁵⁴ Lloyd – Mellaart, 1965: 13

²⁵⁵ Naumann, 2007: 402.

²⁵⁶ Lloyd – Mellaart, 1965: 16.

²⁵⁷ Naumann, 2007: 402.

hareketle buranın ısıtma çukurlarının konulduğu toprak altı bir alt kat ve bol ahşap kullanılmış “yazlık katı” işlevli bir üst kat olabileceği düşünülmüştür.²⁵⁸

Beycesultan Sarayı, Boğazköy Sarayı kadar görkemli değildir fakat daha kullanışlı bir yapı tarzı sunmaktadır. İç süslemelerden başka ahşap oyma yapılarının da kullanımı kuvvetli bir ihtimaldir.²⁵⁹ Bu saray dikkatle incelendiğinde ihtişamı göze çarpmaktadır. Bu duruma göre Beycesultan’da Ege Dünyası ile ilişkilerin yanında Orta Anadolu ile kurulan bağlarda oldukça kuvvetlidir. Beycesultan konumu itibariyle bu noktada oldukça önemli bir yer tutmaktadır.²⁶⁰

²⁵⁸ Naumann, 2007: 402.

²⁵⁹ Naumann, 2007: 402.

²⁶⁰ Sevin 1999 25-26

2.4. Geç Tunç Çağı Sarayları

2.4.1. Hattuşaş/Büyükale Kral Sarayı

Hattuşaş, Çorum iline 82 km uzaklıktaki Boğazköy'ün (yeni adı Boğazkale ilçesi) güneyinde yer alır.²⁶¹ Kültürel süreç değerlendirilecek olursa ETC' den Hitit dönemine kadar kültürel gelişimin aralıksız izlenebileceği tek yer Boğazköy'dür.²⁶² Coğrafi konumu itibariyle değerlendirildiğinde ovidan yüksekliği 300 m olup doğu ve batı yönlerinden derin boğazlarla sınırlanmış, ayrıca av alanları, verimli ovası ve çok büyük bir nüfusu barındırabilecek ideal yaşam imkânları sunabilecek bir konuma²⁶³ (Harita 11) sahip olduğundan dönem için en uygun koşulları kendinde toplamıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında Büyükale, "Kral Sarayı" inşa etmek için oldukça ideal bir mevki durumundadır. Az engebeli, yaklaşık 250 ile 140 metre boyutlarındaki bir düzlüğe inşa edilen yapı, dört taraftan sarp kayalıklarla korunuyordu. Zamanla surla çevrili bir kompleks haline dönüşen yapının mimari kalıntıları, genel olarak yapının M.Ö. 13. yüzyılda yapılan tadilatından sonrası için fikir sunmaktadır.²⁶⁴ (Levha 14-Res.1)

ETÇ III. Devresi ve OTÇ 'ye geçiş devresinde kentte yerleşimin toplandığı iki yer gösterilebilir. Bunlar aşağı şehir ve yukarı şehirdir. P.NEVE'ye göre IVb-a tabakasına tarihlenen Büyükale²⁶⁵ Hitit şehrinin yıkılmasına kadar Hitit Krallarının ikameti olarak kullanılmıştır. Ancak bu durumun nedenini sadece geleneğe bağlamak

²⁶¹ Çağlan Yazıcı, "Hattuşa Coğrafyası Ve Kentin Kısa Tarihi", *Hitit Başkenti Hattuşa, Alacahöyük, Şapinuva, Eskişehir, Hüseyindede, Pazarlı, Nerik, Buğazköy Müzesi, Alacahöyük Müzesi Ve Çorum Müzesi'nde Hitit Dünyasına Yolculuk*, Uranüs Fotoğraf Ajansı Ve Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.33.

²⁶² Andreas Schachner, "Anadolu'nun İlk Merkezi Gücü Hitit İmparatorluğu'nun Başkenti Hattuşa", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Yaysat, Mayıs-Haziran 2011, s.36.

²⁶³ Peter Neve, "Hitit Krallığı'nın Başkenti Hattuşa'da Konut", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut Ve Yerleşme, Housing And Settlement In Anatolia A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul, 1996, s.99.

²⁶⁴ Jürgen Seeher, "Büyükale - Kral Sarayı", *Hattuşa Rehberi Hitit Başkentinde Bir Gün*, Ege Yayınları, 2006, s.115.

²⁶⁵ Kurt Bittel, *Boğazköy Rehberi*, Dönmez Ofset, Ankara, 1972, s.3.

yeterli değildir. Kayalık tepenin oluşturduğu doğal imkânlarda²⁶⁶ bu durumu gerekli kılmış olabilir.

Hitit siyasi merkezinin belirginlik kazandığı Büyükkale’de, üç adet oldukça geniş avlu etrafına dizili bulunan yapılardan oluşturulan özgün saray mimarisi ile Hititler, kendi zamanlarına kadar yaşamış uygarlıklardan ve çağdaşlarından ayrı bir tarz geliştirmişlerdir. Bir sur aracılığıyla kentten ayrılan saray yapısı özgün bir tarz yansıtmaktadır.²⁶⁷ Aşağı Kent’te inşa edilen Büyükkale Sarayının bazı kısımları iki katlıdır. İkinci katlarda ahşap hatıllar kullanılmıştır. Yapının üstü toprak tabaka ve düz damdır. Duvarlar boyalı olup çeşitli tasvirlerle ve bezemelerle süslenmiştir.²⁶⁸ Konutlar arasına yapılan sokaklar ve yollar taş döşemelidir.²⁶⁹ Ustaca yapılmış temellerin ana maddesi kireç taşıdır. Duvarlar ise kerpiç örgü tarzında yapılmış ve ahşap direklerle de kuvvetlendirilmiştir.²⁷⁰ Hitit yazılı kaynaklarına göre özellikle muhafız alayı adına yapılmış bir talimatname içeriği incelendiğinde kraliyet sarayının donanımı ile birlikte personeli ve inşası hakkında bir takım bilgilerin olduğu görülmektedir. Bu bilgilere göre kralın ikamet bölümleri, erzak ve mühimmat depoları, ahırlar, mutfak bir ibadet alanı ile bir sunağın adı geçmektedir. Ayrıca 12 kişiden oluşan bir muhafız alayı ve bu alay için inşa edilmiş barınaklar ve yüksek rütbeli memurlar için ikamet imkânları bulunuyordu. Sarayda adı geçen birçok kapı olmasına rağmen kral ile makam sahibi kişilere ayrılmış olan “Büyük Kapı” önemli bir yer tutmaktaydı.²⁷¹ Olasılıkla Hattuşas sarayının üç adet kapısı vardı. Kuzeybatıdan giriş sağlanan küçük kapı aşağı şehirden kaleye girişi sağlamaktaydı.(No 17)

Güneydoğu kısımda yer alan diğer bir kapı ise hemen sarayın iç kısmına açılıyordu. Bu durum, bu kapının herkese açık bir kapı olmadığının açık göstergesidir. Güney kısımda yer alan ve güney kapı olarak bilinen 100 m uzunlukta bir viyadük (No

²⁶⁶ Bittel,1972: 23.

²⁶⁷ Schachner, 2011: 45.

²⁶⁸ Seeher, 2002: 435.

²⁶⁹ Seeher, 2002: 435.

²⁷⁰ Seeher, 2002: 435.

²⁷¹ Seeher, 2002: 435.

1) aracılığı ile ulaşılabilen Güney kapı ana giriş kapısı görevindeydi. Bu kapı olasılıkla aslan heykelleri ile bezeliydi.²⁷² Ağzları açık bir vaziyette ve oldukça ürkütücü görüntüsüyle betimlenen aslanlar kötü ruhları buradan uzak tutmak için kentin giriş kapısına konulmuş olmalıdırlar.²⁷³

Kapının arka kısmında, sarayın mimari tarzını yansıtan fonksiyonel ve görsel nitelikli dört adet avlusundan birinci olan avluya ulaşılıyordu. Uzun yanlarında süreklilik arz eden ve müstakil yapıları birleştirme görevi taşıyan duvarlar ile sütunlu galeriler, kısa yanlardaki kapı binaları bu avluların görsel işlevini artırmış ve anıtsal meydanlar haline getirmiştir. Bahsettiğimiz bu avluya kapı avlusu denilmekteydi ve bir sonraki avlu girişine (No 4) dek kırmızı renkli yassı taşlarla ve 5 m genişlikte olan bir döşeme ile kaplıydı. Bu durum adeta günümüz “kırmızı halı” olgusu ile oldukça benzerdir. Bu giriş, mühimmat deposu ve hayvan barınağı olarak kullanılan odalardan meydana gelen Güneybatı galerisi içerisinden geçiyordu.²⁷⁴ Bu kısımdan 72 m uzunluktaki aşağı avluya (No 5) ulaşılmaktaydı.²⁷⁵ Aşağı avlu resmi kısımların merkezi durumundadır.²⁷⁶ Sütunlu galerilerle çevrelenmiş bu alanda bulunan; N yapısı kuzeybatıda yer alan rampadan gelenlerin kontrol kapısı iken M ve G yapıları reprezentasyon amaçlı kullanılmış olmalıdır. Bu görüşü mekânların büyüklüğü ve süslemeleri desteklemektedir. Aşağı avlunun kuzeydoğusunda yer alan kapı, Hitit metinlerinde adı geçen “Büyük Kapı” (No 7) bulunuyor olmalıydı. Bu kapıdan geçildiğinde 66 x 62 m ölçülerindeki orta avluya (No 9) ulaşılıyordu. Orta avlunun hemen ardından ise Yukarı Avluya (No 13) ulaşılıyordu. Kalenin batı tarafında ise başkaca yapı dizileri yer alıyordu. Bu yapılara ise Aşağı Avlunun batısında yer alan diğer bir kapıdan (No 8) ulaşılıyordu. B, C ve H yapıları fonksiyonel bir bütünlük göstermektedir. C yapısı olasılıkla bu bütünün merkezi durumundaydı. C yapısının ortasında 5,2 x 6 m ölçülerinde 2,3 m derinliğinde bir havuz bulunmaktadır. Dev taş

²⁷² Seeher, 2002: 435.

²⁷³ Yazıcı, 2015: 47.

²⁷⁴ Seeher, 2002: 435.

²⁷⁵ Seeher, 2002: 435.

²⁷⁶ Bittel, 1972: 25.

bloklarla örünmüş bu havuzun dip kısmında bulunan çok sayıda adak kabı ve kült içerikli bulgudan buranın ritüel bir işlev taşıdığı düşünülmekte ve buranın kült amaçlı bir yapı olduğu sanılmaktadır. Bahsettiğimiz fonksiyonel bütünlüğü tamamlayan D ve H yapıları ise Kült Yapıya ait atölye, depo ve idare mekânları olarak yorumlanmaktadır.²⁷⁷

Doğuda yer alan D yapısı sarayın en büyük yapısıdır. 39 x 48 m’lik ölçüleriyle, alt katında yer alan 4,2 m genişliğinde ve 32 m uzunluğunda olan 6 adet depo odası ile diğer yapılara göre oldukça dikkat çekicidir. Depo odalarında bulunan kral ve memurlara ait mühürlere ilişkin bulgular ile çivi yazılı tabletler dışında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. D yapısının öncelikli önemi üst kat tasarımında kendini göstermektedir. 32 x 32 m ölçülerinde olan üst katın tavanı yirmibeş ahşap direklerle desteklenmiş ve bu direkleri alt katta bulunan depo odalarının beş ara duvarı taşımaktaydı. Rekonstrüksiyonu yapılmış olan bu üst katın Hitit Büyük Kralları’nın karşılama ve ağırlama amacıyla kullandığı “kabul salonu” işlevli büyük bir salon olduğu düşünülmektedir.²⁷⁸ Burada yer alan salon, taht salonu olarak kullanılmıştır.²⁷⁹ Salona ana giriş (No 10) güneydoğu kenarda yer alıyor ve orta avluya açılıyordu. Fakat yapıya alt katta yer alan bir girişten ulaşılabilirdi. Olasılıkla yabancılar ve alt kademeli personel orta avluya girmeden doğrudan buraya getirilmekteydi. Büyük Kalenin korunmaya en uygun bölgesinde, kalenin kuzeybatısında bulunan E ve F yapıları Kralın özel odaları²⁸⁰ olarak yorumlanmaktadır. Bu özelliğinden dolayı Kral ailesinin ikamet yapıları olduğu düşünülmektedir.²⁸¹ F yapısı 33 x 29 m civarında ölçüleriyle E yapısının iki katı büyüklüğe sahipti.²⁸² E yapısının alt katında kralın kütüphanesi olduğu düşünülen çivi yazılı tabletlerden oluşturulmuş bir arşiv bulunmuştur.²⁸³

²⁷⁷ Seeher, 2002: 435.

²⁷⁸ Seeher, 2002: 435.

²⁷⁹ Bittel, 1972: 27.

²⁸⁰ Yazıcı, 2015: 60.

²⁸¹ Seeher, 2002: 435.

²⁸² Seeher, 2002: 435.

²⁸³ Seeher, 2002: 435.

Yukarı avlunun doğusunda bulunan 1,8 ve 1,9 m genişlik ve 3 m derinlik sahibi fıçı tipli çukurun bir kaya kütlesi üzerine oyulduğu gözlenmiş ve yüksekte yapıldıkları için biriktirme imkanı azlığından sarnıç olamayacakları düşünülmüştür. Bu nedenle saray ihtiyaçlarını karşılayabilecek erzak deposu amaçlı tahıl silosu olduğu şeklinde yorumlanmıştır.²⁸⁴ Diğer önemli bir yapı olan A yapısı 36 x 34 m ölçülerinde olup iki kanat halinde düzenlenmiştir. Yapının uzun odalarında yaklaşık 5000 kil tablet bulunmuştur. Tabletlerin metinlerinin edebi, tarihi, mitolojik ve devletlerarası anlaşma içerikli olmasından yola çıkılarak esas saray arşivi olduğu düşünülmektedir.²⁸⁵ K yapısı (No 15) Güneydoğu kapısı ile ilişkili gösterişli bir kapıydı. A, G ve J yapıları 24 x 1,5-5 m genişlikte bulunan ve 2 m civarında bir derinliği bulunan bir havuzu çepeçevre sarmaktaydı. Taş döşeli bu havuz saray bölgesindeki tek büyük su deposu olup yağmur sularıya besleniyordu. Havuz içerisindeki adak kapları kült işlevi taşıdığını düşündürmektedir.²⁸⁶

Büyük Krallık Saray mimarisinde sıradan konutlarda olduğu gibi sofalı ev tipinin tercih edildiği görülmektedir. Dönem saraylarının genel planlarında olduğu gibi burada da görünen avlulu ev tasarımı, geleneksel bir Anadolu şeması olarak karşımızda durmaktadır.²⁸⁷

Genel anlamda Hititler, görkemli tapınaklar ve saraylar inşa edebilmiş ve bunları görsel olarak oldukça etkileyici kılabilmişlerdir. Oldukça zorlu arazi koşullarında özenle kurguladıkları yapılarda gayet başarılı olmuş, uygun malzeme seçme kabiliyeti ve geliştirdikleri gelişkin yapı tekniği Hititleri çağdaşlarından farklı kılmaktadır. Büyükkale Sarayı da bu durumun önemli bir kanıtıdır.²⁸⁸

²⁸⁴ Seeher, 2002: 436.

²⁸⁵ Seeher, 2002: 436.

²⁸⁶ Seeher, 2002: 436.

²⁸⁷ Neve, 1996: 111.

²⁸⁸ Birgit Brandau – Hartmut Schickert, "Tapınaklar, Kapılar Ve Saraylar: Hattuşa'nın Yapı Ustaları" *Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*, (Çev.: Nazife Mertoğlu), Ankara, Mayıs 2004, s.173.

Hattuşuş nüfusu geçirdiği yapısal değişimi, mimari değişimiyle de çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. İlk başta tarımsal nitelikli ve çok nüfuslu küçük kent kırsal bir yapıdaydı. Daha sonraları ise resmi ve özel fonksiyonlu ayrıca görevlerle ilişkili mimari tarzı ve alt yapısıyla başkent sıradanlıktan sıyrılmış, biraz daha karmaşık bir yapılaşma ile adeta mimari tasarım çeşitliliği ve değişikliği göstermiştir.²⁸⁹ Hitit metinlerinde geçen “saray” kavramı başkent Hattuşa’daki saray, yani Büyük Kraliyet Sarayı kastedilerek kullanılmıştır.²⁹⁰

Büyükkale Sarayı arşivlerinde bulundurduğu devletin dini ve idari yapısına ilişkin yazılı tabletler gibi bulgularla da insanlık tarihine oldukça önemli katkıları olmuştur.²⁹¹ Bu önemli yapı kompleksi olasılıkla M.Ö. 13. yüzyılda inşa edilmiştir.²⁹²

²⁸⁹ Neve, 1996: 113.

²⁹⁰ Seeher, 2002: 435.

²⁹¹ Schachner, 2011: 45.

²⁹² Seeher, 2002: 436.

2.4.2. Troya VI Sarayı

Yerleşmelerin birbiri üzerine kurulduğu Troya höyüğünde Troya VI bir kaledir. Troya savaşı gerçekten yapıldıysa bu savaş Troya VI veya Troya VII'nin duvarları önünde gerçekleşmiş olmalıdır.²⁹³ (Harita 6) Troya II başlığı altında genel coğrafi konumu hakkında bilgi verdiğimiz Troya yerleşimi birçok tarihi olaya sahne olmuştur. Homeros İlyada isimli eserinde; “Hisarlı tepesine çıkıldığında iri gümüş taşlarla örülü bir duvarın görüleceğinden” bahseder. Bu duvar birkaç saatte dolaşılacak bir höyüğü çevrelemektedir.²⁹⁴

Troya VI (yaklaşık M.Ö. 1700-1300 arası) değerlendirildiğinde, yerleşim için önemli olan bu kesit çok önemli bir yönetim ve ticaret merkezi olarak doğu Akdeniz siyasi sisteminin nitelikli bir parçası ve etkin bir güç faktörüydü. Artık git gide yükselen tepeye 200 x 300 m. genişliğinde şevli taş duvarlarla çevrili ihtişamlı bir kale inşa edilmişti. Şevli duvarlarının üzerinde dik kerpiç duvarlar vardı. Kele duvarlarının yüksekliği 10 m'yi aşmaktaydı. Bu surlara daha sonra iki adet kule ve bir bastiyon eklenmiştir.²⁹⁵ Kale içerisinde yer alan yapılar çember şeklinde sıralı teraslar üzerinde yer alıyordu. Evler büyük ve bağımsız yapıları ve çoğunlukla bir tek odadan meydana gelmekteydi. En az iki katlı olduğu düşünülen bir yapı (L şeklinde plana sahip, temel duvarları testere dişine benzer ve şevli olan) ayrıca megaron tipli üç adet bina (VI A-B-G) yapısının varlığı bilinmektedir. Ana saraylar olasılıkla merkezdeydi.²⁹⁶

Troya VI son evresine ait VI F-H ile gösterilmiş ev ve kente ait sur yerleşimin en parlak döneminin yapılarıdır. (Yaklaşık M.Ö. 1425'den 1300 kadar.) Bunlar Troya'nın en görkemli kalıntılarıdır. Troya kültürü ile yoğun bilgi sunan Troya VI tabakası,

²⁹³ Manfred Korfmann, “Çanakkale Boğazı'nda Troia Kalesi Ve Aşağı Kenti, Denizlerin Ve Karaların Birleştiği Yerdeki Savaş Ve Barış Kenti”, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut Ve Yerleşme, Housing And Settlement In Anatolia: A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul, 1996, s. 83

²⁹⁴ Homeros, 2012: 25.

²⁹⁵ Korfmann, 2002: 348.

²⁹⁶ Manfred Korfmann, “Yüksek Troia Kültürü (Troia VI ve VII A) Bir Anadolu Kültürü”, *Troia : Düş Ve Gerçek*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002, s:395.

Yüksek Troya Kültürü'nün M.Ö. 1700 de başladığı tabakadır.²⁹⁷ Troya VI tabakası erken, orta ve geç olmak üzere üç evrelidir. Geç dönem savunma duvarı 550 m uzunluğundadır.²⁹⁸ Bu sur duvarı 4,5 m kalınlıkta ve 8 m yükseklikte olup testere dişine benzer bir çıkıntıya sahiptir. Geç dönemde kale içerisinde çok çeşitli ev tipleri yer almaktadır. Dört taraf açık olan bu büyük yapılar: ön holü bulunan ve merkez bir odaya sahip megaron tipli yapılar (VI A-B-C-G), yukarıda da bahsettiğimiz gibi L şeklinde bir planı olan çok katlı yapı (VI M)²⁹⁹ ve destek direkli en az iki katlı olan yapılar (VI F-G) ile usta bir taş işçiliğine sahip dikdörtgen planlı VI E evi gibi yapılardır. Bu yapılar kale iç kısmına doğru daire şekilli teraslar üzerine kurulmuştur. Merkezde ve en yüksek mevkide bir saray yapısı bulunması çok yüksek ihtimaldir. Bu saray Athena Tapınağı için söküldüğünden yerinde hiçbir iz kalmamıştır.³⁰⁰

Troya VI M yapı Troya Kalesi surları içerisinde güneyde yer almaktadır. VI M yapısına 27 m. uzunluğunda destek duvarları bulunmaktadır. Dört adet testere diş biçimli çıkıntıların bulunduğu bu duvardaki taşlar özenli bir işçiliğe sahiptir. Bu özellikleri Troya'daki çağdaşı diğer binalarda da görmek mümkündür. Bu durum saray insanının estetik ve ihtişam isteklerini göstermekle beraber üst katlarının yapımında kullanılması gerekli olan kerpiç ve ahşap yapıyı da tamamlamaya yardımcı olacak işlevsel bir nitelik olarak da görülmektedir. Ustalar düzgün kestikleri taşları hiç harç kullanmadan özenle örmüşlerdir. Ustalık açısından çok önemli bir yer tutan demir aletlerin o dönemde kullanılmadığı bilindiğinde, bu başarının önemi daha da artmaktadır. İçi birçok bölüme ayrılan L biçimindeki VI M evindeki bölümlerin işlevleri henüz tespit edilememiştir. Bu evde bulunan pithoslar bir deponun varlığının işaretidir. Bulunan birkaç basamak üst katın varlığını işaret etse de, ikinci kattan hiçbir iz kalmamıştır. Troya VI' ya ait diğer binalardaki gibi VI M evinin yan duvarları da kale merkezine doğru yöneltilmiştir. Bu durum çok önceden planlanmış bir yapı düzeni ile

²⁹⁷ Ralf Becks, "Yüksek Troia Kültürü: Troia VI / VII A", *Troya Efsane İle Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s:84.

²⁹⁸ Becks, 2002: 85.

²⁹⁹ Becks, 2002: 86.

³⁰⁰ Becks, 2002: 87.

kale merkezine doğru yöneltilmiş benzer genişlikte bulunan bir yol sisteminin varlığını göstermektedir.³⁰¹ Sura paralel yapılan 27 m. uzunluğa sahip güney duvar 5 bölüm halinde profillendirilmiştir. Yapı oldukça ihtişamlı yapısı ile küçük bir kaleyi andırmaktadır. L şeklindeki bu yapının, 5 x 13 m. ebatlarındaki büyük odası içerisinde batı duvar boyunca dizilen 6 adet pithos yer almaktadır. Büyük odanın kuzeyinde yer alan bölümü mutfak işlevli iken batı kısımdaki iki oda ise kiler amaçlı kullanılıyor olmalıydı. VI A yapısının ön odası 4,25 m. derinliğe sahiptir. 19,18 x 12,30 m. boyutlara sahip olan yapının iç kısım ölçüleri 11,55 x 9,10 m.'dir. 9,11 m genişliğindeki alana ait çatı kesinlikle ahşap bir sütun tarafından taşınmaktadır. Bu yapı da megaron planlıdır. Bu evin kuzey batısında yer alan VI B ve VI C evleri de benzer plana sahiptir.³⁰²

Troya VI'nın sarayları tepenin üzerinde yer almaktaydı. Alt taraftaki yapılar oldukça sağlam bir vaziyette günümüze ulaşmışlardır. Troya VI dönemi (M.Ö. 1700-1300) en parlak devri Troya VI f-h evreleridir. Bu dönemde inşa edilen evler yüksek bir estetik haz ve üstün işçilik ürünüdür. Akropölün güney girişi (Kapı VI T) geçildikten sonra solda kalan bölümünde "Direkli Ev" ile karşılaşılır. Hafif terapezoidal tipli bu ev (Pillar House) 26 x 12 m. ebatlarındadır. Girişi doğuda olan bu yapının ortasında büyük bir salon, arkasında ise üç adet küçük odası vardır. Bu yapının duvarlarını, çatısını ve belki de ikinci bir katını taşıyan direkleri mevcuttu. Yapının güney duvarı destek işlevi taşıdığı için öteki duvarlardan çok daha kalındır. Yemek orta odada da pişirildiği için arkada bulunan üç oda olasılıkla kiler olarak kullanılıyordu. Evin kapısı kuzey duvarda yer alıyordu. Giriş kuzeydeki geniş yüzeyde bulunmaktadır. Bu ev Troya VI f evresi yapısıdır. Direkli evin kuzey doğusunda çok özgün planlı bir ev bulunmaktadır.(VI G) 20,90 x 9,40 m ebatlarında olan bu VI G evinin tabanı ve taban üzerinde yer alan taş bir kaide sağlam olarak ele geçmiştir. Schliemann açmasında bulunan diğer bir taş kaidenin, buradaki kaide ile eşit büyüklüğe sahip olduğu düşünüldüğünde, söz konusu kaidenin buraya ait olduğu olasılığı değerlendirilmiş ve böylece evin çatısının iki ahşap

³⁰¹ Carl W. Blegen – John L. Caskey – Marion Rawson, *Troy III, The Sixth Settlement*, Princeton University Press, Princeton, 1953, s.198.

³⁰² Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınlar, İstanbul, 2003, s.245.

sütun tarafından taşındığını ispatlanmıştır. Kapı kısmı büyük odanın güney kesiminde yer almaktaydı. Kapı, sokak düzeyinden yüksekte yer alırken odanın tabanı ise kapı sövesinden oldukça aşağıdaydı. Bu durum kapı içinde ve dışında basamakların olması gerektiğini düşündürüyordu. Bu evde megaron tiptiydi. VI G evinin kuzey kısmında ve hemen bitişiğinde VI F evi yer almaktadır. Bu evin duvar yapısı diğer evlerden farklıdır. Yapının güney cephesi kyklop tipi büyük taşlarla örülmüş olup dört bir tarafta yer alan duvarların her biri farklı kalınlıktadır. Kısa duvarlar 12,50 m.'dir. Doğu duvar 15,87 m. uzunlukta iken batı duvar 14,70 m. uzunlukta. Trapezoidal planlı bu evin doğu temel duvarı üç bölüm olarak profillendirilmiş ve anıtsal bir görünüm sağlanmıştır. Tek odadan oluşmuş bu evde 12 adet taş kaide bulunmuştur. Bunlar iki yan tarafta beşer adet ve ortada iki adet olarak konumlandırılmıştır. 8 m. genişliğe sahip bu odanın çatısı için bu kadar sütünün fazla olabileceği düşünüldüğünde ve diğer yapılarda da bu kadar sütun bulunmadığı bilindiğine göre bu sütunlar bir üst kat inşa edebilmek için kullanılmış olmalıdır.³⁰³

VI F evinde güney batı köşede bir ocak yer almaktadır. Bu ev VI e evresinde inşa edilmiştir. VI F evinin kuzey bitişiğinde ise VI E evi yer almaktadır. Bu evde trapezoidal planlıdır. Kısa kenarları 10,10 m. uzunluğunda olan evin doğu duvarı 13,35 m. uzunlukta iken batı duvarı 23,80 m uzunlukta. VI F evinin destek işlevi gören doğu duvarı iyi derecede korunmuştur ve Troya VI'ya özgün duvar işçiliğinin çok güzel bir örneği durumundadır. Oldukça fazla tahrip olmuş VI C yapısının dış ölçüleri 20,07 x 10,90 m.'dir. Ana odaya ait iç kısım ölçüleri 15,50 x 8,40 m.'dir. Odanın kuzey batısında bir taş kaide mevcuttur. Bu nedenle çatının üç sütun ile taşındığı düşünülmektedir.³⁰⁴ (Levha.17-Res.1)

VI T girişinin hemen doğusunda yer alan "Antalı Ev" için içerisinde bulunan hayvan kemiklerinden yola çıkıldığında ve yine içerisinde hiç ev eşyası bulunmadığı göz önüne alındığında tapınım amaçlı kullanılmış olduğu söylenebilir. Yapının şehir

³⁰³ Akurgal, 2003: 244.

³⁰⁴ Akurgal, 2003: 245.

giriş kapısının hemen yanında bulunması da bu görüşü doğrulamaktadır. Genel olarak VI M-F-E-C evlerinin geniş yüzleri surlara bakarken dar yüzleri kente doğrudur.³⁰⁵

Troya VI'nın başlangıcından itibaren devam eden höyük merkezine doğru yönelim tamamen bilinçli bir şekilde uygulanmıştı. Kraliyet Kalesi de bu dönemde yapılmıştı. Troya VI' nın başladığı andan itibaren planlı olarak bir aşağı şehir de kurulmuştu. Aşağı şehir yaklaşık olarak 350.000 m² bir alanı kaplamaktadır.³⁰⁶ Troya VI evlerinin çoğunun kısa kenarları yerleşim alanının içine yani kente bakarken geniş kenarları yani uzun tarafları ise kent duvarlarına bakmaktadır. Böylece trapezodial evler içerden dışa doğru genişleyen höyük planına oldukça uygun bir durum meydana getirmişlerdir. Bu düzenleme söz konusu ev planlarının ustalıklı ve önceden planlandığının göstergesidir. Burada yer alan yapıların içinde bulunduğu teraslar ise birbiri içine yarım daireler olarak yerleştirilmiştir. Bu yönü de Boğazköy ile oldukça benzerdir. Troya VI' da kent içinde birbirinden bağımsız olarak yer alan mimari yapılar inşa edilmiştir.³⁰⁷

Bu yapılarda yine sur ile güvence altına alınmıştır. Yangınla tahrip edildiği bilinen bu sur uzunca bir süre terkedilmiştir.³⁰⁸ Yaklaşık 8 m. yükseklikte olan bu sur duvarları çok etkileyici bir şekilde zafer dolu bir geçmişe tanıklık etmekteydi. Bu kale duvarlarına yaslanmış taş evlere ait temeller gün yüzüne çıkartılmıştır. Bu durum Troya VI' da bir aşağı yerleşmenin varlığına işaret etmektedir. Hemen sur dibinde bir yapı topluluğunun inşa edilmiş olması yerleşim alanının yoğun nüfus barındırdığının kanıtıdır. Troya VI'da yer alan büyük kule etrafında yer alan alanda, Troya VI başlangıcından beri yer alan bir dış yerleşme vardır. Bugün gördüğümüz sur kalıntıları daha önce tahrip olan erken döneme ait sur kalıntıları üzerine inşa edilmiş olmalı ve bu

³⁰⁵ Akurgal, 2003: 245.

³⁰⁶ Manfred Korfmann, "Troia 1994 Kazı Sonuçları", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı I, 29 Mayıs – 2 Haziran 1995 Ankara*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1995, s.285.

³⁰⁷ Ekrem Akurgal, "Batı Anadolu'da Konut, Yerleşme Ve Kent Planlaması (M.Ö.3000-30)", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut Ve Yerleşme, Housing And Settlement In Anatolia A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul, 1996, s.139.

³⁰⁸ Korfmann, 1996: 85.

ihtişamlı yapıya bir kule de eklenmiş olmalıdır. Oldukça büyük taş ev temelleri kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Bu temeller kale içerisinde yer alan yapılar kadar olmasa da oldukça etkileyicidirler.³⁰⁹

Troya VI'da bulunan surun büyük taş temelleri ve kerpiçten duvarları ile çok etkileyici beden duvarları mevcuttu. Sur, kentin genel planı açısından oldukça anlamlıydı. Surun tamamının ortaya çıkarılması kuzeydoğu burcunun da tanımlanmasını sağlamıştır. Buradaki burcun aşağı kentin su deposu olduğu düşünülmektedir. Bu burç ile aşağı kentin kuzey kapısı çok etkili bir şekilde korunabiliyordu. Olasılıkla burcun hemen batısında kaleye giriş sağlanan dik bir yol vardı. Bu yoldaki girişte yine bu burçtan çok kolay bir şekilde denetlenebilirdi. (Levha.17-Res.2)

Troya VI Aşağı Kent 35 hektarlık geniş bir alanı kapladığı düşünüldüğünde Troya'nın Batı Anadolu ve Ege'de dönem için en büyük kentlerden biri olarak ön plana çıktığı görülmektedir.³¹⁰ Bazı bilim insanları Troya'yı kent olmayacak kadar küçük ve yoksul olarak değerlendirse bile Troya'yı Eski Yakın Doğu/Anadolu Saray veya Tapınak Kentleri ya da Anadolu Yerleşim ve Ticaret Kentleri olarak tanımlanan yerlerle benzeştirmek ve karşılaştırmak çok daha doğru olacaktır. Durum bu yönüyle değerlendirildiğinde Troya VI, sur duvarlarıyla iyi bir şekilde korunmuş, bir aşağı kent tarafından etrafıca çevrelenmiş bir Anadolu kalesiyle oldukça tipik bir benzerlik taşımaktadır. Bu örneklerin M.Ö. ikinci bin yıldaki en bilinenleri veya Troya'ya en yakın benzerleri Kültepe ve Boğazköy-Hattuşa'dır. Aşağı kentlerde genellikle yoğun bir yerleşim düzeni mevcut olmakla birlikte bu tip yerleşimlerde arazinin jeolojik yapısı ve doğal konumunu gözetten bir planlama yapılmaktadır. Troya mimarisi çağdaşı olan Anadolu yerleşimleriyle karşılaştırıldığında tıpkı doğudaki kalelerde yaşamakta olan insanlar gibi Troya Kalesi sakinleri de belli bir sınıftan yani soylular sınıfından oluşmaktaydı. Kale veya surla çevrili olan bir aşağı kent modeli Ege yerleşimleriyle karşılaştırılacak olursa Troya'nın Orta ve Geç Tunç Çağları için ne kadar büyük bir kent olduğu açıkça görülecektir. Bu durum Anadolu yerleşimleri için doğal, batı yerleşimleri için ise çok az rastlanan bir durumdu. Batı Anadolu'nun uç kısmında bulunan Troya

³⁰⁹ Korfmann, 1996: 86.

³¹⁰ Korfmann, 1996: 89.

kenti Anadolu tipini çok iyi yansıtmaktadır. Kuleler Hitit İmparatorluğu, savunma hendekleri Boğazköy, sur duvarları ise Alişar örnekleriyle oldukça benzerdir.³¹¹ Coğrafi konumu, deniz ticareti, Asya ile Avrupa arasındaki boğazı denetlemesi ile Akdeniz’e geçişi sağlaması gibi özelliklerinin yanında gemilere kılavuzluk hizmeti verme olanağı da sunmaktaydı. Troya, konumu itibarıyla bu gemilere yiyecek ve içecek dağıtımını ile bunların geçişlerini denetleme olanağı yönünden oldukça önemli bir noktadaydı. Bu döngü dönem için orta Anadolu’da ticari ve siyasi gücü olan örgütlenmelere veya kent devletlerine bağlıydı. Çünkü ticaret takas usulüyle yapılmakta ve bu usul belirli merkezler tarafından örgütlenmekteydi. Bu sistemin önemli merkezlerinden biri de Troya’dır. Dolayısıyla Troya bir sahil kentinin özelliklerini barındırdığı gibi siyasi yapı bakımından da tam bir Anadolu’luydu.³¹²

M.Ö. 17-13. yy’a ait Troya (VI ve VIIa) tahmin edildiği gibi bir dış yerleşim yerine sahipti. Bu yerleşim yerinde başlangıçta ahşap yapılar yer alırken daha sonra taş binaların varlığı söz konusudur. Kalenin 400 m. kadar güney kesiminde ana kayaya uyulmuş bir savunma hendeği yer almaktaydı. Buranın nüfusu 5000 ila 10.000 dolaylarında olup yakın doğunun önemli bir siyasi ve ekonomik merkezi durumundaydı.³¹³ Koruma hendeğinin bazı noktalarında 10 m’lik aralıklar yer almaktadır. Bu aralıklar aşağı şehre ulaşmak için bırakılmış araba yollarıydı.³¹⁴ Troya VI’ ya ait son evrede Aşağı Şehirde yer alan uzun dikdörtgen bir ev oldukça dikkat çekicidir. Surun hemen ön tarafında, güney kapısının yanında bu uzun evlerden biri yer almaktadır. Söz konusu bu ev 16 m uzunluk ve 5 m kalınlıktadır. “Antalı Ev” olarak bilinen bu evin dış duvar kısmı yüksek işçilikli taşlardan yapılmıştır. Aşağı Şehir’ de bulunan bir başka uzun ev ise 18 x 6 m ölçülerine sahipti.³¹⁵ Troya VI’ da Anadolu ve Ege tesirleri görülmekle beraber, Kale ve Aşağı Şehir yapı tarzıyla da Anadolu ve

³¹¹ Korfmann, 1996: 91-92

³¹² Korfmann, 1996: 94.

³¹³ Korfmann, 2002: 397.

³¹⁴ Becks, 2002: 87.

³¹⁵ Becks, 2002: 88.

Yakındoğu yerleşim tarzını yansıtmaktadır. Şehri korumak için inşa edilmiş kule yapılarında ise olasılıkla Hitit etkileri gözlenmektedir.³¹⁶

Aşağı Şehri de içine alan Troya'nın toplam yerleşim alanı 350.000 m²'yi buluyordu. Aşağı şehir savaş arabalarının taarruzlarından korunmak amacıyla kayalara oyulmuş savunma amaçlı bir hendekle çevriliydi. Troya VI bir depremle yıkılmıştır.³¹⁷

³¹⁶ Becks, 2002: 88.

³¹⁷ Korfmann, 2002: 349.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SARAY MİMARİSİNİN YÖNETİME DAİR DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Saray mimarisi, form, işlev ve gelişim olarak değerlendirildiğinde; donanım ve teknik gibi bir takım özelliklerine ek olarak bir temsil niteliği de taşımaktadır. Bir kralın veya yöneticinin yaşamını nasıl ve nerede sürdürdüğüne ilişkin bir takım sorular sorulduğunda, mimari geniş çaplı olarak değerlendirilebilir. Değerlendirmeler sonucunda görülecektir ki zaman içerisinde yöneticilere ait merkezlerde bir takım temel unsurlar kısmi değişikliklere rağmen aynı kalabilmiştir. Bunlar: yönetici ailesi için tasarlanmış iç mekânlar, saraylardaki personel için çalışma ofisleri ve barınma mekânları, misafirlere ayrılmış gösterişli bir mimari tarzı olan kabul salonları ile bir takım ikamet imkânları, koruma görevi sağlayan muhafız birliklerine ayrılmış mekânlar ve nöbet kulübesi gibi yapılardır. Burada önemli olan diğer bir nokta ise halk ile yönetim arasındaki mesafenin vurgulanmaya çalışılması amacıyla surların inşa edilmesidir.³¹⁸

Bahsi geçen mekânlardan oluşmuş mimari form olan saraylar, yukarıda bahsettiğimiz tasarım şekilleriyle sevk ve idare etme işlevi ve süreci anlamına gelen yönetim³¹⁹ ve yöneticinin uygulamak zorunda olduğu organizasyon işlevi için uygun mekânlardı. Saraylar, en genel ifadeyle devlet işlerinin görüşüldüğü ve denetlendiği mekânlar³²⁰ olmakla beraber günlük yaşamla ilgili her türlü aktivitelerin de yapıldığı mekânlar³²¹ olarak da tasarlanmışlardır.

Bu değerlendirmeler ilk çağlardan günümüze doğru gelindikçe daha da somutlaşmaktadır. Örneğin neolitik köy barınaklarında izlenebilen toplumsal eylemlerin yönetilmesini sağlayan sosyal bir örgütlenmenin varlığı³²² ve bundan çok önceki zaman

³¹⁸ Seeher, 2002: 435.

³¹⁹ Aydın, 2011: 23.

³²⁰ Leick, 1988: 156.

³²¹ Meyers, 1997.

³²² Childe, 2001: 74.

dilimlerinde ise tahıl ambarlarını yönetmek için yazının gerekliliği ve kayıt tutma ihtiyacı sonucunda tarım devrimi, yazının icadını kışkırtıyordu.³²³ Tüm bu sürecin organizatör ihtiyacı ve devamında ise bu organizatörün yani yöneticinin varlığı, kendini mimari tarzı ile de hissettiren ve yönetici konutu olarak değerlendirilebilecek bir biçimde olup çok büyük bir ev şeklinde abartılı olarak inşa edilen tüm yapıların saray olarak kabul edildiği³²⁴ görüşünü gözler önüne sermektedir.

İlker toplumlardan, toplu yaşamın gereği olan sosyal paylaşımın yaşandığı çağlara değin yönetici konutu veya seçkin kişi ikameti olarak kullanılan yapılar sürekli bir şekillenme veya biçimlenme süreci yaşarlar. Bu toplu veya bir arada yaşama durumu mimari tasar olarak kendisini saraylarda açıkça göstermektedir. Örneklendirilecek olursa erken dönem saraylarından Mari Sarayı, plan itibarıyla sıkı bir hiyerarşik yapının ve etkili bir organizasyonun başarılı bir şekilde yaşatıldığı bir tarz olarak öne çıkmaktadır.³²⁵

Bir diğer örnek olan Arslantepe Sarayında iç mekâna ait duvar bezemelerindeki zenginlik, prestij ikonlarının fazlaca kullanıldığına dolayısıyla ideolojinin gücü meşrulaştırılırken oynadığı rolün önemine ve tarzına dikkat çekmektedir.³²⁶ Özellikle geçiş alanlarında bulunan bu duvar resimlerinin süsleme amacı dışında sembolik anlatısal özellikte ve beraberinde ideolojik mesajları ziyaretçiye iletmek amacıyla da yapıldıkları düşünülebilir.³²⁷ Ayrıca depolama ve dağıtım faaliyetleri ile ilişkili birimlerin, bir kamu yapısı içerisine yerleştiriliş tarzı da çok önemlidir. Bu durum devletin gelişmeye başladığı evrelerde bu tür faaliyetlere atfedilen ideolojik önemi göstermesi bakımından çok önemlidir.³²⁸ Gerçekte bu yapı şahsi ikamet veya konut

³²³ Barreau – Bigot, 2006: 27

³²⁴ Naumann, 2007: 398.

³²⁵ Leick, 1988: 155.

³²⁶ Frangipane, 1996: 62.

³²⁷ Frangipane, 2003: 16.

³²⁸ Frangipane, 1993: 43

amaçlı bir kullanım alanı olarak değil, birçok faaliyetin bir arada yürütüldüğü kamu hizmetleri için tasarlanmış olma izlenimi taşımaktadır.³²⁹

Yine iç mekânlarda bulunan depo odaları mimari bir yapı olarak oldukça düşündürücüdür. Norşun Tepe Sarayında yer alan depolama kaplarında, 200 ton hububat depolanabilmekte ve bu kompleks yapı yöreye ait tarımsal üretimin fazlalığının da önemli bir belirtisi olmaktadır.³³⁰ Muhtemelen bir beye ait ikamet olan ve pithos binası olarak adlandırılıp ana bölüm olarak nitelendirilen bu idari kısım, planın oldukça geniş tutulduğu anıtsal bir yapıdır.³³¹ Depoların ekonomik gücün temel kanıtı olduğu bilinmektedir. Bu mimari tarzıyla Norşuntepe ETÇ III sonlarında çevresindeki arazinin tarımsal ürünlerinin korunduğu büyük bir ambar olarak saray gibi bir merkez görünümünde olup yörenin ekonomik liderliğini de yaparak yerleşmenin ekonomisinin kontrolünü sağlamıştır.³³² Tasarımı ve donanımı ile yine oldukça dikkat çekici bir görünüm yansıtan sarayların diğer yapı gruplarında farklılıkları göz önüne alındığında depo odaları, büyük boyutlu mimari tarzı ve çok sayıda küçük buluntularıyla Acmhöyük Sarıkaya Sarayı'nın da topluluğun "bey"ine ait bir saray olduğu şüphesizdir.³³³

Mimari olarak güçlü bir yapı arz eden kalın duvarlı Elmalı Karataş/ Semayük yapısının kademeli olarak güçlendirilmiş olduğu, müstemilatları ile beraber özerk bir bölge oluşturduğu gözlenmiş ve bu mimari tarzından hareketle ayrıcalıklı ve yönetici olduğu düşünülen bir kişiye ait olabileceği ileri sürülmüştür. Yapının inşası ETÇ II' ye tarihlenmektedir ve yapının varlığının ise ETÇ II döneminde sonlandığı tahmin edilmektedir.³³⁴ Mimari form olarak dikkate değer diğer bir yapının yer aldığı Troya II tabakasından yola çıkıldığında; üretim fazlası malı yönetici sınıfın elinde topladığı ve bu yönetici sınıfın kral ve muhafızlarının yerleşmenin ortasında bulunan A-

³²⁹ Frangipane, 1996: 62.

³³⁰ Hauptmann, 1979: 62.

³³¹ Hauptmann, 1974: 74.

³³² Hauptmann, 1979: 62.

³³³ Özgüç, 1999: 62.

³³⁴ Mellink, 1965: 245.

megaronunda ikamet ettikleri de ileri sürülmektedir.³³⁵ Bir başka ifadeyle Troya’da kale iç kısmında seçkin sınıfı veya yönetici sınıfı oluşturan insanlar otururken halk aşağı şehirde kalenin dışında oturmaktaydı.³³⁶ Zaten iç kısmı ev olarak bölümlenmemiş böylesine büyük bir yapının sıradan bir yaşam alanı olarak kullanım göremeyeceği düşünüldüğünde; Troya II A megaronunun kendi dönemi içerisinde belirli bir topluluk tarafından, bir takım resmi amaçlar doğrultusunda kullanılmış özel ve resmi bir mekân olabileceği yorumu rahatlıkla yapılabilir. Bilim insanlarınca da bu yapı genel manada saray olarak yorumlanmıştır.³³⁷

Yönetime dair sadece iç mekân tasarımı ile değil; avlu, geçit, sokak ve yolları ile de oldukça fazla sayıda örnek sunan diğer saraylarda bulunmaktadır. Saraylarda bulunan küçük tapınım odaları ile krallar siyasi, politik ve askeri liderliklerine dinsel bir misyon da eklemişlerdir.³³⁸ Ayrıca saray kompleksini belirginleştiren diğer öğelerden olan avlular veya meydanlar ve bunlarla ilişkili yapıların konumlandırılışları da çok dikkat çekicidir. Küllioba Anıtsal Yapısı örnek alınacak olursa; iki adet megaron formunun, yerleşimin orta kısmında bulunduğu ayrıca yerleşimden bağımsız olarak meydana inşa edildikleri için de bu yapıların idari veya dini işlevli kullanılmış oldukları³³⁹ belirtilmiş ve bu yapılar kamuya ait olarak değerlendirilmiştir.³⁴⁰ Ayrıca etrafı ev dizileri ile çevrilmiş olan avlu ve sundurmanın yönü insanları saraya davet eden bir mimari anlayışı kuvvetlendirmekte ve kompleks yapının saray olarak kabul görmesini sağlamaktadır.³⁴¹

Saraylar siyasi birer merkez olmakla beraber Kültepe’ de saray, kral ailesinin ikameti ve idare veya yönetimin sağlandığı bir merkezdir. Diğer önemli işlevleri ise burada bulunan saray yapılarının kervansaray nitelikli büyük ekonomik bir merkez

³³⁵ Aktüre, 1994: 113.

³³⁶ Korfmann, 2003: 133.

³³⁷ Sevin, 2002: 126.

³³⁸ Leick, 1988: 155.

³³⁹ Efe, 1999: 170.

³⁴⁰ Efe, 1999: 170.

³⁴¹ Efe, 1999: 319.

durumunda olmalarıdır. Bu sistem için geniş avlular ve birçok depo odasının varlığı çok önemlidir. Dönem için kervanların ilk uğrak yeri bu saraylardır.³⁴² Dolayısıyla Kültepe’de bulunan Warşama Sarayı’nda, odaların yukarıda da bahsettiğimiz geniş merkezi bir avluyu etrafıca çevrelemiş olması çok özel bir durumdur.³⁴³ Ayrıca yine bura da yönetime dair önemli ipuçları sunan diğer bir olgu ise yazılı kaynaklara göre Asur’dan ithal edilen malların burada depolanması, vergi, hesap ve ödeme işlemlerinin yapılması, malların dağıtımı ve satımı işlemlerinin burada yapılmasıdır. Bunun için odaların bir kısmının ofis olarak kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Saraylar bu yönleri ile devlet yönetimi yanında çok ciddi bir ekonomik merkez veya kervansaray niteliğindedirler.³⁴⁴

Saray yapılarının konumlarını özelleştiren yollar, sokaklar, koridorlar ve avlular bu yapıların mimari bütünlüğünü çok önemli derecede vurgulamaktadır. Hattuş/Büyükale Kral Sarayı’nda kapı avlusu, bir sonraki avlu girişine dek kırmızı renkli yassı taşlarla ve 5 m genişlikte olan bir döşeme ile kaplıydı. Bu durum ise adeta günümüz “kırmızı halı” olgusu ile oldukça benzerdir.³⁴⁵ Yine burada yer alan 72 m uzunluğunda olan aşağı avlu, sütunlu galerilerle çevrelenmişti. Bu avluyla ilişkili olan M ve G yapılarının reprezentasyon amaçlı olarak kullanılabileceği görüşü ise bu mekânların büyüklüğü ve süslemelerine dayanılarak ileri sürülmüştür.³⁴⁶

Yine Hattuş/Büyükale Kral Sarayı’nda bulunan D yapısında varlığı bilinen üst katın Hitit Büyük Kralları’nın karşılama ve ağırlama amacıyla kullandığı “kabul salonu” işlevli büyük bir salon olduğu düşünülmektedir.³⁴⁷ Dip kısımlarda yer alan ve oldukça korunaklı bir mimari tarzla Büyük Kalenin korunmaya en uygun bölgesinde, kalenin kuzeybatısında bulunan E ve F yapıları Kralın özel odaları³⁴⁸ olarak

³⁴² Özgüç, 1999: 25.

³⁴³ Özgüç, 1999: 60.

³⁴⁴ Özgüç, 1999: 63.

³⁴⁵ Seeher, 2002: 435.

³⁴⁶ Seeher, 2002: 435.

³⁴⁷ Seeher, 2002: 435.

³⁴⁸ Yazıcı, 2015: 60.

yorumlanmaktadır. Bu özelliğinden dolayı Kral ailesinin ikamet yapıları olduğu düşünülmektedir.³⁴⁹

Elmalı Karataş/ Semayük'teki merkezi yapıyı ve yapıya ait avlu duvarını çevreleyen palisat, yerleşim yerine ait diğer evler ile yöneticiye ait olduğu düşünülen ev arasında kesin bir sınır oluşturmaktadır.³⁵⁰ Benzer bir durum Hattuşas/Büyükale Kral Sarayı'nda da kendisini göstermektedir. Halk ile yönetim arasındaki mesafenin vurgulanmaya çalışılması amacıyla surlar inşa edilmiştir.³⁵¹

Tüm bunlar göz önüne alındığında sarayların mimari formlarının seçkin kişilerin seçkinliğine denk bir oluşum ve gelişim süreci geçirdiği görülmektedir.

³⁴⁹ Seeher, 2002: 435.

³⁵⁰ Mellink, 1965: 245.

³⁵¹ Seeher, 2002: 435.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Tez konusu itibariyle M.Ö. I. Bin öncesi için Anadolu Saray Mimari'sinin gelişim süreci incelenmiştir. Saray mimarisinin gelişimine ışık olarak başlangıçta Anadolu'da kompleks bir yapı tarzı yansıtmayan fakat etrafındaki diğer yapılardan bir takım yönleriyle ayrılan anıtsal mimari formlar bulunmaktaydı. Bu anıtsal mimariye ilk örnek diyebileceğimiz Malatya/Arslantepe yerleşimindeki anıtsal yapılar, yapı tarzındaki sadelik, oda sayısının azlığı veya bu odaların çok fonksiyonlu olamayışı gibi nedenlerinin yanında, kendisini etkileyen Uruk kültüründe de henüz saray yapılarının bulunmayışı gibi nedenlerle de bir saray yapısından ziyade bir tapınak olarak yorumlanabilir. Anıtsal inşanın Yakındoğu' da temsili noktasında önemli bir yer tutan Arslantepe yerleşimi, seçkin sınıf için düzenlenmiş yapılar olarak geniş yankı uyandırmıştır. Bu yapı tarzı ile de saray mimarisinin gelişiminde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Daha sonraları ise bu gelişim sürecini Anadolu yer alan, “bey evi” veya “ağa konağı” olarak da yorumlanan ve yerel özelliklerle inşa edilmiş olan anıtsal yapılar devam ettirmektedir. Anadolu'daki ETÇ saraylarının neredeyse hepsi yerel tarzda inşa edilmiş büyük evler olup yönetici veya bey evleri olarakta yorumlanabilir.

Norşuntepe bölgenin adeta tarım ambarı özelliğine eş bir mimari donanıma sahiptir. Üretim fazlası malı saklamak ve korumak için özenle inşa edilmiş yapı kompleksi olarak gelişim sürecinde kendisinden sonraki yerleşimleri etkilemiştir. Batı kısımda oldukça derli toplu bir vaziyette planlanmış yerleşim yerleri, merkezde açık, boş olan bir alan ve doğu kısımda ise erzaklar için ayrılmış depolar, atölyeler ve resmi nitelikli yapılar yer almaktadır. Bir avlu çevresine yerleştirilen ve çok farklı işlevlere sahip odalardan oluşmuş bir plana sahip bu kompleks yapı alelde bir yapıdan çok öte ve dönemine ait karakteristik özellikleri bölge düzeyinde barındıran bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Avlular, çok fonksiyonlu odalar ile yaşam aktivitelerinin sağlandığı tüm birimleri birbirine bağlayan bir merkezi konumda meydanlık görevi üstlenmişlerdir. Artık iyice gelişkin kompleks bir yapı tarzı ve oldukça işlevsel bir mimari tarz belirginleşmeye başlamıştır.

Elmalı Karataş/Semayük yerleşimindeki özel yapı ise Batı Anadolu’da sürecin önemli bir temsilcisi olarak oldukça dikkat çekicidir. Burada etrafı hendeklerle çevrilmiş olan dörtgen şekilli bir yapı ve bu yapıyı çevreleyen ev kalıntıları yer almaktadır. Burada oval bir arazi üzerine yerleştirilmiş dikdörtgen bir ev kısım kısım gün yüzüne çıkarılmıştır ve bu yapı höyüğün en yüksek kısmında yer almaktadır. Yapının kademeli olarak güçlendirilmiş olduğu, müstemilatları ile beraber özerk bir bölge oluşturduğu gözlenmiştir ve bu durumdan hareketle ayrıcalıklı ve yönetici olduğu düşünülen bir kişiye ait olabileceği ileri sürülmüştür. Ayrıca megaron yapılarının yerleşimin genel dokusunda oldukça hâkim olduğuda bilinmektedir. Karataş yerleşiminin karakteristik özellikleri mimarisinin özgün olmasını sağlayan megaron planlı evlerin varlığıdır. Megaron yapısı mimari birçok yapının gelişimine temel oluşturmakla beraber yapılara örneklik teşkil etmekte ve ana kritere etki eden bir form olarak karşımıza çıkmaktadır. Megaron yapılarının temel özellikleri ön bir avluya ve ana odaya bağlı iki adet yapısal uzun duvarlardan oluşmasıdır. Uzun duvarlar öndeki ante girişlerinde sonlanmaktadır. Bu tip yapılara girişte ana odaya henüz girmeden bir hazırlık mekânı olarak tasarlanmış avlu yapıları, dış mekândan yapıya doğru bir geçiş elemanı olarak dikkat çekicidir.

Küllüoba yerleşiminde ise iki adet megaron formu, yerleşimin orta kısmında, yerleşimden bağımsız olarak meydana inşa edilmiştir. Bu nedenle bu kompleks yapıların idari veya dini işlevli kullanılmış oldukları yönünde bir yorumlamada bulunulmuştur. Bu yerleşim yeri mimari tarzıyla Anadolu’nun kuzeybatısı için dönem itibariyle siyasal erkin merkezi konumundaki yerleşimlerde bağımsız olarak inşa edilen kamusal yapıların varlığı konusunda çok önemli bilgiler sumaktadır. Demircihöyük ile benzerliği göz önüne alındığında ETÇ’nin hemen başlarında bu höyükte bariz bir şekilde Anadolu’ya has bir yerleşim planının varlığı görülmektedir. Küllüoba kompleksi bir beye ait yapı ya da kamusal alan olarak dini ve idari işlevli bir yapı olarak karşımızda durmakta ve bu tür bir konut planlamasının en öncü veya eski örneği olmaktadır. Ayrıca Batı Anadolu için çok özel bir öneme sahip olan mimari tarzın tarihi gelişimi bakımından çok büyük bir öneme sahip olan “kale yerleşim planı” içerisinde bulunan kapı-avlu-saray sıralaması, bu kadar açık olarak ilk defa Küllüoba’da görülmüştür. Bununla beraber mimari bir bütün olarak Küllüoba değerlendirildiğinde etrafının savunma duvarı ile çevrili olması bir yönüyle soylu sınıfın ihtiyaç artışı ile

ilişkilendirilebilir. Ayrıca bu duvar bir aşağı şehir veya kenar mahalle tipi ile sınıfsal farklılıkların pekiştirilmeye çalışıldığını da düşündürmektedir. Burada bir başka form olarak soylu sınıfa ait olduğu düşünülen depo yapıları elbette ki burayı sıradan ev tipinden farklı kılmaktadır. Yapı bu mimari tarzıyla yerleşme de önemli bir ailenin veya yöneticinin varlığına önemli kanıtlar sunmaktadır.

Küllüoba'da yer alan megaron kompleksleri sıra diziler halinde kendini Troya II' de de göstermektedir. Yerleşmede kuzey-güney doğrultulu, simetrik dizilmiş, megaron planlı yapılar yer almaktadır. Tek odalı olan bu yapılara ayrı ayrı işlevler yüklenmiş olabilir. Fakat buradaki yapılar daha merkezi bir konumda ve seçkinlerce özel olarak inşa ettirilmişçesine daha da dikkat çekici bir konumda yer almaktadırlar. Ayrıca artık Küllüoba' da savunma duvarı aracılığıyla belirginleşmeye başlayan sınıfsal farklılıklar Troya'da daha da netlik kazanmış ve kale iç kısmında seçkin sınıf veya yönetici sınıfı oluşturan insanlar otururken halk aşağı şehirde kalenin dışında kalmıştır.

Anadolu'da gerçek anlamda ilk sarayın Kültepe Warşama Sarayı olduğu artık daha açık görülebilmektedir. Tamamen Asur Kültürü etkili ithal bir form olarak karşımızda duran bir mimari tarz yansıtmaktadır. Warşama Sarayı, Eski Saray'ın üzerine inşa edilmiştir. Eski Saray, "Anadolu Yerleşim Şeması"nın küçük bir kopyası gibidir. Yani Anadolu'nun adeta yerel bir versiyonudur. Bu yönüyle Demircihöyük ile oldukça benzerdir. Yuvarlak formu ve radial dizilmiş evlerden ötürü Anadolu Yerleşim Şemasına göre tasarlanmıştır. Warşama ise kareye yakın dikdörtgen bir planla ve kervansaray niteliği ile daha ön planda durmaktadır. Warşama sarayının en önemli özelliği kendi türünün Anadolu'daki ilk örneği olan mimari bir plana sahip olmasıdır. Merkezdeki avlunun etrafına konumlandırılmış odalardan oluşan bir mimari plana sahiptir. Warşama Sarayından çok daha sonra Acemhöyük, Karahöyük ve Beycesultan anıtsal yapılarında da Warşama etkileri görülmektedir. Yani bu yapılarda çok odalı, dikdörtgen yapı ve iki katlı yapılar olup adeta Asur'dan ithal edilmişçesine Asur Tipi Saray formunun kültürel dağılımı ve etkileşimi alanında bulunmaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın bitmesine müteakip Asur ile Anadolu bağı kopmuş ve mimaride artık Anadolu kendi yerel mimari tarzı ile devam etmiştir. Asur mimari tarzı olan Warşama'dan sonra Anadolu'da saray geleneği, yerel özellikler ile çok fonksiyonlu yapılar topluluğundan müteşekkil ayrı bir form arz etmektedir.

Anadolu Saray Geleneği artık kareye yakın dikdörtgen formlu Warşama tarzı ile değil daha fonksiyonlu, daha ayrı ve özgün bir tarzla devam etmektedir. GTÇ dönemine geldiğimizde yerel geleneği örneklendirecek Anadolu'ya özgü, gerçek veya tam anlamda saray olarak kabul edilebilecek yapıların varlığını görüyoruz. Bu duruma ilişkin özellikle Hattuşaş-Büyükale ve Troia VI birbirlerine benzer olup çok çeşitli ve fonksiyonel yapılardan veya yapı gruplarından oluşmuşlardır.

Hattuşaş-Büyükale saray fonksiyonunu tam anlamıyla taşır. Hitit siyasi merkezinin belirginlik kazandığı Büyükale'de, üç adet oldukça geniş avlu etrafına dizili bulunan yapılardan oluşturulan özgün saray mimarisi ile Hititler, kendi zamanlarına kadar yaşamış uygarlıklardan ve çağdaşlarından ayrı bir tarz geliştirmişlerdir. Geçitlerle ulaşılan ön avlu, farklı büyüklüklerde ki diğer avlular ve kabul salonları ile kompleks kavramını tam anlamıyla karşılamaktadır. Güçlü surlar ile çevrili bu yapının saray fonksiyonu da göz önüne alındığında yapının, Kale/Saray olarak yorumlanması mümkündür. Yine aynı dönem için oldukça önemli olan diğer bir yapı olan Troia VI' da Hattuşaş gibi yerel özellikli bir yapı tarzıdır. Etrafının güçlü surlarla çevrili olması, çok fonksiyonlu yapılar topluluğundan oluşması gibi özellikleri ile saray fonksiyonu taşımakta ve kendine özgü bu tarzı ise yine bu yapının da, Kale/Saray olarak yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Her iki yerleşim yerinde bulunan saray yapıları güçlü bir surla çevrelenmiştir ve bu mimari tarz ile yönetici kesim böylece dış dünya ile kendi halklarından kendilerini ayırmışlardır.

Tüm bunlarla beraber konusu itibariyle tezde, saray mimarisinin yönetime dair neler düşündürdüğü konusunda da bilgiler sunulmuştur. Çağlar boyunca insan hayatı için oldukça önemli olan organizasyon veya örgütlenme hemen her iş için ihtiyacı hissedilen kavramlardır. Bir düzenleniş biçimi olarak da ifade edilen örgütlenme bir takım ideallerin gerçekleşmesi doğrultusunda gerekli olan yer, araç-gereç ve bireyin sağlanması ayrıca bunların belirli bir sitemle bir araya getirilip koordinasyon veya görev dağılımı yapılması olarak da ifade edilebilir. Örgütlenmeye, yönetime ve buna ilişkin mimari formlara her daim ihtiyaç duyulmuştur.

Yönetim her insan topluluğunun bir arada uyumlu yaşaması için gerekli bir olguydu. İlk çağlarda olası iklim değişiklikleri vb. diğer durumlarda verimin veya üretimin azalması ve bununla birlikte mevcut kaynakların paylaşılamaması sorunu

yönetim ihtiyacı doğurmuş olabilir. Siyasi ve hukuki bir otoritenin varlığı ve yine aynı otoritenin denetimi, ticaretin varlığı ve devamı için kaçınılmazdı. Sadece kaynakların birikimi ve organizasyonu için bile bir otorite ihtiyacı olmalıydı.

Bu durum insanlığın zihin algısında bir mekân arayışı oluşturmuş ve bu durumun yansıması olarak hiç şüphesiz günümüze kadar süren, “seçkin konutu” veya “saray” olarak adlandırılan birtakım yönetim ve idare merkezli yapıların oluşmasını tetiklemiştir. Seçkin ve soylu bir sınıfa ait olan bir mekânın düzenleniş biçimi başından sonuna kadar özen gösterilen ve yerine göre anıtsal mimari anlayış ile desteklenen, oldukça yüksek estetik hazzı barındıran, güçlü mimari formlar olarak önde duran bir tarzdadır. Anıtsal mimari formlar bu yönleri ile yeni inşa alanlarında da uygulanması en kolay, güvenilir ve risk barındırmayarak kabullenilebilirlik açısından en etkin referans noktasında bulunmaktadır.

Bazen zamanla artan ilişki taleplerini karşılamak için ve bazen de, iskân amacıyla sonradan gelen grupların şekillendirmesiyle sürekli değişen ve gelişen her yapı tarzının, oluşum aşamasından sergileniş sürecine kadar, odak noktasında bulunan en temel olgu hiç şüphesiz insan olgusudur.

Bu bağlamda söylenebilir ki; okunması gereken belki de en önemli eser insandı. Çünkü insan, kültürel hafızanın ve kültürel aktarımın en önemli kaydedicisi ve taşıyıcısıydı. Bu nedenle saraylar incelenirken oldukça zengin ve gösterişli bir yaşamın izleri, neredeyse günümüz protokol kurallarına yakın kurallar, kabuller, merasim törenleri, adeta kırmızı halılı yollar, şeref holü tarzında koridorlar ve tüm bunların ışığında mimari formların düzenleniş biçiminin kökenleri de değerlendirilmiştir.

Konu üzerine fikir veren bu titiz çalışma ile amaçladığımız, sarayların seçkin kişiler tarafından kullanılan yalnız yönetici konutu veya ikametgâhı niteliğinde olmadığı, bu kompleks yapıların aynı zamanda ekonomik ve ticari işlevleriyle de ön plana çıktığını ve en önemlisi mimari bir form olarak sarayların mimari yönetimin ideolojik gücünü belirgin bir şekilde yansıttıklarını vurgulamaktır.

Tez konusu olarak incelediğimiz Anadolu’ya ait bu saraylar kendilerine ait bir tip ve geleneksel bir tarz da oluşturulmuşlardır. Saray yapıları, görsel ihtişamın ve

anıtsal yapının çok özenli bir şekilde yansıtılabileceği belki de en önemli mimari formlardır. Anadolu Coğrafyasının mimari karakteristiğini ve yapı tarzını ustaca ve özenli olarak yansıtabilen bir düzenleniş ile Anadolu Sarayları, çağdaşlarından çok önde durmaktadırlar. Görev dağılımı, mekân kullanımı ve sosyal alan tasarımı ile oldukça işlevseldirler.

Sonuç olarak çekim ve cazibe merkezi durumda olan saraylar, oldukça yüksek bir estetik tarzın yansıması ile anıtsallık ve ihtişamın uyumu birer mimari form olarak içinde bulunduğu kentin simgeleridir. İnsanlar için ilk bakışta hemen seçilebilen bir görünüştedirler. Başlı başına kenti gözlemleyen bir gözlem platformu ve diğer yapıların geleneksel olarak merkezinde olan bir konumla yönetime güç katmış ve yerleşim alanına çoğu zaman tepeden bakan bir tarzla geleneğin otorite öğretilerinin yansıması olmuşlardır. Bu yapılar yerleşke insanı için birer referans noktası, tüccarların ise buluşma noktalarıdır ve kültürel-sosyal paylaşımın ve dağılımın da merkezinde yer almalarını sağlayan özellikli bir konumdadırlar.

İnsanlığın kültürel aktarımı günümüzde de bu görüşü doğrulamaktadır. Önemli resmi konutlar ve ibadethaneler genellikle şehir merkezine konumlandırılmaktadır. Özellikle kamu yapıları, ziyaretçileri tarafından kolay ulaşılabilen bir özellik barındıran tarzın yanında kendisine doğru yönelim ve adeta davet ettirme düşüncesinin bir ürünü olarak önceden hazırlanmış bir planla inşa edilmişlerdir. Günümüz yapıları da, kabul salonları, halk ve protokol girişi gibi bölümlerle zamanın öncesinden gelen bir geleneği hatırlatmaktadırlar.

KAYNAKÇA

ACAR, E., (1996), “Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut Ve Yerleşme, Housing And Settlement In Anatolia A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul (380-394).

ALP, S., (1990), “Konya-Karahöyük 1988 Kazısı”, *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Antalya 18-23 Mayıs 1989, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara (275-283).

ALP, S., (1994), *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir Ve Damga Mühürleri*; TTK Yayınları V. Dizi, Ankara.

AKTÜRE, S. , (2004), *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*, İstanbul (101-107).

AKTÜRE, S. , (1994), *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*, İstanbul (101-137).

AKURGAL, E., (2003), *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınlar, İstanbul (238-248).

AKURGAL, E., (1996), “Batı Anadolu’da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (M.Ö.3000-30)”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Housing and Settlement in Anatolia A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul (122-146).

AURENCHE, O., (1982), *A l’origine du Temple et du Palais dans les civilisations de la Mesopotamie Ancienne*, Ktema Strasbourg.

AYDIN, A. H., (2011), *Yönetim Bilimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

BALOSSİ RESTELLİ, F., (2013), “Arslantepe: Devletin Kökeni”, *Atlas Dergisi*, Sayı: 243, (40-47).

BARREAU, J. C. – BİGOT, G., (2006), *Tarih Öncesinden Günümüze Bütün Dünya Tarihi* (Çev. A. ÖZİŞİK), Dharma Yayıncılık VIII, İstanbul.

BECKS, R., (2016), “Tarih Öncesinde Likya”, Edt: H.İŞKAN ve E. DÜNDAR, *Lukka’dan Likya’ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos’un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (26-35).

BECKS, R.,(2002)., ”Yüksek Troia Kültürü: Troia VI / VII a”, *Troya Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul (84-93).

BİTTEL, K., (1972) *Boğazköy Rehberi*, Dönmez Ofset, Ankara.

BRANDAU, B. – SCHİCKERT, H., (2004), ”Tapınaklar, Kapılar ve Saraylar: Hattuşa’nın Yapı Ustaları”, *Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*, (Çev.: Nazife MERTOĞLU), Ankara.

BLEGEN, C.W. – CASKEY, J.L. – RAWSON, M., (1953), *Troy III, The Sixth Settlement*, Princeton University Press, Princeton.

CAMPBELL G., (2007), *The Grove Encyclopedia of Classical Art and Architecture*, Oxford Üniversitesi.

CAMPBELL G., (2003), *The Oxford Dictionary of the Renaissance*, New York.

CANMAN, D., (1995), *Çağdaş Personel Yönetimi*, TODAİE Yayını, Rüzgar Kitabevi, Ankara.

CHİLDE, G., (2001), *Kendini Yaratan İnsan* (çev. F.OFLUOĞLU), Varlık Yayınları, İstanbul.

CHİLDE, G., (2009), *Tarihte Neler Oldu* (çev: A. ŞENEL- M. TUNÇAY), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

EFE, T., (1997), “Seyitgazi/Küllüoba 1996 Yılı Kazısı”, *XIX Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara (151-172).

EFE, T., (1999), “Küllüoba 1997 Yılı Kazısı”, *XX Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*”, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara (165-183).

EFE, T., (2000), “Küllüoba 1998 Yılı Kazısı”, *XXI Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*”, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara (117-129).

EFE, T., (2001), “Küllüoba 1999 Yılı Kazısı”, *XXII Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*”, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara (105-119).

EFE, T., (2002), “Küllüoba 2000 Yılı Kazısı”, *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara (315-327).

EFE, T., (2003), “Küllüoba 2001 Yılı Kazısı”, *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara (461-467).

ENGELS, F., (2003), *Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni*, Eriş Yayıncılık, İstanbul.

FİŞEK, K., (2015), *Yönetim*, Sözkese Matbaacılık, Ankara.

FİDAN, E., (2012), “Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi”. *Mimarlar, Arkeologlar, Sanat Tarihçileri, Restoratörler Ortak Platformu 7* (1-44).

FRANGİPANE, M., (1996), “Doğu Anadolu’da Kentleşme Modelleri”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Housing and Settlement in Anatolia - A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul (60-69).

FRANGİPANE, M., (1993), *Arslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme, Türkiye’deki İtalyan Kazıları* (çev. E. ÖZBAYOĞLU), Ankara İtalyan Kültür Heyeti Yayınevi.

FRANGİPANE, M., (2003), “Merkezi Ekonominin Doğuşu Son Kalkolitik Çağ”, *Arkeoatlas Dergisi*, Sayı: 2 (10-41).

FRANGİPANE, M., (2004), *Arslantepe*, Electa, Milano.

GEVGİLİLİ, A. – HASOL, D. – ÖZER, B., (1997), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Yem Yayın, İstanbul.

GÜNEY, S., (2007), *Yönetim ve Organizasyon*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

HARMANŞAH, Ö., (2015), *Eski Yakındoğu'da Kent, Bellek, Anıt* (çev. Fügen YAVUZ), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HAUPTMANN, H., (1979), “Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağın Bitimine Kadar Norşuntepe’de Yerleşmenin Gelişimi”, *VIII. Türk Tarih Kongresi 11-15 Ekim 1976, Ankara, I. Cilt* (55-63).

HAUPTMANN, H., (1974), *Keban Projesi 1971 Çalışmaları*, Ankara (71-103).

HAUPTMANN, H., (1971), *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, Ankara (71-91).

HAUPTMANN, H., (1976), *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ankara (41-101).

HASOL, D., (2010), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayın, İstanbul.

HEİNRİCH, E., (1984) *Die Palaste Im Alten Mesopotamien*, Walter de Gruyter, Berlin.

HERODOTOS, (2012), *Tarih* (Çev. Müntekim ÖKMEN), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Kitap: Klio, İstanbul.

HESSE, B. – PERKİNS Jr., D. (1974), “Faunal Remains from Karataş-Semayük in Southwest Anatolia: An Interim Report”, *Journal of Field Archaeology*, Vol. 1(No.1-2), (149-160).

HOMEROS, (2012), *İlyada*, (Çev: Azra ERHAT- A. KADİR) Can Sanat Yayınları, İstanbul.

IŞIK, F., (1998), “Megaron Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü” , *Adalya II* (1-49)

KAYAN, İ., (2002), “Troia Yöresi’nin Yüzey Şekilleri”, *Troia : Düş ve Gerçek*, Homer Kitabevi, İstanbul (295-325).

KORFMANN, M., (1983), *Demircihüyük: Die Ergebnisse Der Ausgrabungen 1975-1978, Band I, Architektur, Stratigraphie und Befunde*, Philipp von Zabern, Mainz.

KORFMANN, M., (1995), “Troia 1994 Kazı Sonuçları”, *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I, 29 Mayıs – 2 Haziran 1995 Ankara*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara (283 – 305).

KORFMANN, M., (1996), “Çanakkale Boğazı’nda Troiya Kalesi ve Aşağı Kenti, Denizlerin ve Karaların Birleştiği Yerdeki Savaş ve Barış Kenti”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Housing and Settlement in Anatolia: A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul (83-99).

KORFMANN, M., (2002), “Tarih Öncesi Yerleşim Yeri Hisarlık Tepesi, En Alttan Üste Doğru Troya’nın On Kenti”, *Troia : Düş ve Gerçek*”, Homer Kitabevi, İstanbul (347-355).

KORFMANN, M., (2002)., “Yüksek Troia Kültürü (Troia VI ve VII a) Bir Anadolu Kültürü”, *Troia :Düş ve Gerçek*”, Homer Kitabevi, İstanbul (391-407).

KORFMANN, M., (2003), “Troia Homeros’un Mirası” *Tunc Bakislar, Anadolu’da Son Kalkolitik ve İlk Tunc Çağı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı: 2* (130-137).

KÖKTÜRK, A., (2015), “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi 7 (13)* (73-97).

KULAKOĞLU, F., (2011), “Kültepe Kaniş-Karumu: Anadolu’nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi ”, Edt: F. KULAKOĞLU ve S. KANGAL, *Anadolu’nun Önsözü, Kültepe-Kaniş Karumu, Asurlular istanbul’da*, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları No:78, İstanbul (33-56).

KULAKOĞLU, F., (2013), “Uluslar Arası Ticaret Merkezi – Kültepe Kaniş”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi* , Aktüel Arkeoloji Yayınları, Sayı: 35 (78-101).

LEİCK, G., (1988), *Dictionary of Ancient Near East Architecture*, Routledge Yayınevi, Londra.

LLOYD, S. – MELLAART, J., (1965), *Beycesultan Vol. II, Middle Bronze Age Architecture and Pottery, The British Institute Of Archaeology*, Ankara.

MARSHALL, G., (1999), *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. AKINHAY, D. KÖMÜRCÜ), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

MELLINK, M. J., (1964), ”Excavations at Karataş-Senayük in Lycia, 1964”, *American Journal of Archaeology Vol: 69, No: 3*, Archaeological Institute of America (241-251).

MELLINK, M. J., (1965) "Excavations at Karataş-Senayük in Lycia", *American Journal of Archaeology Vol:70, No:3*, Archaeological Institute of America (245-257).

MELLINK, M. J., (1984), "The Prehistoric Sequence Of Karataş- Semayük", *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara (103-107).

MELLINK, M. J., (1993) "Elmalı- Karataş Report On 1991 Activities", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara (493-495).

MELLINK, M. J., (1994), "The E.B. II-III Transition At Karataş- Semayük", Village, Center And Cemetery", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara (457-461).

MEYERS, E. M., (1997), *The Oxford Encyclopedia of in the NearEast*, Vol: 4, New York.

MORGAN, L. H., (1994), *Eski Toplum* (çev.Ü. OSKAY), Payel Yayınevi, İstanbul.

MUCUK, İ., (1998), *Modern İşletmecilik*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

NAUMANN, R., (2007), *Eski Anadolu Mimarlığı* (çev. B. MADRA), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

NEVE, P., (1996) "Hitit Krallığı'nın Başkenti Hattuşa'da Konut", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Housing and Settlement in Anatolia – A Historical Perspective, Habitat II*, İstanbul (99-116).

NISSEN, H.J., (2004), *Ana Hatlarıyla Mezopotamya Yakın Doğu Arkeolojisi'nin İlk Dönemleri (İ.Ö. 9000-2000)*, (çev. Z. Zühre İLKGELEN), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

ÖZDOĞAN, M., (2013), “Fırat Uygarlıkları: Tarihin Aktığı Nehir”, *Arkeoatlas Dergisi*, Sayı: 2 (72-77).

ÖZGÜÇ, N., (1968), “Acemhöyük Kazıları”, *Anadolu(Anatolia)* X-1966, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara (1-28).

ÖZGÜÇ, N., (1977), “Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları”, *Belleten XLI*, Sayı: 162, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara (30-49).

ÖZGÜÇ, T., (1999), *Kültepe-Kaniş /Neşa Sarayları ve Mabretleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÖZTAN, A., (1991), 1989 Yılı Acemhöyük Kazıları, *XII Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 28 Mayıs-1 Haziran 1990, *Ankara Üniversitesi Basım Evi*, (247-259).

POSTGATE, J. N., (1994), *Early Mesopotamia Society and Economy at the Dawn of History*, Oxford: Ekinox Inc.

RENFREW, C. – BAHN, P., (2013), *Arkeoloji Anahtar Kavramlar* (Çev. S. SOMUNCUOĞLU), İstanbul.

SCHACHNER, A., (2011), “Anadolu’nun İlk Merkezi Gücü Hitit İmparatorluğu’nun Başkenti Hattuşa”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Mayıs-Haziran 2011, Sayı: 21, Yaysat, (30-46).

SEEHER, J., (2006), *Hattuşa Rehberi Hitit Başkentinde Bir Gün*, Ege Yayınları, İstanbul.

SEVİN, V., (2002), *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul.

SEVİN, V., (2002), *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

ŞENEL, A., (1982), *İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

TOSUN, K., (1992), *İşletme Yönetimi*, Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara.

WARNER, J. L., (1994), *Elmalı-Karataş II. The Early Bronze Age Village of Karataş*, Bryn Mawr College Archaeological Monographs, Bryn Mawr.

YAZICI, Ç., (2015), “Hattuşa Coğrafyası ve Kentin Kısa Tarihi”, *Hitit Başkenti Hattuşa, Alacahöyük, Şapinuva, Eskiyyapar, Hüseyindede, Pazarlı, Nerik, Buğazköy Müzesi, Alacahöyük Müzesi ve Çorum Müzesi’nde Hitit Dünyasına Yolculuk*, Uranüs Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık, İstanbul (30-54).

YENER, K.A., AKAR, M., (2012), “Alalakh Antik Kenti 2010 Yılı Çalışmaları”,33. *Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, 23-28 Mayıs 2011 Malatya*, İsmail Aygöl Ofset Matbaacılık, Ankara (1-15).

İnternet Kaynakları:

WWW.GOOGLE.COM.TR. , Norşuntepe Haritası,
 (https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fprofile%2FMitchell_Rothman2%2Fpublication%2F283867750%2Ffigure%2Ffig1%2FAS%3A588169259020288%401517241887026%2FDistribution-map-of-extent-of-the-Kura-Araxes-cultural-tradition_Q320.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Ffigure%2FHearths-and-Andirons-Norsuntepe-Hauptmann-1982-fig-18-2-A-Shengavit-Bayburtian_fig8_283867750&docid=YPJ0SZW1MDCwPM&tbnid=SALX9FwskZxTRM%3A&vet=10ahUKEwjOkOON2fDeAhVvpYsKHSIVBnMQMwg9KAAwAA..i&w=320&h=320&bih=657&biw=1366&q=hauptmann%20nor%C5%9Funtepe%20haritas%C4%B1&ved=0ahUKEwjOkOON2fDeAhVvpYsKHSIVBnMQMwg9KAAwAA&iact=mrc&uact=8, Erişim Tarihi: 10.09.2018.

[http://www.akhepedia.com/forum/turkiye/bin-tanrili-kent-hattusas-\(bogazkoy-bogazkale\)/](http://www.akhepedia.com/forum/turkiye/bin-tanrili-kent-hattusas-(bogazkoy-bogazkale)/), Erişim Tarihi: 05.04.2019.

EKLER

EK 1. Haritalar

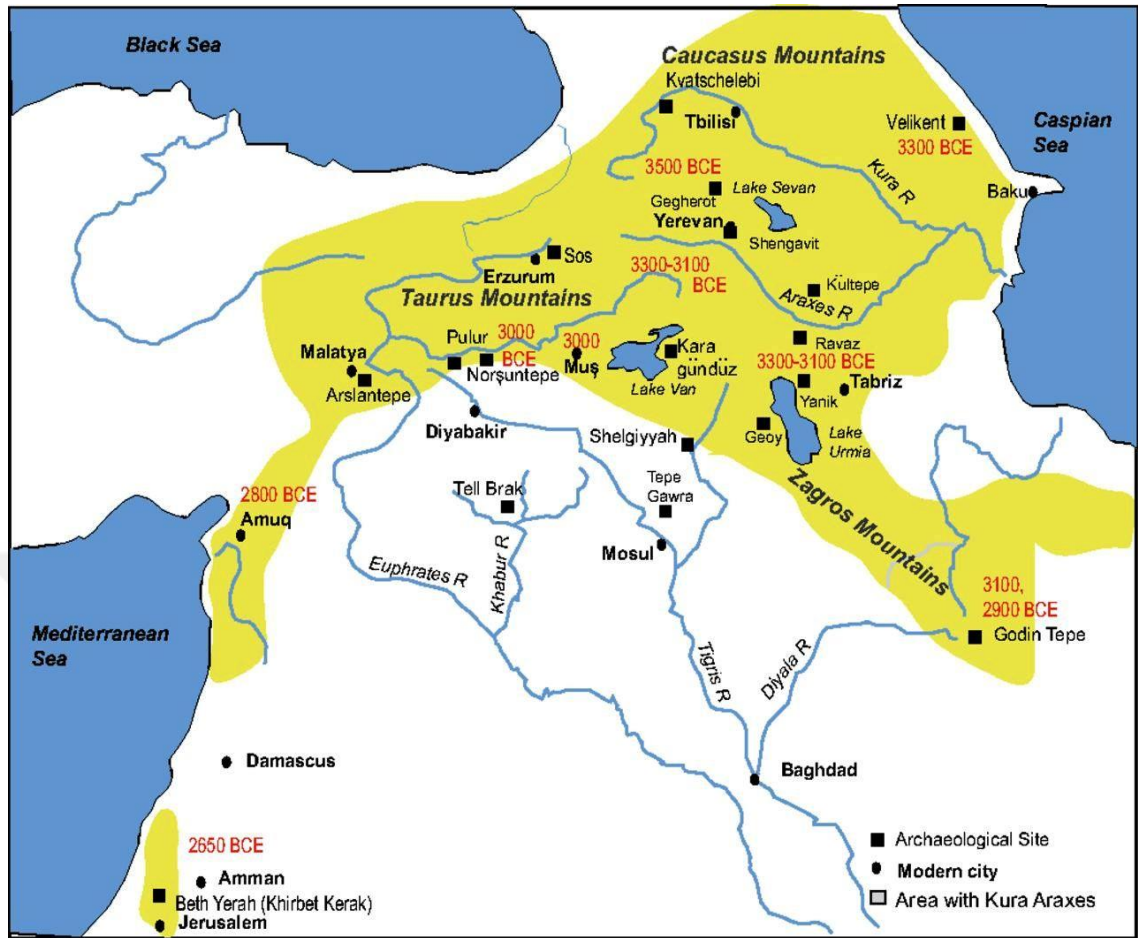
HARİTALAR

Harita 1: Arslantepe Höyüğü'nün konumunu gösteren harita (Ceccacci).

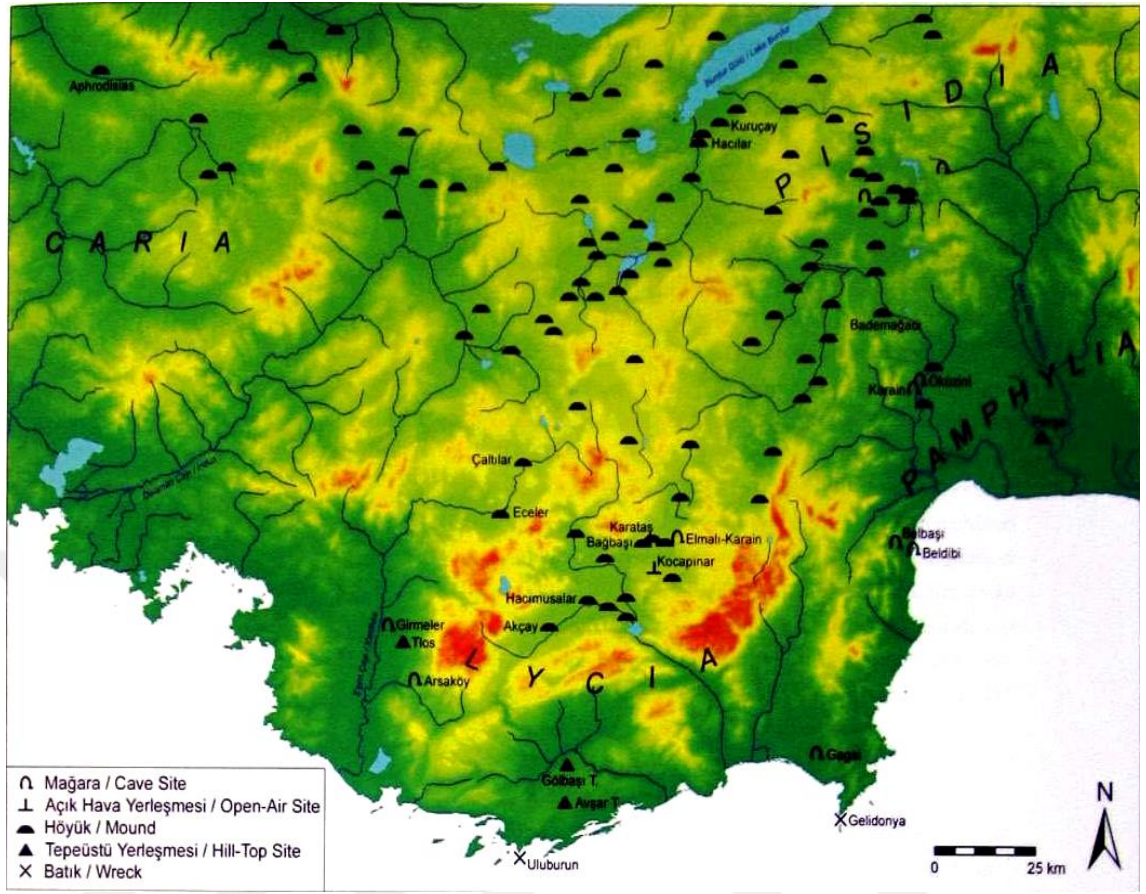

Harita 2: Arslantepe Höyüğü'nün konumunu ve bölgedeki önemini gösteren harita (Frangipane, 2004: 158.).

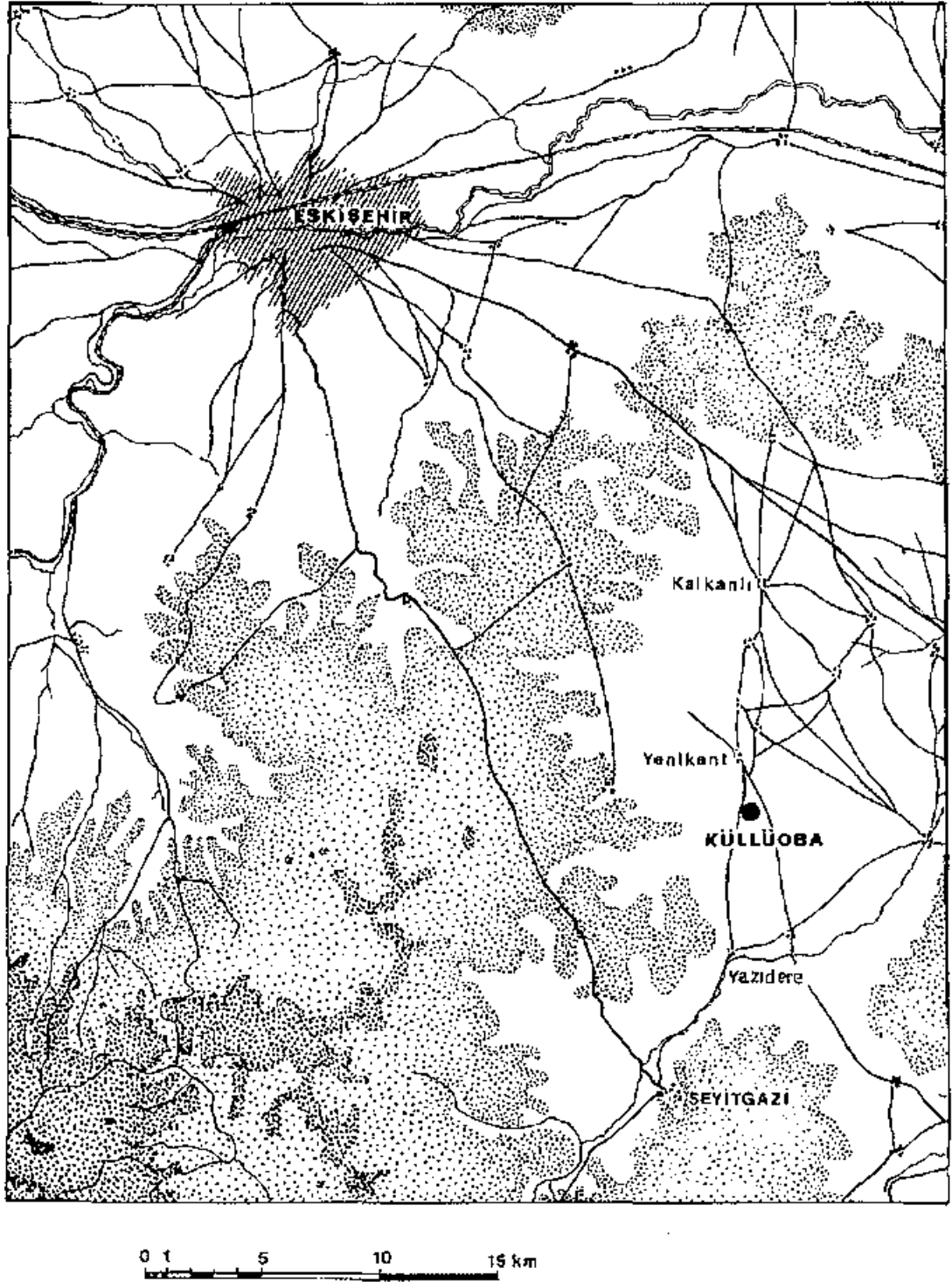

Harita 3: Norşuntepe Höyüğü'nün konumunu ve bölgedeki önemini gösteren harita.

(https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fprofile%2FMitchell_Rothman%2Fpublication%2F283867750%2Ffigure%2Ffig1%2FAS%3A588169259020288%401517241887026%2FDistribution-map-of-extent-of-the-Kura-Araxes-cultural-tradition_Q320.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Ffigure%2FHearths-and-Andirons-Norsuntepe-Hauptmann-1982-fig-18-2-A-Shengavit-Bayburtian_fig8_283867750&docid=YPJ0SZW1MDCwPM&tbnid=SALX9FwskZxTRM%3A&vet=10ahUKEwjOkOON2fDeAhVvpYsKHSIVBnMQMwg9KAAwAA..i&w=320&h=320&bih=657&biw=1366&q=hauptmann%20nor%20C5%2Funtepe%20haritas%20C4%2B1&ved=0ahUKEwjOkOON2fDeAhVvpYsKHSIVBnMQMwg9KAAwAA&ia=ct=mrc&uact=8), Erişim Tarihi: 10.09.2018

Harita 4: Elmalı Karataş / Semayük Höyüğü'nün konumunu ve bölgedeki önemini gösteren harita.
(Becks, 2016: 27.)

Harita 5: Külleoba ve Çevresini Gösteren Harita (Efe, 1997: 159.)

Harita 6: Troya Yerleşimini Gösteren Harita (<https://drkoine.com/travel/paul-2mj/troas/index.html>, Erişim Tarihi: 27.05.2019.)

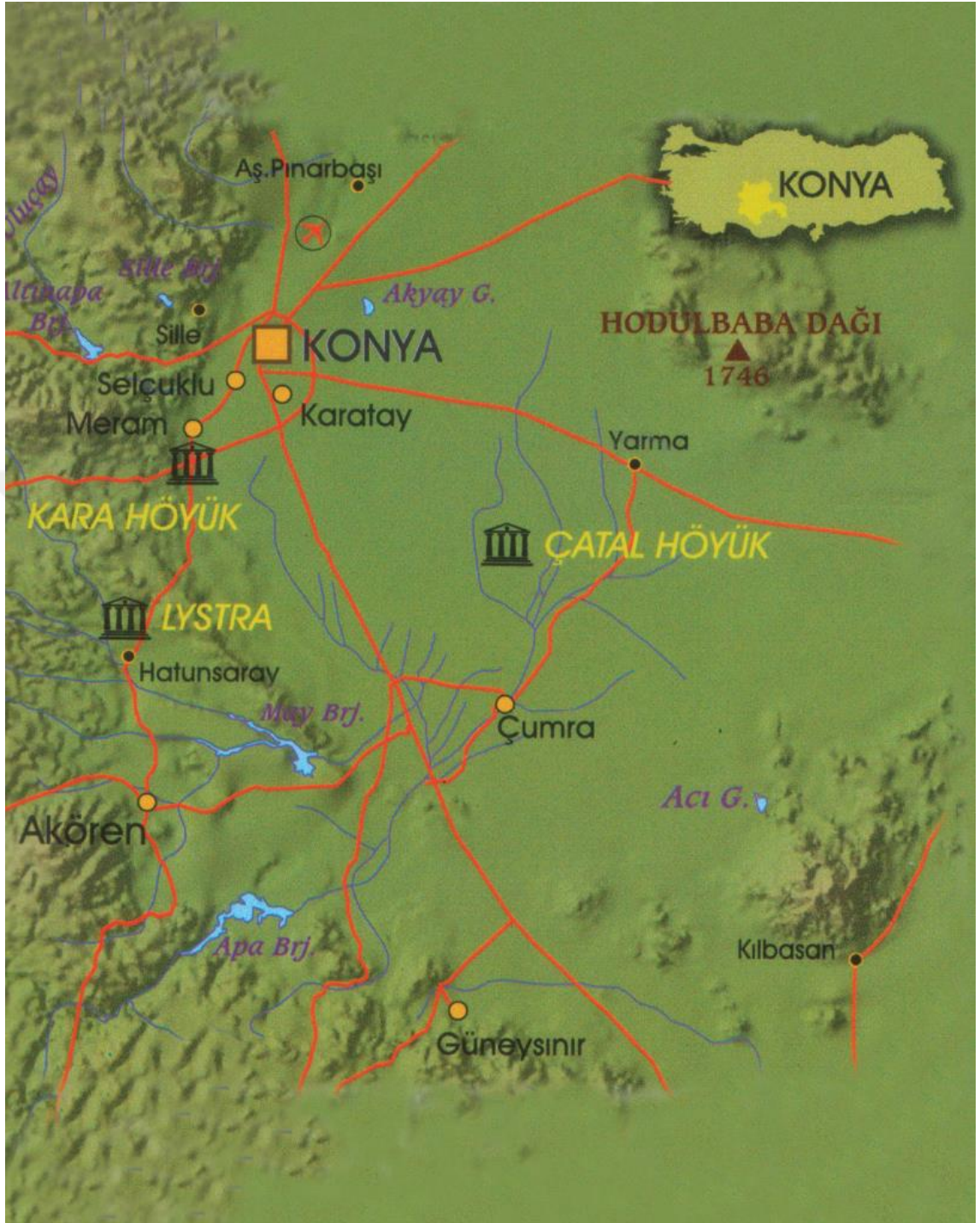

Harita 7: Kultepe ve Kayseri Ovasını Gösteren Harita (Fikri Kulakoğlu, “Kultepe Kaniş-Karumu: Anadolu’nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi ”, Edt: Fikri Kulakoğlu ve Selmin Kangal, *Anadolu’nun Önsözü, Kultepe-Kaniş Karumu, Asurlular İstanbul’da*, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları No:78, İstanbul,2011: 40.)

Harita 8: Acemhöyük Yerleşimini Gösteren Harita

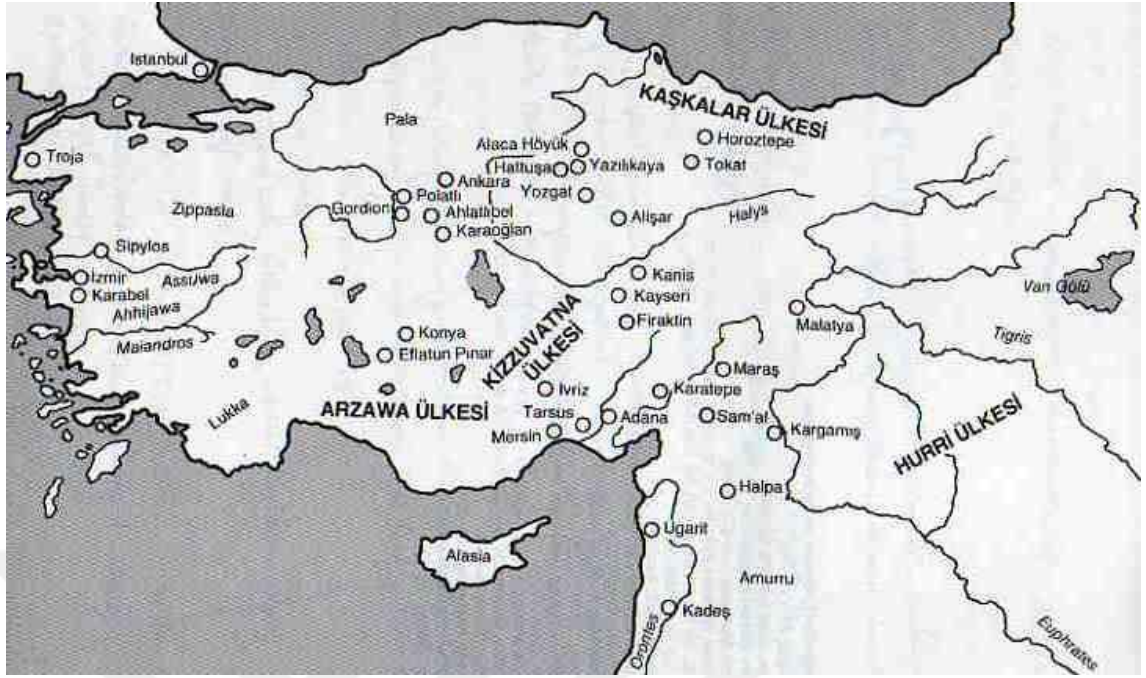
(<http://www.transanatolie.com/english/turkey/Anatolia/Ancient%20Cities/Acemhoyuk/acemhoyuk.htm>,
Erişim Tarihi: 27.05.2019.)

Harita 9: Karahöyük Yerleşimini Gösteren Harita (<http://www.antiktarih.com/2018/07/31/catalhoyuk/>, Erişim Tarihi: 27.05.2019.)

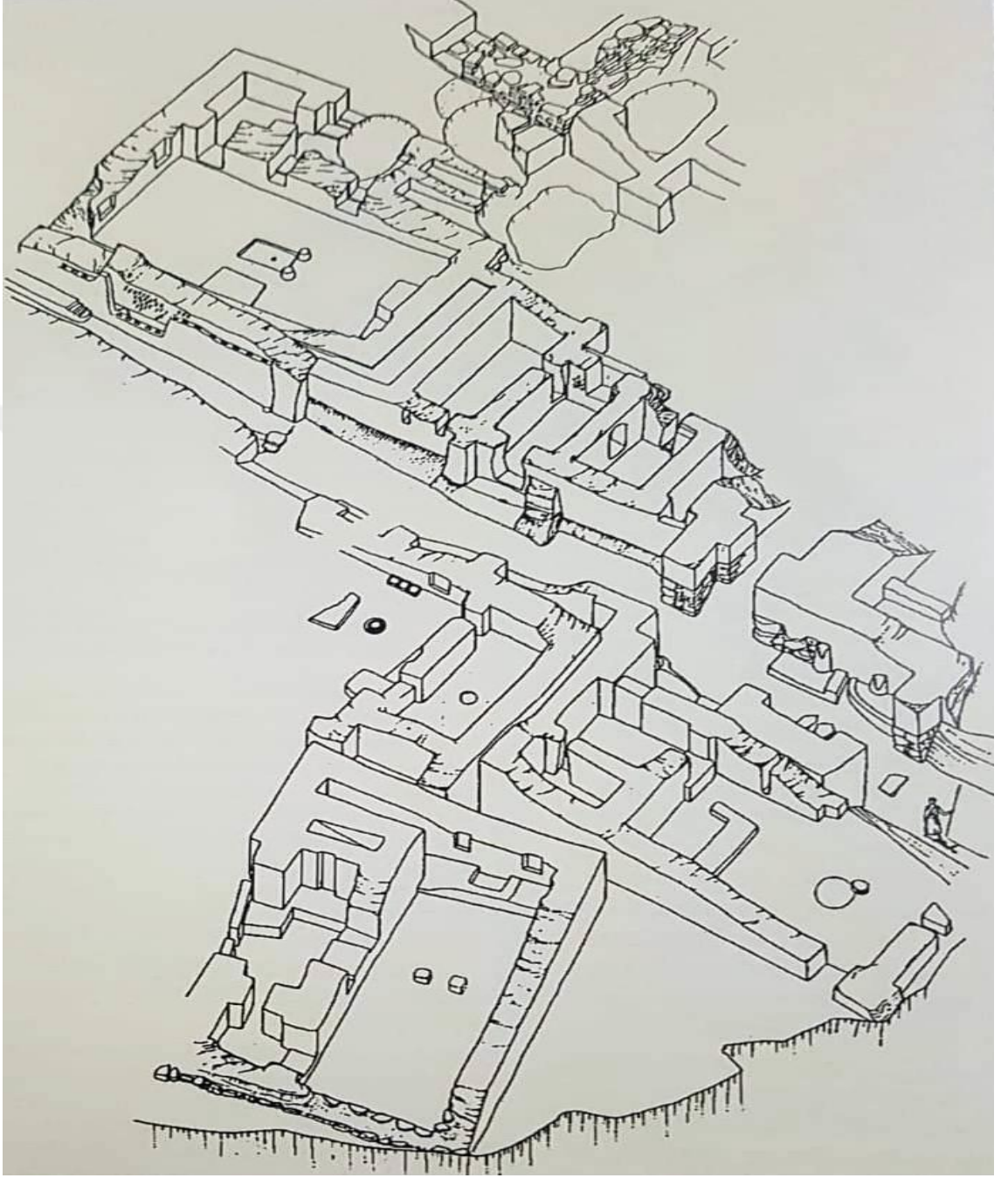
Harita 10: Beycesultan Yerleşimini Gösteren Harita (<http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/beycesultan/>, Erişim Tarihi: 27.05.2019.)

Harita 11: Hattuşa'yı Gösteren Harita ([http://www.akhepedia.com/forum/turkiye/bin-tanrili-kent-hattusas-\(bogazkoy-bogazkale\)/](http://www.akhepedia.com/forum/turkiye/bin-tanrili-kent-hattusas-(bogazkoy-bogazkale)/), Erişim Tarihi: 05.04.2019.)

EK 2. Levhalar**LEVHALAR****Levha I**

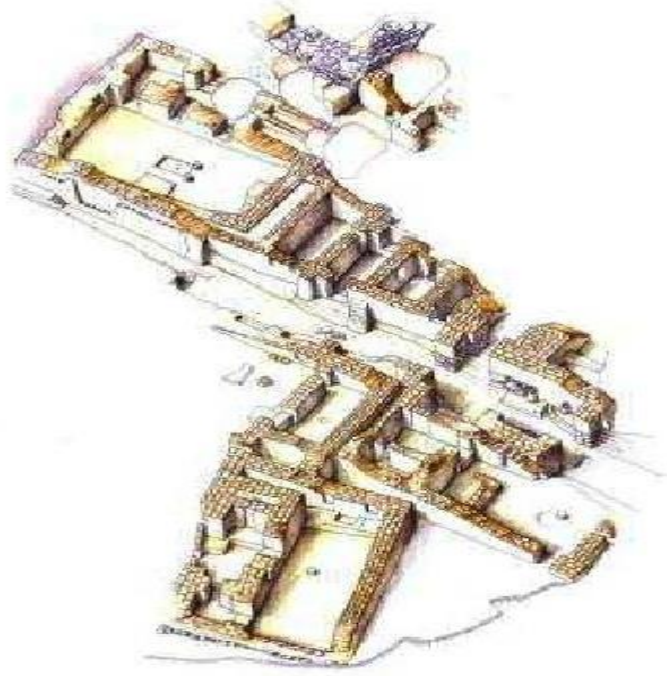
Res. 1: Arslantepe Höyüğü Hava Fotoğrafında Arslantepe Genel Görünümü/ Arslantepe Höyüğü (Arslantepe Kazı Arşivi/ Roberto Ceccacci).

Levha II

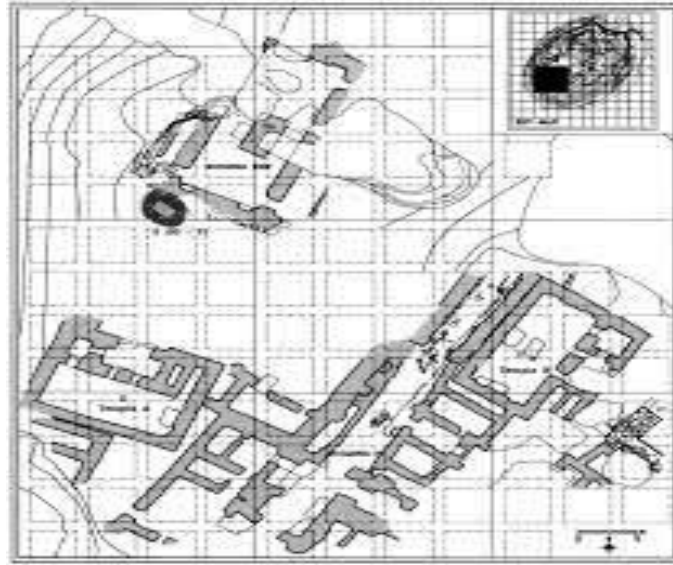
Res. 1: Arslantepe Höyüğü Kamu Yapıları İzometrik Görünüşü (C. Alvaro) (Farngipane, ,(1996): 62)

Levha III

Res. 1: Arslantepe Höyüğü Hava Fotoğrafında Arslantepe Saray Kompleksi Yapı IV/ Koridorun genel görünümü (Arslantepe Kazı Arşivi / Roberto Ceccacci).

Levha IV

Res. 1: Arslantepe Sarayı Rekonstrüksiyonu (Frangipane, 2004,s.48.).

Res. 2: Arslantepe Saray Kompleksi Planı (Arslantepe Kazı Arşivi / Roberto Ceccacci).

Levha V

Res. 1: Arslantepe Höyüğü, giriş odasında bulunan bir binanın her iki tarafında bulunan duvar resimleri. Bir sunak arkasında dua eder pozisyonda tasvir edilen şahıslar resmedilmiş. Solda bulunan gölgelikli figürün kadın, sağdaki figürün ise erkek olduğu düşünülmektedir.(Frangipane, M., 2004: 53).

Levha VI

Res. 1: Arslantepe Höyüğü, giriş odasında bulunan bir binanın her iki tarafında bulunan duvar resimlerinden sol taraftaki tasvirin ayrıntılı görüntüsü. (Frangipane, M., 2004: 53).

Res. 2: Arslantepe Höyüğü, giriş odasında bulunan bir binanın her iki tarafında bulunan duvar resimlerinden sağ taraftaki tasvirin ayrıntılı görüntüsü. (Frangipane, M., 2004: 53).

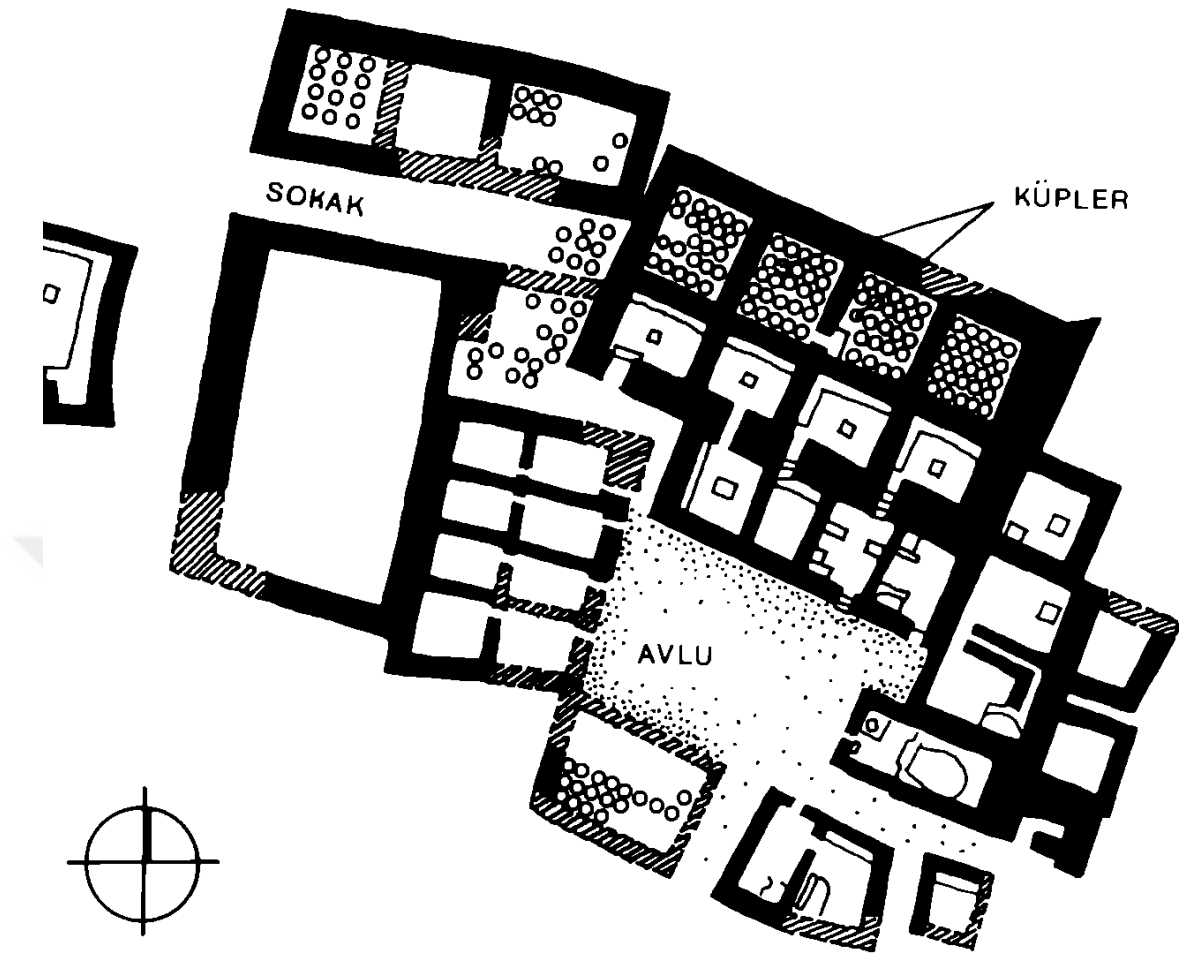
Levha VII

Res. 1: Arslantepe Höyüğüne ait bir buluntu olan silindir mühür baskısı (bulla). Herhangi bir çuvalı kapama amaçlı kullanılmış olmalıdır. Burada sürücüsü bulunan ve bir sığır tarafından çekilmekte olan kızak tipli bir aracın üzerinde olasılıkla soylu olduğu düşünülen bir şahsın bulunduğu bir figür tasvir edilmiştir. Aracı diğer insanlar takip ederken elinde yaba bulunan bir şahsın varlığı, tören havasında bir an, harman dövülmesinin tasviri gibi olaylar sahnelenmiştir. (Frangipane, M., 2004: 91).

Levha VIII

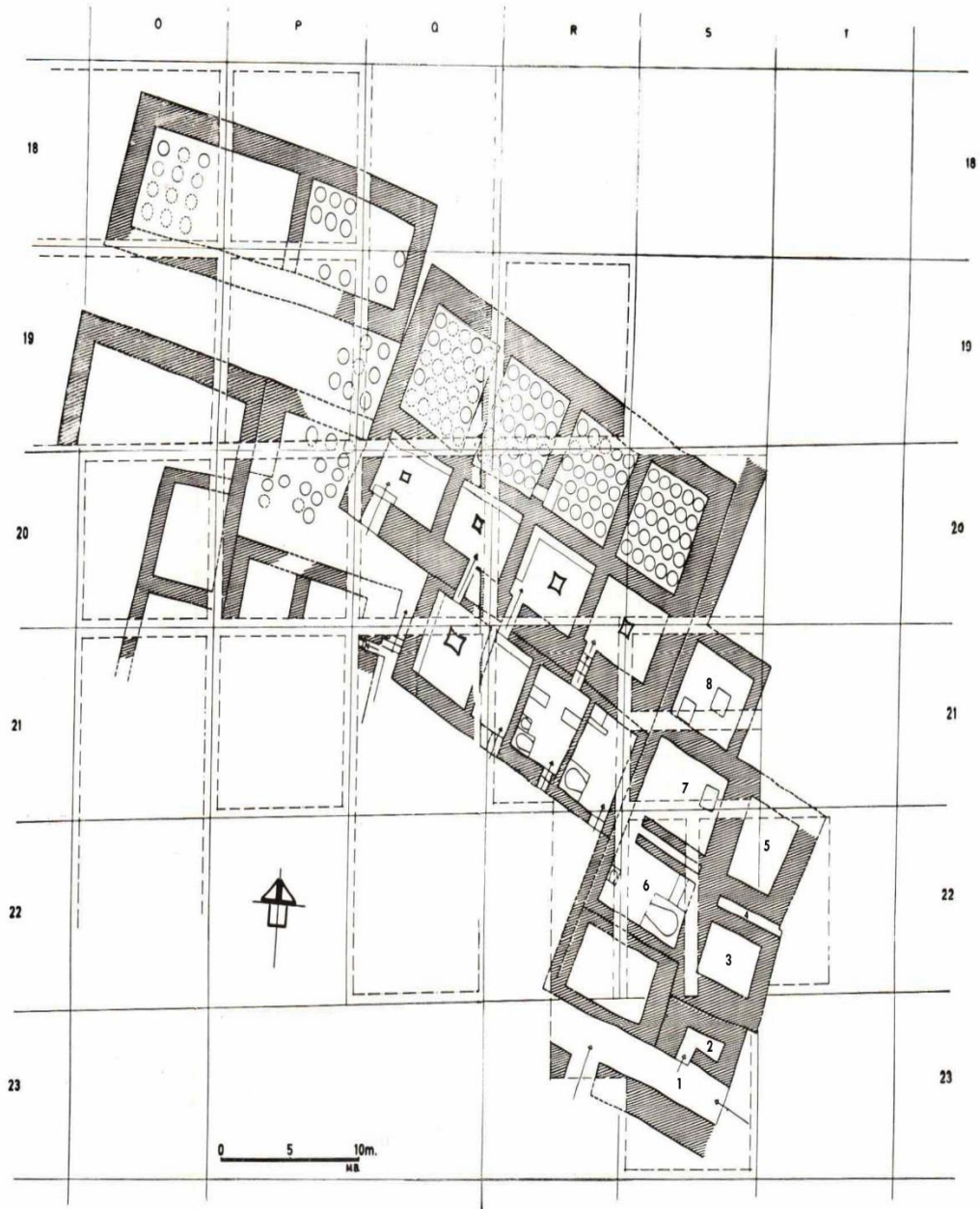
Res. 1: Norşuntepe Höyüğü Hava Fotoğrafı (Harald Hauptmann, *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ankara, 1976: 29, Levha 57)

Res. 2: Norşuntepe Saray Kompleksi Planı/ Norşuntepe VI. Yapı Katı (Hauptmann, 1979: 27, Res.25.)

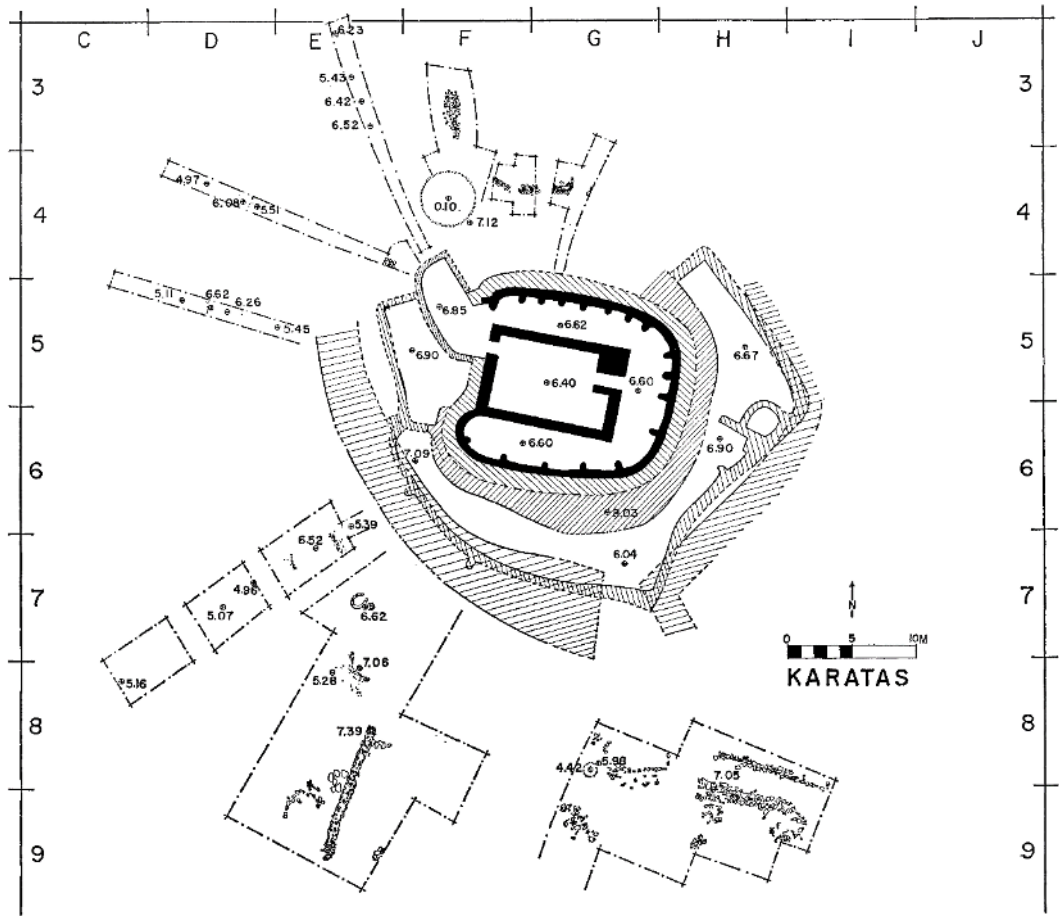
Res. 3: Norşuntepe Saray Kompleksi, Pithoslu Mekan VI. Yapı Katı (Hauptmann, 1979: 20, Res.15.)

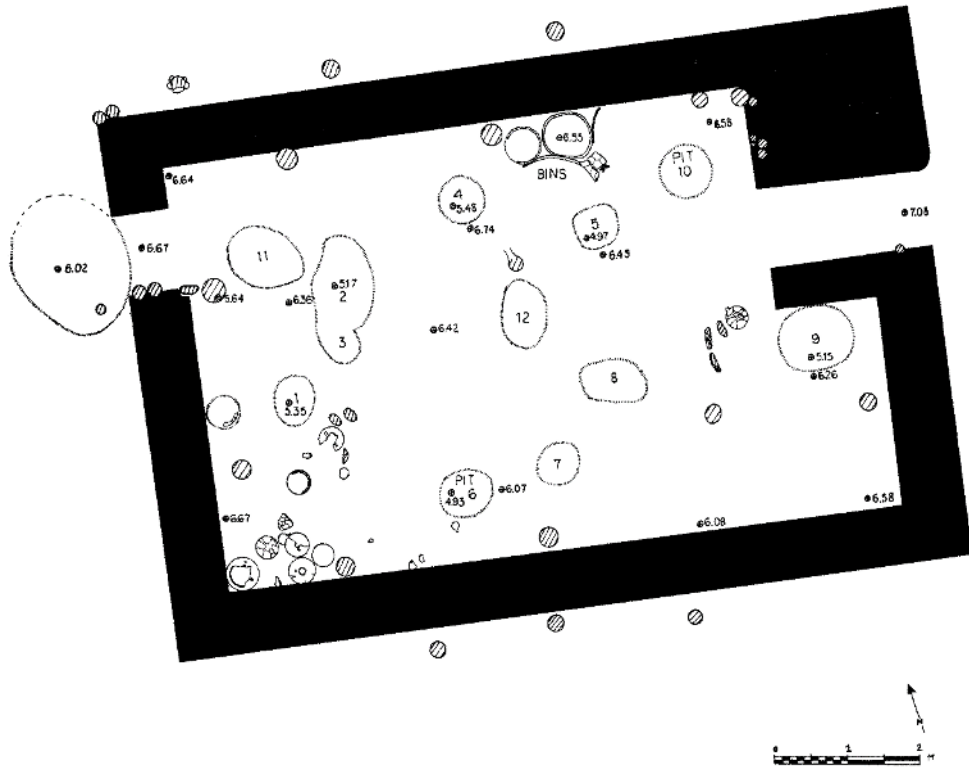
Res. 4: Norşuntepe Saray Kompleksine ait detaylı plan (Hauptmann, 1974: 82.)

Levha IX

Res. 1: Elmalı Karataş/Semayük Saray Kompleksinin Genel Görünümü (Mellink, 1965: 258.)

Res. 2: Elmalı Karataş/Semayük Sarayı Planı (Mellink, 1965: 246.)

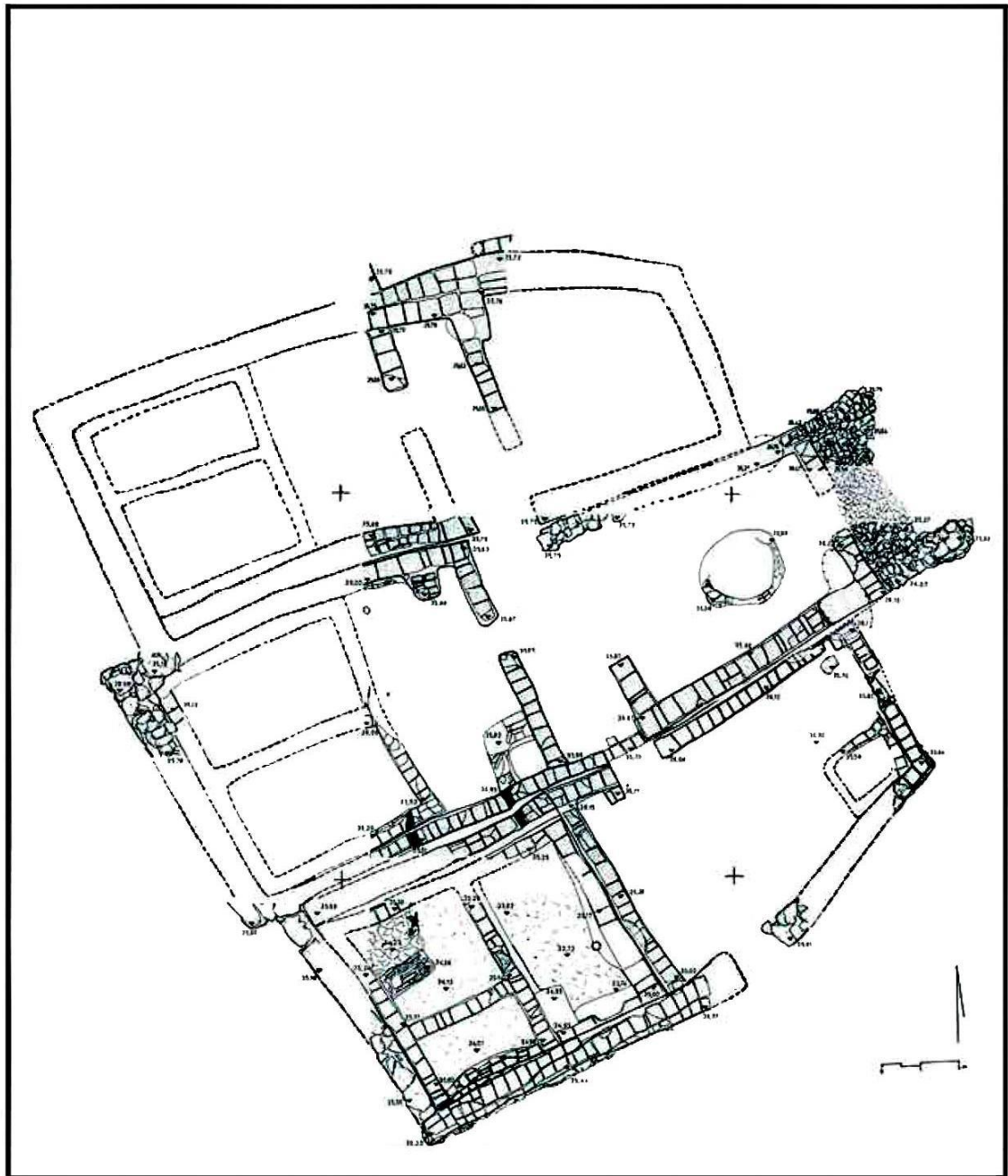

Res. 3: Elmalı Karataş/Semayük Sarayı Detaylı Planı (Mellink, 1964: 245-247.)

Levha X

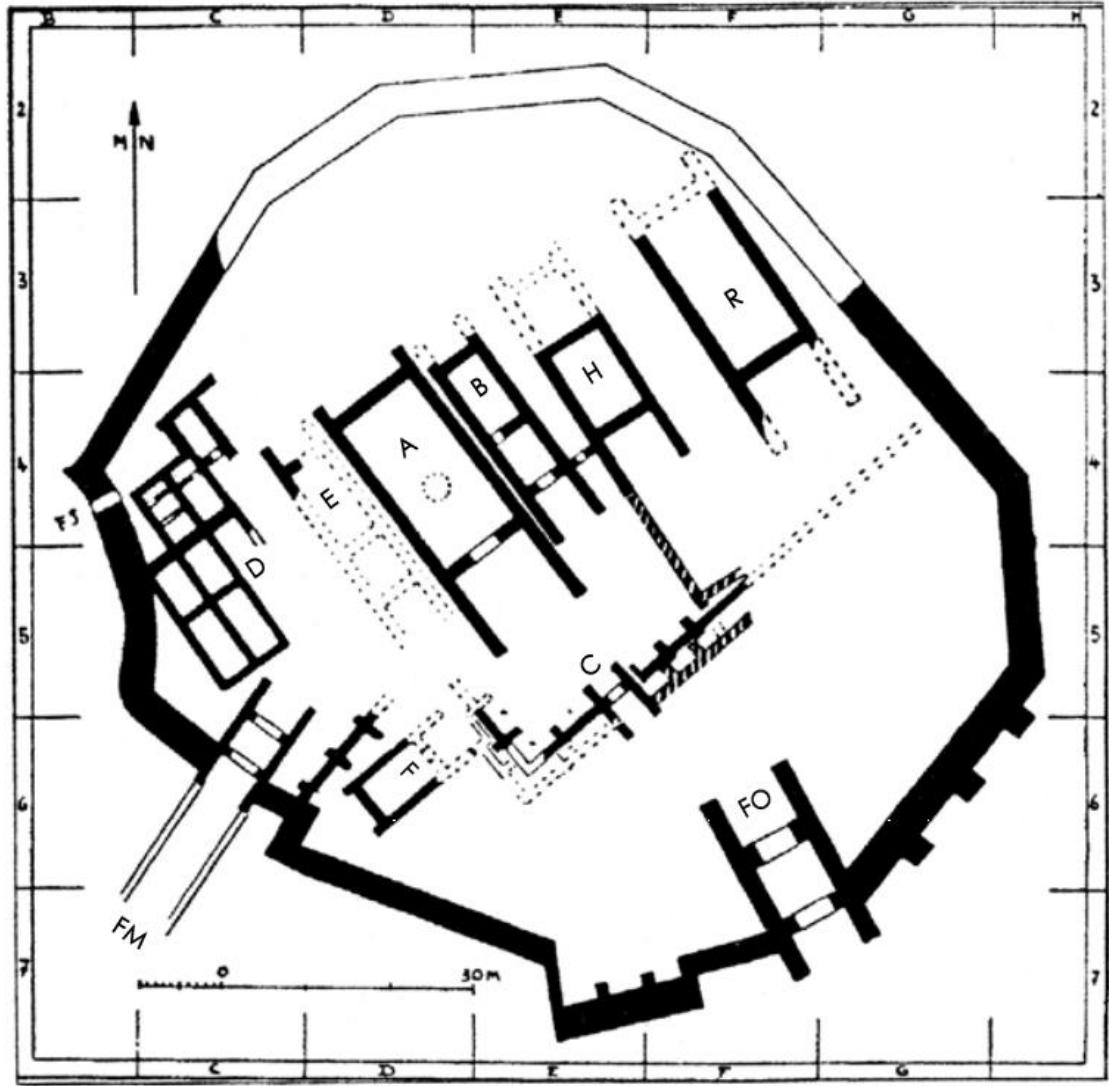

Res. 1: Külliöba Genel Yerleşim Planı (Fidan 21012: Res 21.)

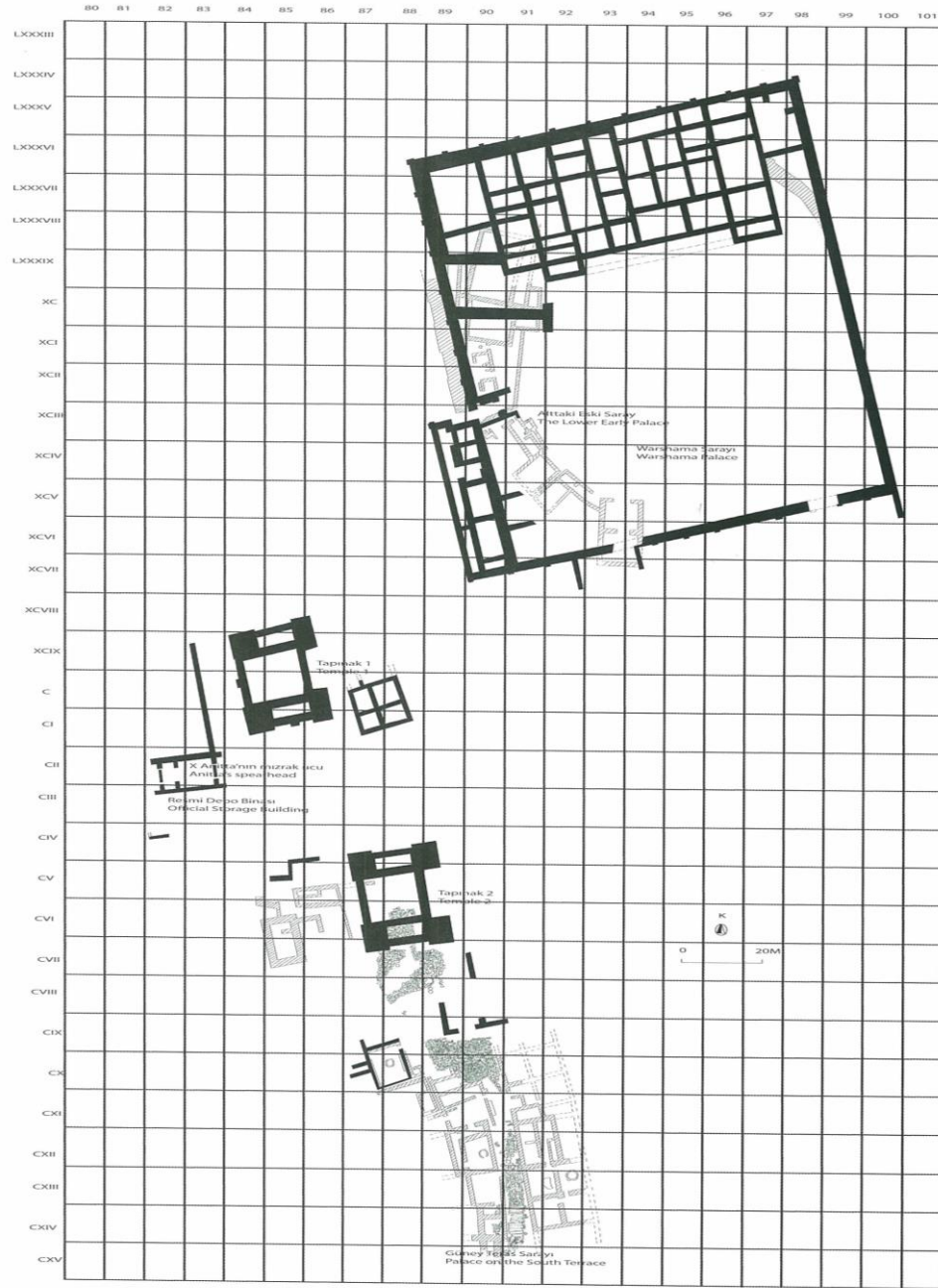
Res. 2: Külliöba Megaron Kompleksi (Efe, 2002: 324.)

Levha XI

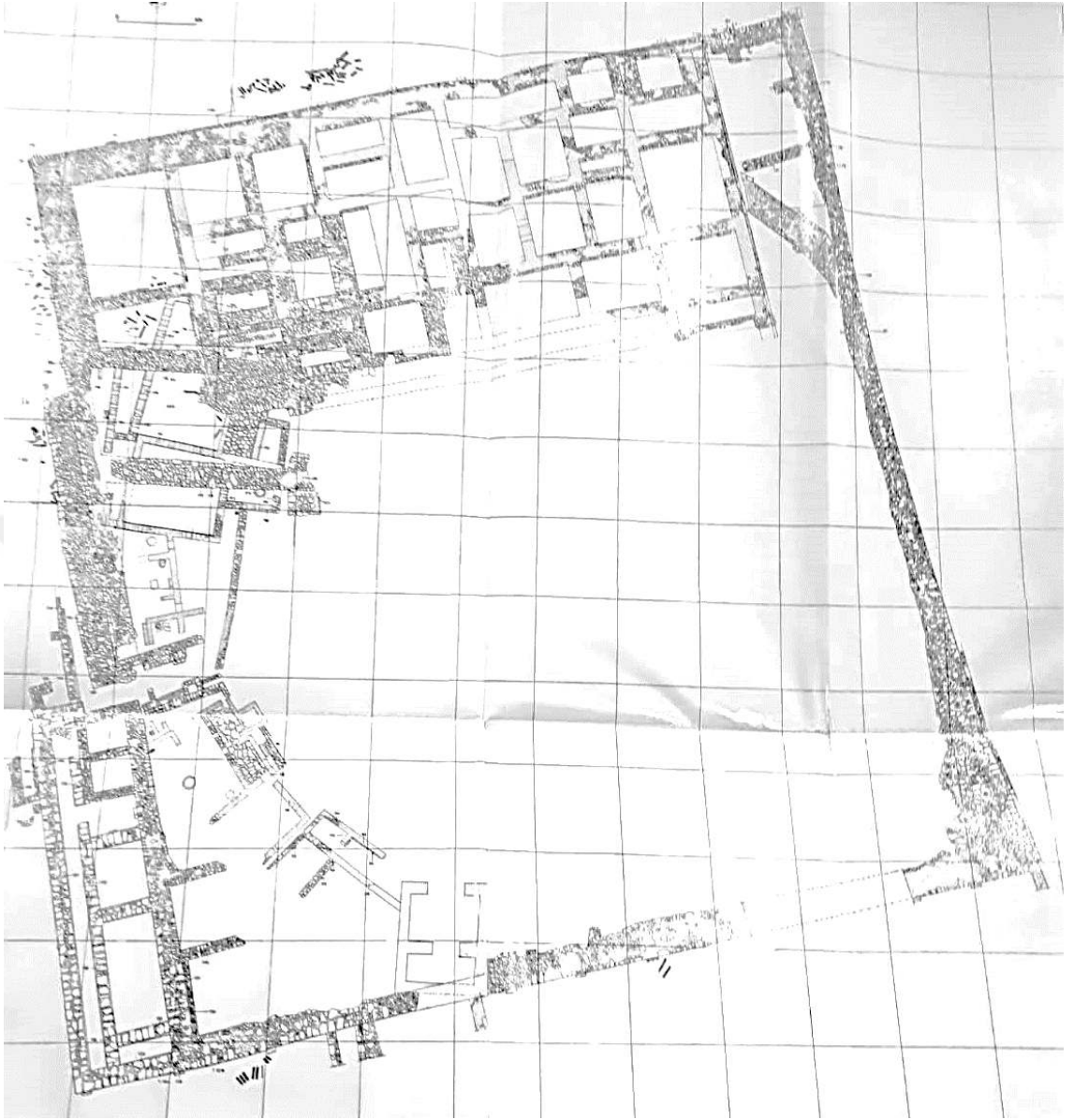

Res. 1: Troya II, Yerleşim Planı (Işık F, “Megaron Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü”, Adalya II, Işık 1998, Resim 37)

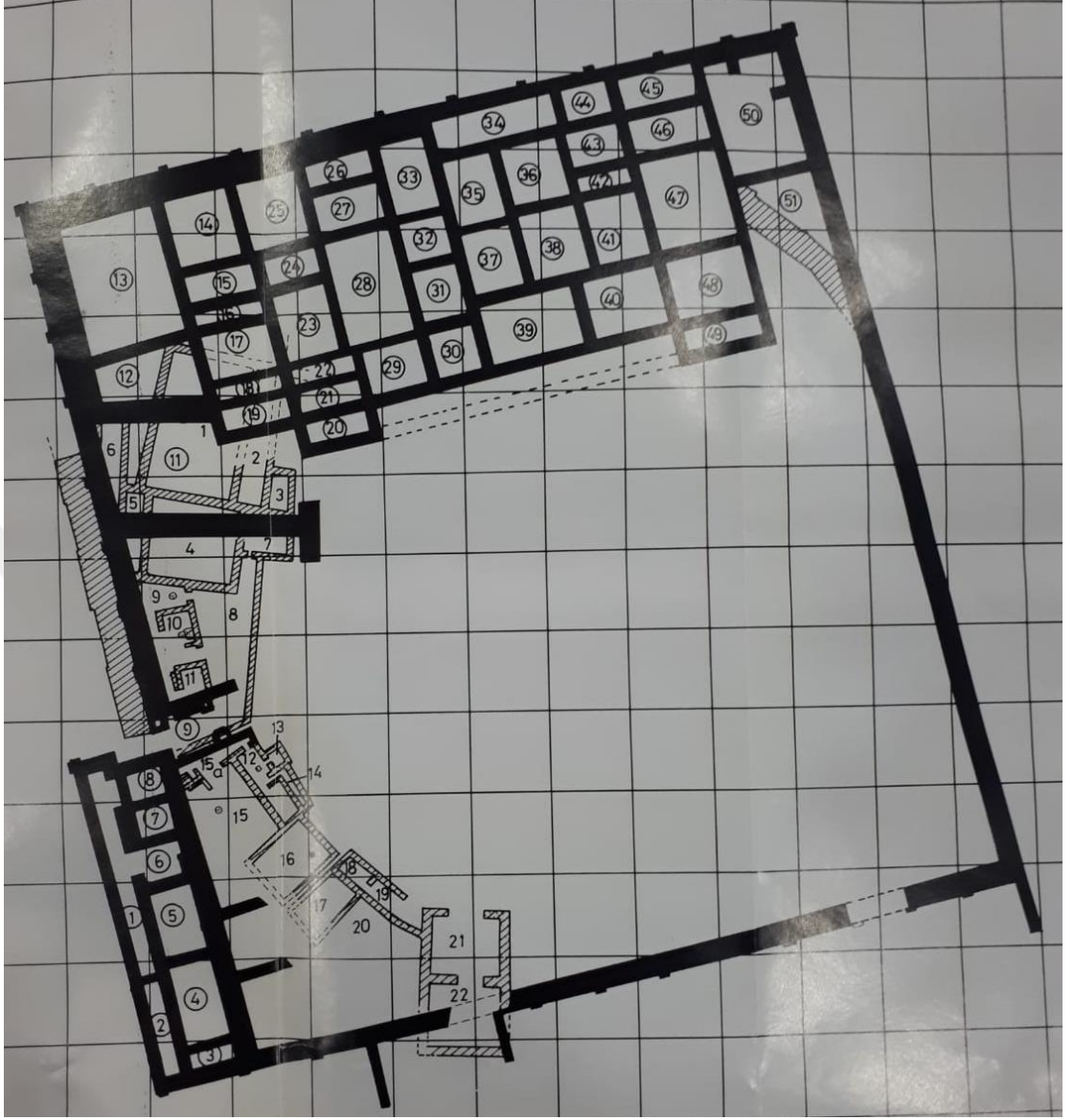
Levha XII

Res.1: Kültepe Saray Yapıları Genel Planı (Fikri Kulakoğlu, 2011: 40.)

Res.2: Kültepe Eski Sarayı Planı (Özgüç, 1999: 83.)

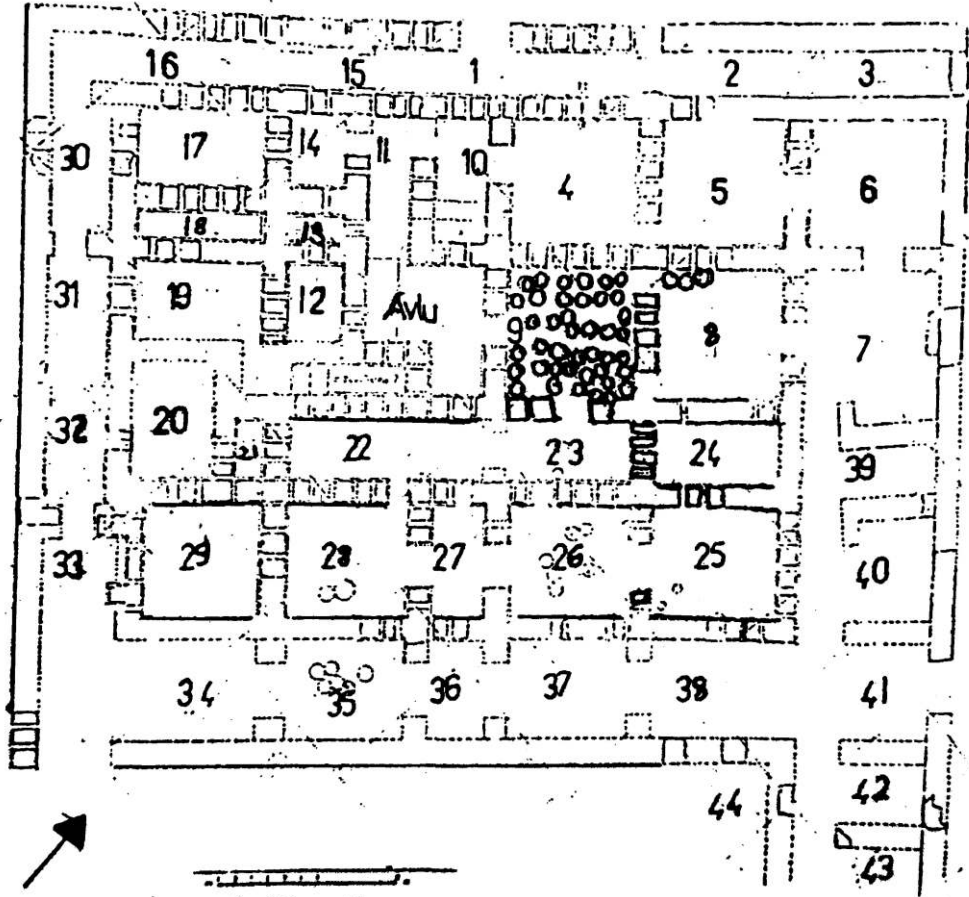

Res.3: Kültepe Warşama Sarayı Planı (Özgüç, 1999: 76.)

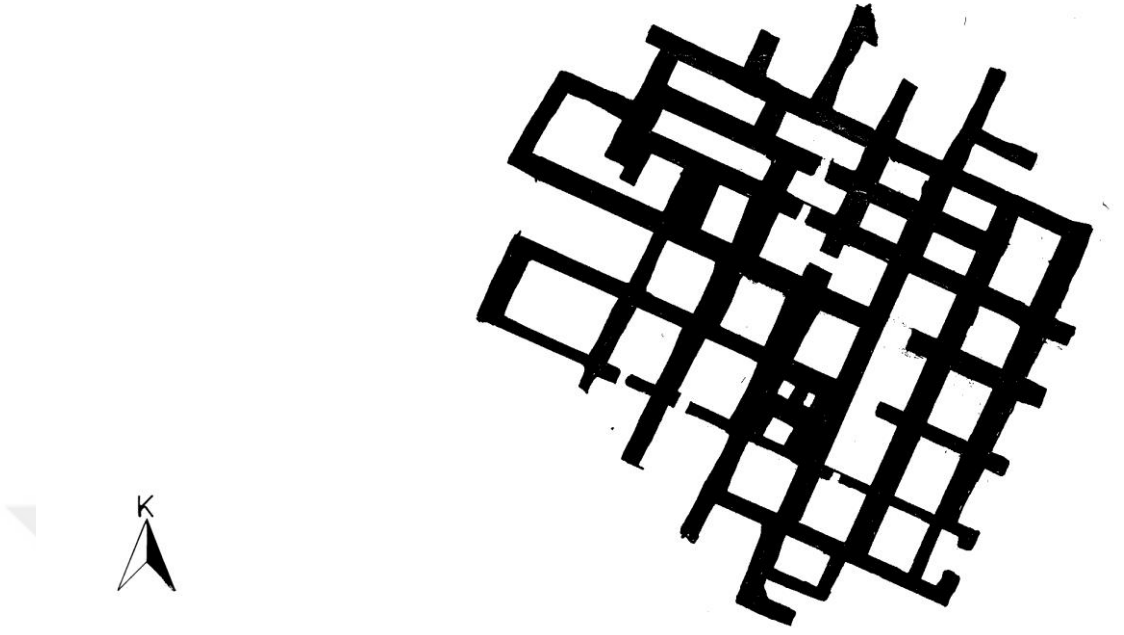

Res.4: Kültepe Güney Terası Planı (Özgüç, 1999: 92.)

Levha XIII

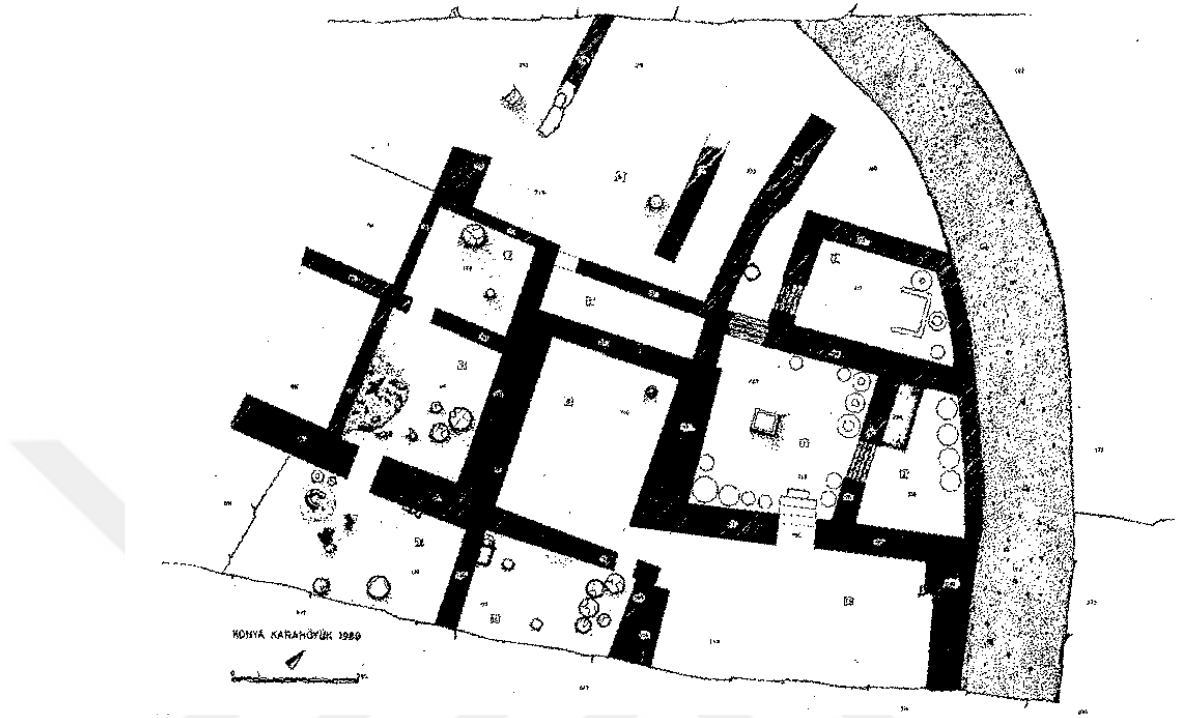

Res.1: Acemhöyük Sarıkaya Sarayı Planı (Aliye Öztan, "1989 Yılı Acemhöyük Kazıları", *XII Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 28 Mayıs-1 Haziran 1990, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1991: 258.)

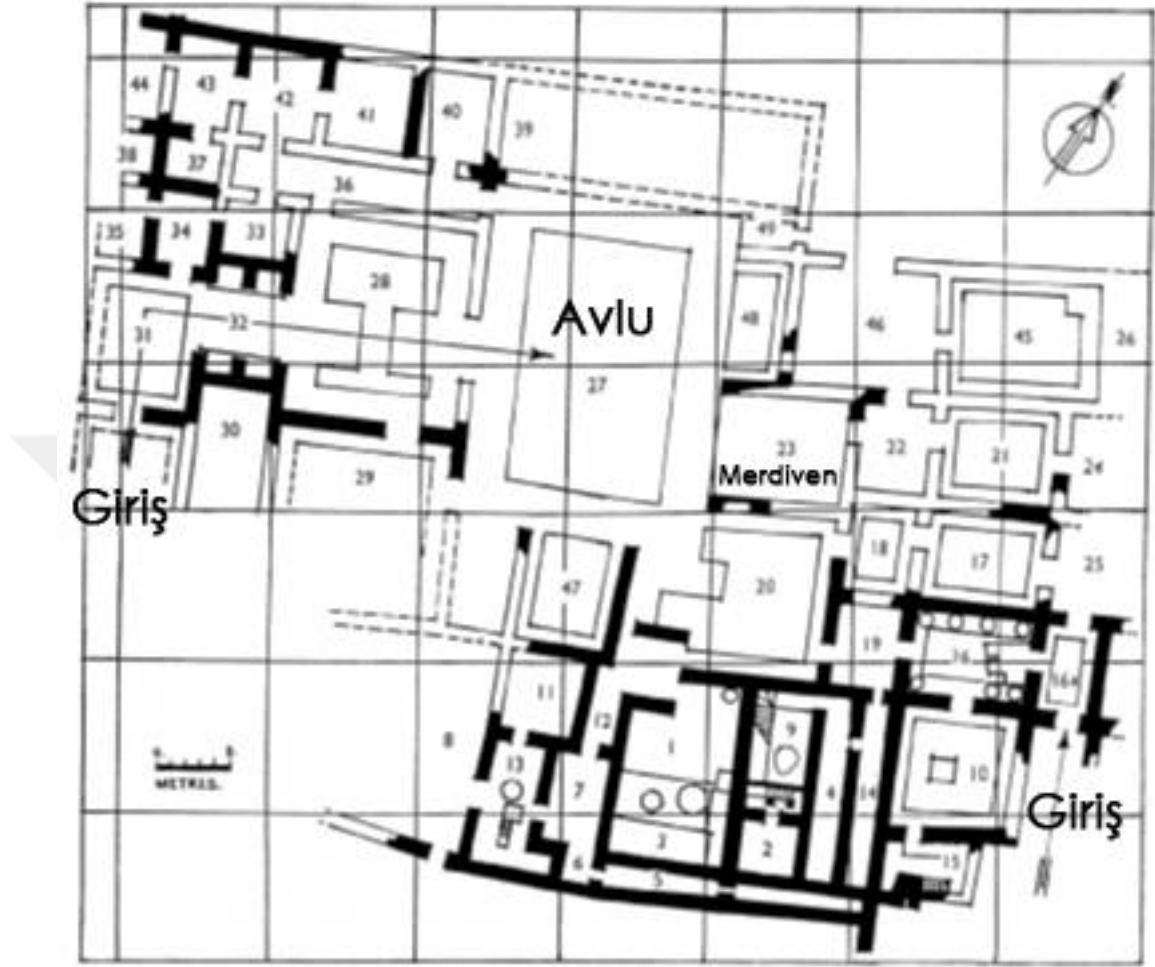
Res.2: Acemhöyük Hatıpler Sarayı Planı (N. ÖZGÜÇ, 1977:pl.1)

Levha XIV

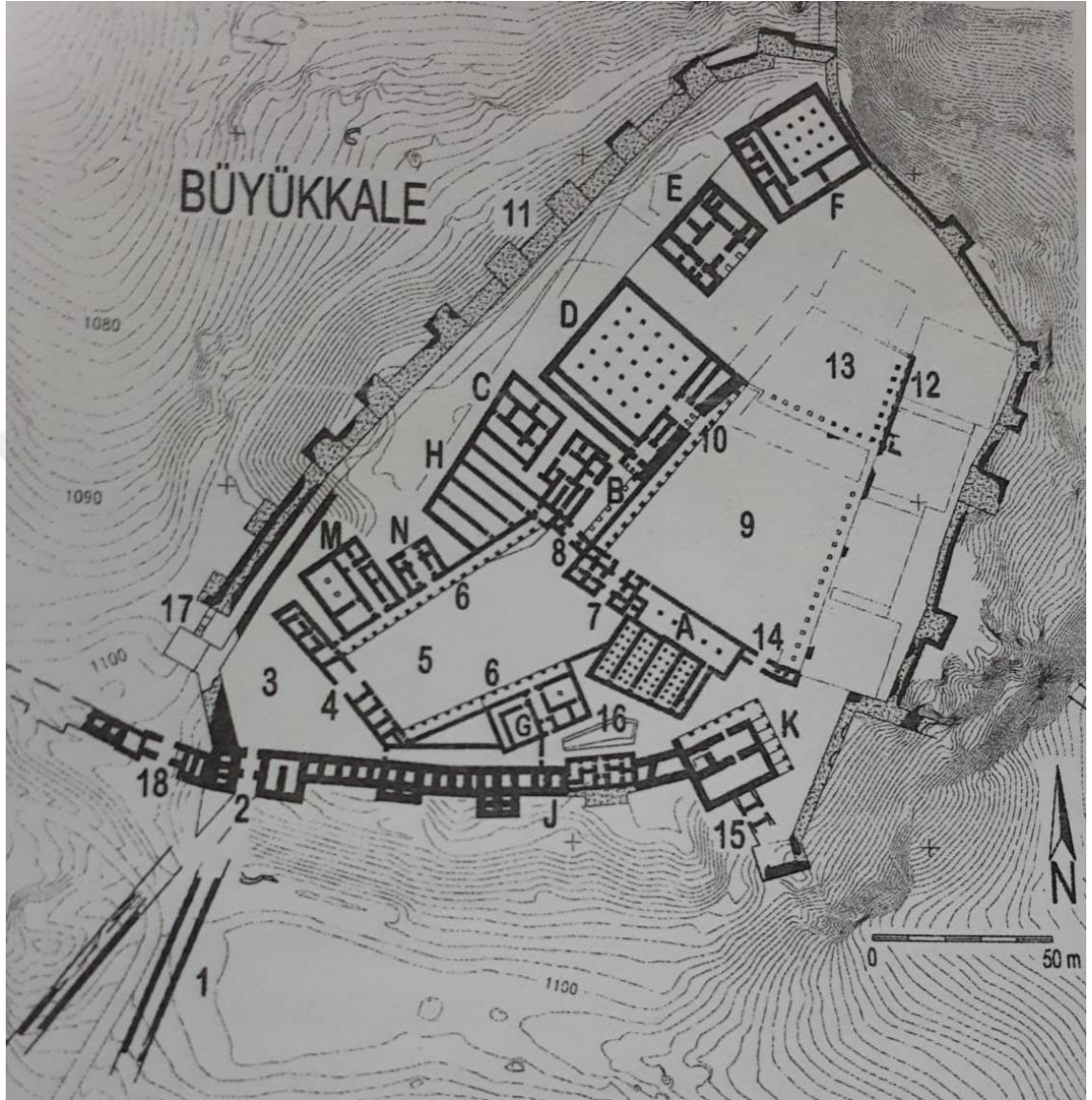
Res.1: Karahöyük Saray Planı (Alp, 1990: 278.)

Levha XV

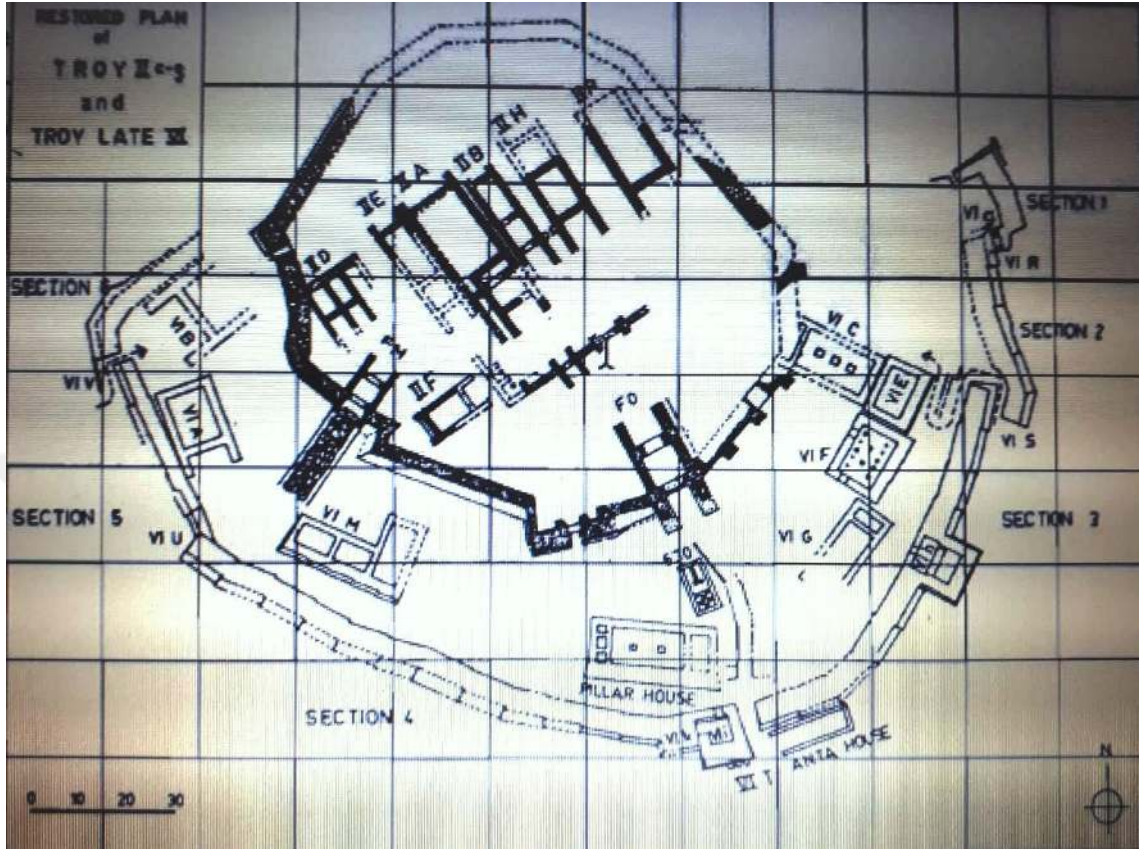
Res.1: Beycesultan Tabaka VI Sarayı Planı (Lloyd –Mellaart, 1965: 6.)

Levha XVI

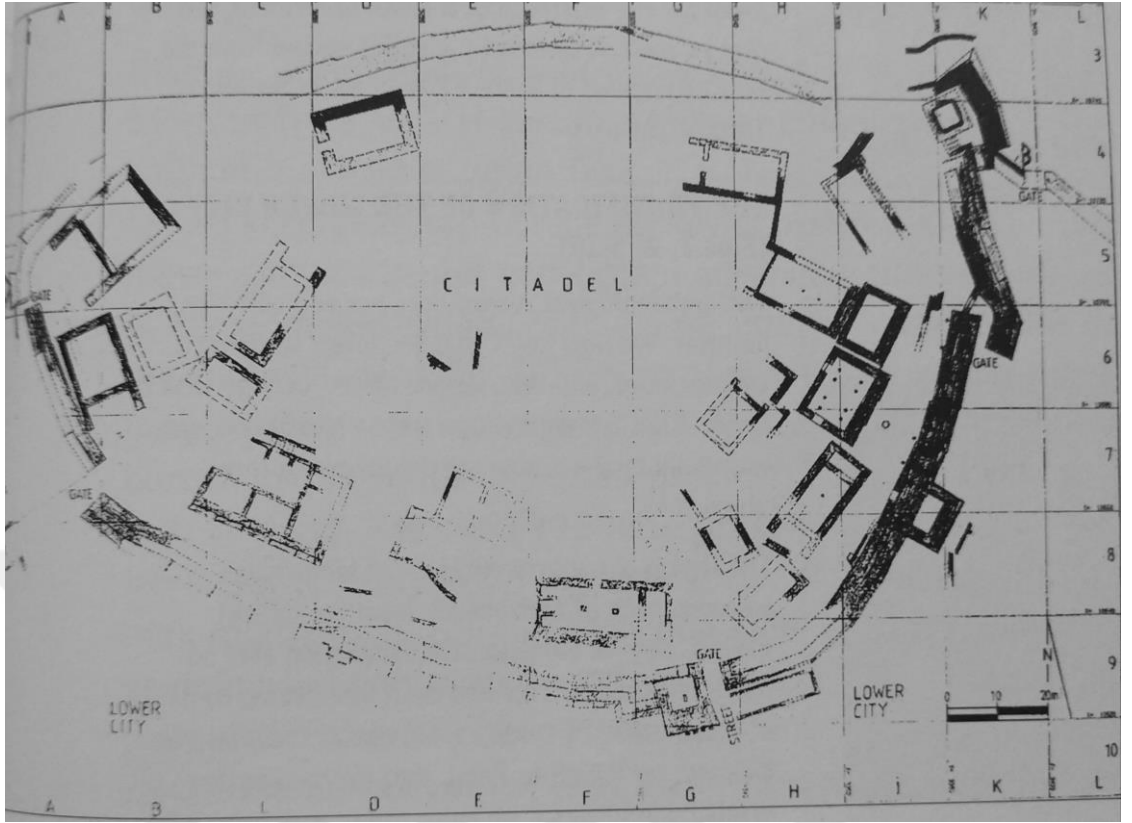

Res.1: Hattuşa/Büyükkale Kral Sarayı Planı (Seeher, 2006: 116.

Levha XVII

Res.1: Troya VI Son Evreleri (Akurgal, 2003: 245.Şekil:277)

Res.2: Troya VI Sadeleştirilmiş Genel Planı (Korfmann, 1996: 87)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Gökhan ŞAHİN

Doğum Yeri :

Medeni Hali :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Yabancı Dil ve Düzeyi

İngilizce :

İş Deneyimi

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :